

TARTALOM

Encián

II. sorozat • VII. évfolyam • 2. (63.) szám
2012. október

Turistatörténet	4
A brassói turizmus története a kommunizmus évei alatt..... 4	
Tudod-e?	18
A GPS-ről (II.) 18	
Honismeret	26
Élő látnivalók a Csukáson 26	
Természetfotók	40
Csukás 40	
Irodalom	44
Őrhegyi gombavadászat 44	
Rám Seherezáde vár..... 45	
Túraajánló	47
Egy lapzártá előtti túra..... 47	
Encián-krónika	56
Kirándulás a Csukásra májusban..... 56	
Egyesületi élet..... 60	
Műemlékvédelem	62
Sétára hívlak... a Posztóművesek bástyájához 62	
Gyerekoldal	66
Évzáró kirándulás..... 66	

Humor.....	67
Történetek „brassói” turistákkal	67
Elsősegély	70
A villámcsapásról	70
Beszámoló	76
A legszebb kirándulás.....	76
Égtájak.....	80
Kard és tulipán – Zarándoklat Mikes Kelemen nyomában –	80
Helynévyszótár	99
A Csukás-hegység helynevei	99
Könyvajánló	103
Csukás-hegység.....	103
A következő szám tartalmából	104

Köszöntjük a turistákat

Folyóiratunk második számának előkészítése nem annyira az anyagok összegereblyezésének nehézsége miatt késett, hanem azért, mert eredeti szándékunknak megfelelően igyekeztünk minden nézeteltérést eloszlatni, s úgy jelentkezni az Olvasó előtt, mint a brassói természetjárók és természetbarátok lapja.

Brassóban zajlik ma Erdély egyik legaktívabb, ha nem a legaktívabb turista élete. A Brassói Lapok turistacsoportja, az EKE brassói és négyfalusi osztálya, a Brassói Turista Egyesület féltucatnyi túrát ajánl tagjainak és nem egy ízben együtt vágnak neki a hegyi ösvényeknek. A kerékpárosok is hétről hétre nyeregbe pattannak és hódolnak nemes és egészséges szenvedélyüknek.

Minden azzal kezdődött, hogy Nagyhalmágyi József létrehívta a BL-túrát. (Néhány hét múlva a ma is népes BL-csoport 950 túrájára indul!) Így éledt újra a már-már elfelejtett hagyomány, a brassói szervezett természetjárás. Amely ma ismét virágkorát éli.

Az Encián – minden barcasági természetbarát lapjaként – e virágkor történetét kívánja rögzíteni, ugyanakkor a természet csodálatos tájaira elkalauzolni az érdeklődőket.

Tartsanak mindannyian velünk!

Encián ■

Kovács Lehel István
klehel77@yahoo.com

A brassói turizmus története a kommunizmus éve alatt

1948. június 11-én a 119. törvénnyel a román állam saját tulajdonába vette az összes magán- vagy egyesületi tulajdonban álló javakat, illetve a felettük gyakorolt vagyoni értékű jogokat. Megszűntek tehát az egyesületek, magán menedékházak, lapok, folyóiratok. Minden turizmussal kapcsolatos tevékenység, ingatlan és ingóság az 1936-ban alakult **ONT Carpați** (Oficiul National de Turism – Országos Turisztikai Hivatal) tulajdonába került. Országos szinten közel 20 EKE-menedékház került román állami kézre.

Érdekes sorsa volt például a bukaresti Német Síklub által 1934-ben marhaistállók helyére épített Diham-menedékháznak is. Az államosítás után az 1949-ben létrehozott CGM (Confederația Generală a Muncii – Általános Munkásegylet) tulajdona lett, majd az ONT-jé, és később az OJT-jé (Oficiul Județean de Turism – Megyei Turisztikai Hivatal). 1968-ban jött létre a BTT (Birou de Turism pentru Tineret – Ifjúsági Turisztikai Iroda), és a Diham-menedékház ennek a tulajdonába került. A régi menedékház végül 2003-ban égett le, melléje épült fel a Bordea család tulajdonába lévő új menedékház. Az évek során a menedékházat gondozták: 1934–1947 Rott, 1947–1962 Pita, 1962–1968 Eftimie, 1968–1977 Corsate, 1977–1979 Radulescu, 1979-től a Bordea család.

Reiff István (Brassó, 1926. január 22. – Brassó, 2007. december 1., francia-magyar szakos tanár, színpadi író, folklórgyűjtő) *Szent Anna ta-*

vánál oly jó... című könyvében (Fulgur Kiadó, Brassó, 1997) úgy emlékszik vissza, hogy „1948 nyarán régi barátom, volt őrsparancsnokom, Line Zoltán hívott először, hogy töltenénk egy hetet a Szent Anna tónál. Ő már táborozott ott az Encián turistáival, ismeri jól a járást, tud mindent, amit egy táborozónak tudni kell.” Ez az első táborozás egy valóságos mozgalmat indított el, még 30 alkalommal, 1973 nyarát is beleértve, minden nyáron a brassói természetbarátok egy csoportja nyáron pár hetet a Szent Anna tónál töltött. Ez lett a *Tavi társaság*. 1974-ben már fent táboroztak a Mohosi réten, majd két év múlva ismét költözni kellett: a menedék ház mögötti réten lett a kemping. A táborozások 1981-ig tartottak, ekkor történt a naggyá felfújt Anna napi botrány, ezt követően a hatóságok betiltották a táborverést.

1951-ben Brassó-Pojánán szervezték meg a Téli Világ Diák Játékokat. Ebből az alkalomból adták át az első modern szállodát és az első felvonót, amely a Pojánát kötötte össze 2150 m hosszúságban a Keresztény-havas csúccsal.

1952-ben a Imreh Béla a román válogatott színeiben részt vett a Davos-i téli olimpián.

A Slalom pálya 1952-ben épült a mai Sport szállótól ÉK-re, mellette a nagy ugrósánc.

A jura kori Fundata völgyi barlangot 1954-ben fedezték fel, miután a nagy bejárat 1949-ben vált láthatóvá, azáltal, hogy egy erős vízár ki-mosta az ezt betömő törmelékeket.

Gál Irén biológia-földrajz szakos tanárnő úgy emlékszik vissza, hogy a líceum keretei között az 1954 / 1955-ös tanév végétől kezdték megszervezni az országos kirándulásokat. Reiff István, dr. Fejér Pál (Brád, 1908. augusztus 15. – Brassó, 1998. április 19., fizika-kémia szakos tanár), Gál Sára, Hanke Artúr és Hanke Mária szervezte és vezette ezeket, bejárták Erdélyt, Moldvát, Havasalföldet. Úgy szervezték meg, hogy kibéreltek egy vagon, berendezték azt, volt konyha, hálókocsi, fürdőszoba – ezzel utaztak úgy, hogy éjszaka mindig más szerelvényhez kapcsolták és átvitték egy másik városba. Nappal meglátogatták a városokat, éjszaka utaztak.

1956-ban, a forradalom előtt, magyarországi cserekirándulást is szerveztek. Polláck Gabriella Edit elmondása szerint ezen részt vett Polláck István és Pollák Elza is. Polláck István (1918–2011) és Polláck

József (1913–1988) rendszeresen síztek, kirándultak többnyire a Pojánán, Keresztény-havason. Számos síverseny díjazottjai.

Az 1950-es évek közepétől jelent meg a *Călăuza Turistului* sorozat, amely román nyelven számos hegyet írt le turisztikai szempontból (pl. Cszakás, 1958; Bucsecs, 1958; Keresztény-havas és Nagy-kőhavas, 1968.)

Hanke Rezső arra emlékszik vissza, hogy élete első kirándulására az 1950-es években került sor a Nagy-kőhavasra (még elemisták voltak). A Schiell-gyár elől indultak négyen a Csángó expresszrel Bácsfaluig, onnan a létráig. Hideg, esős idő kerekedett, mind rövidnadrágban voltak, a létrák alatti kunyhóban töltötték az éjszakát, másnap mentek fel a Nagy-kőhavasra. Később egyedül kezdett kirándulni. Részt vett a Braszó-Pojánán szervezett Téli Világ Diák Játékokon is. Elmondása szerint abban az időben nem volt sínadrágja, rövidnadrággal síezett, alája 3–4 patentnadrágot húzott. Az első sínadrágját 97 pontért vette a Kapu utcában Landi bácsitól. Akkor mindent kartellára, pontokra lehetett venni, nem volt elég pontja, a szomszédtól kért kölcsön. Erre az alkalomra épült a Farkas-sípálya, amelynek a rekordját még mindig De Villard tartja. ekkor épült a jégpálya helyén a stadion is. Elmondása szerint 1956-tól a *Strunguban* (a Hidromechanica elődje) kultúrfelelős lett, ő állította össze a faliújságot, amely hamarosan a kirándulásokról szolt *Unde mergem in excursie? (Hova megyünk kirándulni?)* címmel. Minden vasárnap elmentek kirándulni. Az üzem munkásai közül kialakult egy törzstársaság, közösen jártak kirándulni: Vajda Sándor, Mihály Károly, Molnár Zoltán, Virtyó Mihály, Hanke Rezső, Bákai, Benedek, Gergely stb., hosszú a sor. Mindig megbeszélték, hogy hova mennek a következő héten, általában az állomáson találkoztak. Rendes felszerelésük volt. 1964-ben *Istructor sportiv* (sportoktató) lett, ebédidőben tornaórákat tartott az üzem dolgozóinak. Rendszeres kirándulásaik 1990-ben szűntek meg, amikor Hanke Rezső felesége nyugdíjba ment.

Hanke Rezső mesélt a Nagy-kőhavasra felépített Zsuzsi-lakról is, amely még ma is áll a Boglya-tető alatt. Vajda Sándor, Mihály Károly, Molnár János építették 1960–1962 között. Mihály Károly dolgozott a legtöbben, ünnepekkor – május elsején, augusztus 23-án – fent is aludt, hogy a kirándulók nehogy megtalálják és kárt tegyenek benne. Az anyagot nagyrészt a menedékházastól elkért számmal vitték fel. A lefedéshez használt nylonokat a hátukon cipelték fel. Zsuzsi tulajdonképpen a Mihály Károly pincsi kutyájának volt a neve. Télen úgy mentek a Zsuzsi-

lakhoz, hogy nagy kitérőt tettek az erdőben, hogy a nyomok ne árulják el a menedékhely hollétét.

Elbeszélése alapján, jóban voltak a Nagy-kőhavason a menedékházassal, aki egyszer azt mondta, hogy eltűnt a tehene (máskor mindig meg szokta kínálni őket tejjel). Amikor elérték a Zuzsi-lakot és medvehagymát szedtek az erdőben, egy szikla alatt a völgyben megkapták a tehén bőrét. A menedékházasság vágta le, és árulta a húsát.

Zuzsi-lak a Nagy-kőhavason

Elmondása szerint nagy élmény volt, amikor 25 évesen kerékpárral ment Bušten-ig, az utolsó háznál hagyta a biciklit, onnan a Jepii-n keresztül kiment a Caraiman-ra a keresztig, majd átgyalogolt a Szfinxig, onnan visszajött, majd kerékpárral megtette az utat Derestyéig, s csak ott fáradt el. Hasonlóan emlékeztetése azok a túrák, amelyek során a Malomdomboktól indulva mentek fel a Nagy-kőhavásra, leereszkedtek a Tamina vízesésig, majd a Háromkislány-rétet érintve felmentek a Keresztény-havasra, s onnan a Krukkokon át vissza a Malomdombokhoz.

Dombay István emlékei szerint az 1950-es években ZIL és Csepel katonai autók jártak a régi pojánai úton. Ezekre az autókra kétszer annyi személy fért, mint a régi hernyótalpas autóbuszra. A jeges úton sokszor megcsúsztak az autók, egy karral fékeztek. Két S kanyar volta régi úton a nagy fent, a kicsike lent, s amint állva utaztak, Simalcsik Ist-

ván kiesett és meghalt. Az egyik autót Zsidó András vezette, többnyire mindig részegen.

1958-ban Margareta Dumitrescu és Traian Orghidan írták le először a Fundata völgyi barlang 270 m hosszú járatát. 1981-re készült el a 857 m-es járat teljes feltérképezése, leírása, 1989-re pedig eljutnak a teljes 1 km-es hosszig.

Szintén 1958-ban Brassó Polgármesteri Hivatala felújította a Cenkre vivő Szerpentinek utat.

1959-ben C. S. Nicolăescu-Plopșor tárta fel a Szoros szája barlangokat.

1960-ban hozták létre mintegy 10 hektáron a noai állatkertet, melyben 58 állatfaj háromszáznál több egyede található.

1960-ban Fóris Gyula tanár több kirándulást szervezett a Bolnokra.

Az 1960-as évek közepétől kezdve szállodák, vendéglők épültek Predeálon, sípályák létesültek, felvonókat indítottak be, és ezáltal a város bekerült a nemzetközi turisztikai forgalomba. Ekkor jelent meg a régi *Munții Noștri* sorozat is, valamint a *Mic Îndreptar Turistic* sorozat.

A Cenket 1962-ben, a 949 határozattal természetvédelmi területté nyilvánították.

1965-ben adták át az új pojánai kocsutatót.

1970-ben építették a Cenkre a felvonót.

Nádudvary György elmondása alapján sokan részt vettek a Reiff István és Papp Anna (1938. szeptember 24. – 1997, földrajz szakos tanárnő) szervezte *Plaiul Foi diáktáborok*ban 1970-től kezdődően. Magyar diákoknak és szülőknek szervezték ezeket. Arra is kitért, hogy 1968-tól kezdődően minden vasárnap kirándultak, télen pedig a Farkas-völgyben síztek.

Az 1970-es években zajlódtott le az *Asaltul Carpaților (Kárpátok roham)* fedőnevű pionírakció, amelynek során vörös sáv jelzéssel jelölték végig a Keleti-Kárpátok főgerincét (az Erdély és Moldva közötti vízválasztót).

1971-ben a Román Posta 55 banis bélyeget adott ki a Brassó-Pojánáról és a Keresztény-havasról, 1973-ban pedig 30 banis levelezőlapot adott ki a Nagy-Krisztián menedékházzal.

1971-ben építették a Kanzel felvonót.

Gál Irén tanárnő elmondása alapján a volt 10-es iskola (most 2-es iskola) tanári kara (Salvan Erzsébet, Gál Irén, Printz Ágnes, Nagy Eme-

se, Kiss Zoltán, Bőjte László) 1973-tól 1996-ig minden évben két nagy kirándulást szervezett a Székelyföldre, Erdély különböző részeire, Moldvába autóbusszal, és minden hétvégén kisebb kirándulásokat a környező hegyekre: Nagy-kőhavas, Keresztény-havas, Csukás, Királykő, Bucsecs, Fogarasi-havasok. Ezekre az iskolákban meghirdetett túrákra 20–30 gyerekkel ment 2–3 tanár. A tatrangi gyerekekkel is 1973-ban a Nagy-kő-havason két napos túrát szerveztek. A túrázás célja a táj megismertetése, a jellegzetességek feltárása (pl. a cenki vár), növények, kőzetek ismertetése volt. Táborokat nem szerveztek az iskolával, de ezeket a túrákat igen. Rákóczi Magéra Mária mai napig is viszi kirándulni az osztályát.

Segesváron, 1982. április 8. (Gál Irén gyűjteményéből)

1974-ben startolt a Fogarasi-havasok leírásával az új *Munții Noștri* sorozat, ebben jelent meg a Bucsecs (1975, 2.), Királykő (1975, 9.), a Nagy-kőhavas(1975, 10.), a Csukás (1977, 14.), a Persányi-hegység (1980, 22.), a Keresztény-havas (1980, 23.), a Fogarasi-havasok (1984, 32.), a Csukás (1986, 34.), a Királykő (1986, 38.) és a Keresztény-havas (1990, 48.) német nyelven. 51 könyv megjelenése után szűnt meg a sorozat az 1990-es évek elején.

1976 végéig Nádudvary György is részt vett a *Tavi társaság* sátorozásain. Elmondása alapján ők minden szombaton kirándultak. Ezeken

részt vett Csatt István (menedékházas volt a Keresztény-havason), tavaly töltötte be a 90. életévét, valamint Siskovics István is. A kirándulásokat egymás között hirdették meg. Ezekben az években 50–60 személy vett részt családotól a Szent Anna tavi táborozáson, itt külön sorok voltak sátrakból a magyarok, szászok, románok részére.

1977-ben Nádudvary Györgyék egy új társaságot alapítottak. Legtöbben brassóiak voltak, de sepsiszentgyörgyiek is bekapcsolódtak és néha magyarországiak is. Rendszeresen kirándultak. Így vall erről: „Az 1976-os év utolsó napjának estéjén több mint harmincan összegyűltünk szilveszterezni, Brassóban, a Zajzoni úton, Orbán József mezőgazdász mérnök barátunknál. Sepsiszentgyörgyről is érkezett több barátunk. A társaság nagy része a harmincas, negyvenes éveiben járt. Hangulatos mulatozás után január 2-án a Hétlétrákhöz kirándultunk. Jól összebarátkoztunk és elhatároztuk a közös kirándulásokat vasárnaponként valamint a hivatalos ünnepnapokon. Viccesen társaságunkat *«Banda»* névre kereszteltük és megválasztottuk vezetőségünket. A sepsiszentgyörgyi Szigeti Attila lett az elnök, alelnökök: Orbán József mérnök, Kovács Domokos mészáros, Jakab István szabó, mind Brassóból. Jómagamat kineveztek vámszedőnek. Feladatomból az volt, hogy korlátozzam az összejöveteleken, kirándulásokon az italfogyasztást.

Emlékezetes kirándulásokat rendeztünk. Felejthetetlen marad a Királykői kétnapos túra, a Curmătura menedékházhoz. A Zernyesti-hasadékon mentünk fel. Amikor felkapaszkodtunk a meredeken a Kiskirálykő nyergébe, megpihentünk. Rövidesen, nagy örömünkre, Lehmann Károly bácsi érkezett diákokból álló csoportjával, akikkel az útjelzéseket újította fel. Kihasználtuk az alkalmat egy közös fényképre. Másnap a menedékháztól a Toronyba, onnan pedig a Hegyes-csúcsra mentünk szép októberi napsütésben.

A május elsejei és augusztus huszonharmadikai hivatalos ünnepeken több napos kirándulásokat rendeztünk, amelyeken a Banda gyerekei is mindig részt vettek, volt amikor a jelenlevők létszáma a negyvenet is elérte. Alkalmunk adódott megismerni Háromszék szépséges tájait, mert legtöbbször ezt a régiót kerestük fel. Papolcon, Sepsibesenyőn óriási élmény volt több napon keresztül szénapadláson aludni. Nagyon megnyerte tetszésünket Erdőfüle, Bereck, Zágón térsége is.

Kilencvenig és még utána is sokáig, a szilvesztereket együtt töltöttük, január másodikán mindig kirándultunk a környéken, legtöbbször

Háromszéken, erdészházakban. A nyolcvanas években egyik alkalommal négynapos volt az ünnep. Az Erdészeti Hivataltól elkértük az Ojtozi-szorosban levő úgynevezett Luka villát, amely az egykori pénzügminiszter, a lemhényi születésű Luka László, azaz Vasile Luca vadászháza volt. Az akkori megyei vezető elvtársak nem jártak ide szilveszterezni, ugyanis kiskocsival nem lehetett eljutni az országúttól hét kilométerre levő villáig, tönkre volt menve a patakon átvívó híd. Előző hét végén kimentünk és közmunkával kijavítottuk a kályhákat, az erdésztől elkértük a közeli másik épületet is. Kellett mind a kettő, negyvenen érkeztünk megrakott hátizsákokkal. December harmincadika este nagy pelyhekben hullott a hó. A közelben egy kis behavazott fenyőfára gyertyákat tettünk. Körbeállva énekeltük a szép karácsonyi énekeket, majd mivel 7 km-es körzetben csak mi voltunk, rázendítettünk Nemzeti Imánkra és a Székely Himnuszra. A következő napokon felmentünk a hegygerince, meglátogattuk a kőolajat kutató munkásokat.

Előfordult, hogy többen a nyári szabadságon is együtt voltunk. Szép napokat töltöttünk a Szelidi tónál, Kalocsa közelében. Két alkalommal a Duna-deltába látogattunk, először Sulinara, ahol Kerekes Sanyi sok törpeharcsát fogott. Amíg megpucoltuk a szúnyogok majd megettek, viszont kárpótoltak a finom falatok. A következő évben a Szentgyörgyi-ág kápráztatott el.

Vasárnaponként gyakran kirándultunk a Keresztény-havasra, Csuklyonra, Garcsin-völgybe, Nagy-kőhavasra, Csukásra, Székely-rétre, Rencére.

A *Banda* most is működik, sajnos megcsappant létszámmal, legtöbben égi mezőkön kirándulnak. Örömről szolgál viszont, hogy a «*Banda gyerekek*» felnőttekként is mind természetbarátok. Szívesen emlékezünk arra is, hogy sikerült sok fiatal tagtársunkat összehozni, a házasság ösvényére léptetni. Ha összeszámolom, hat pár lagziján táncolhattunk és egyik sem tett utólag szemrehányást, hogy rosszul választottak.

Álljon itt, a végén, a *Banda* tagok névsora: Szigeti Attila, Szigeti Rozália, Kerekes Sándor, Kerekes Hilda, Juhos Irén, Bokor Árpád, Bokor Ilona, Fosztó Álmos, Ferencz Júlia, Bernáth Katalin – valamennyi sepsiszentgyörgyi, Orbán József, Orbán Erzsébet, Orbán Judit, Orbán Ildikó, Keresztes Vilmos, Jakab István, Jakab Vera, Jakab Éva, Gyerkó András, Gyerkó Noémi, Kovács Domokos, Kovács Anna, Ifj. Kovács Domokos, Kovács Sándor, Kovács Dániel, Kovács Emma, Ifj. Kovács Dániel, Kovács Eszter, Fazakas Gyula, Fazakas Dora, Fazakas Emese, Czór János, Czór

Gizella, Fosztó Márta, Nádudvary György, Nádudvary Mária, Nádudvary Györgyi, Nádudvary Őrs – valamennyi brassói, Nádudvary Tamás, Nádudvary Júlia, Ifj. Nádudvary Tamás, Nádudvary Ildikó, Tóth Őcsi – valamennyi magyarországi.”

1976. március 23-án leégett a Cenken a Bethlen-barlang vendéglő, akkor Cabana-restaurant „Tâmpa”.

A Bethlen-barlang (forrás: Wikipedia)

Bencze Mihály matematikatanár a Vörös Zászló Líceum kirándulásairól számolt be: *„1978–1989 között a Vörös Zászló Líceumban én vezettem egy turistakör. Minden évharmadban felmentünk a Bolnokra, a Cenkre, a Nagy-kőhavasra, nyáron Rétyre sátorozni egy hétre, többször Tusnádon kéthetes, a Csukás pedig 2–3 napos tábort is szerveztünk. Téli Szent Anna tavi táborunk is volt. Voltunk a Nagy-hagymáson, az Egyesknél, a Fogarasi-havasokban, a Királykőn. Egy-egy túrára 20–120 személy gyűlt össze. Érdekes élmény, hogy az 1987-es brassói kommunistaellenes lázadáskor (1987. november 15-én) a Nagy-kőhavasra mentünk, az úton összetalálkoztunk a mintegy 400 tüntetővel.”*

1979-ben jelent meg Aristide Stavros *Munții Județului Brașov* című monográfiája Lehmann Károly (Töröcsvár, 1894. március 17. – Brassó, 1990. június 1.) fényképeivel és vázlataival.

Az Unirea Líceum magyar diákjait 1980–1990 között Petki Pál vitte kirándulni. Ha nem is minden hétvégén, de rendszeresen jártak túrázni a környező hegyekben – Keresztény-havas, Csukás, Nagy-kőhavas, Királykő zengett a tanulók lépteitől, akiket gyakran Máthé Bertalan, Pam-

fil Mähuleț és Virág László is elkísért. Ezekre a hétvégi túrákra többnyire egy-egy osztály szokott menni, osztályfőnökük kíséretével. Papp József, Mészáros József is gyakran vitte osztályát kirándulni. A túrákat az osztályban hirdették meg, semmiféle formalitás nem volt, még a hirdetőtáblára sem volt kiírva. Minden nyári és téli vakációban egy-egy nagyobb, több napos, hetes táborozást is szerveztek. Nyáron inkább a Retyezátba, Fogarasi-havasra mentek, télen pedig gyakran közös szilveszterezéssel kötötték össze a síelést és téli hegymászást.

A Keresztény-havas teljes területét 1980-ban, Brassó Megye Tanácsának 421. számú határozatával természetvédelmi területté nyilvánították. Szintén ekkor a Nagy-Tölgyesen (Nagy-függő-kő) is 20 ha területen egy bükkfaerdőt természetvédelmi területté nyilvánítottak. A természetvédelmi területté való nyilvánításban nagy szerepe volt annak, hogy Römer Gyula a Kis-Tölgyesen (Kis-függő-kő) hozta létre a mai Románia első természetvédelmi területét, 1908-ban.

A Fundáta völgyi barlang környékét és a barlangot magát 1980-ban a 421. számú határozattal természeti emlékeknek nyilvánították.

Az 1980-as évek elején építették meg a székecskéket a Bolnokra. Szintén ekkor jött létre a brassói Alpin Clup. Kezdetben nem volt sem Alapszabálya, se formális szerveződési kerete, de hetente egyszer találkoztak, amikor megbeszélték a hétvégékre tervezett hegyi túrákat. Jóval később, 1998. szeptember 17-én nyerte el az egyesület a jogi személyiségét.

1981 nyarán a Szent Anna tavi Anna-nap magyar zászlók lengetése mellett magyar hazafias tüntetéssé vált. A teljes készültséggel kivonuló hatalom betiltotta a táborozásokat.

1982-ben építették a Zerge felvonót.

Dombay István visszaemlékezése szerint 30 évvel ezelőtt, 1982-ben kezdődtek a Șirnea-i biciklitúrák, amelyek minden évben június 21-e körül kerülnek megrendezésre az Olimpia Nemzetközi Napja tiszteletére. A jövet-menet 92 km hosszú biciklitúra a Bertalanból indul. Nemcsak ezeken a biciklitúrákon szokott részt venni Dombay István, hanem rendszeresen kirándult és síelt is. Elmondása szerint minden gyárnak volt valamilyen sportklubja, ezek mellett működtek a profi klubok is Brassóban (pl. Dinamo, amely 1948-ban alakult). Ő a kereskedők *Spartac* nevű csapatához tartozott. Az 1950-es, 1960-as években több sítúrán is részt vett a Keresztény-havason. Reggel 7-kor indult, fél 8-kor ta-

lálkozott a Porondon Róth Károllyal, Pahán Ödönnel és a többiekkel, mintegy 10–15-en mentek fel a régi úton, azért ilyen sokan, mert féltek átmenni a *trokárok* (bolgárszegi románok egy csoportja) között. Az Alsóházban (ma Julius Römer menedékház) teáztak, majd kimentek a Kanzelra. Annak idején nem volt sífelvonó, lesíelték a nyeregig, majd ismét felmentek, naponta 10–12-szer. Kétszer versenyzett is, egyszer a Kelebuscon és egyszer a lesiklást nyerte meg a Păltiniș-en.

Reiff István így emlékszik vissza könyvében a Plaiul Foi-i táborokra: *„Én vágytam a táborélet után, s 1983 nyarán osztályommal kimentem a Plaiul Foi-ba, s táborot vertünk az általunk felfedezett szigeten, a Barca két ága között, a Királykő tövében. Első nyáron alig 15 sátor állott, de időnk folyamán igen kedvelt táborozó helyévé lett a brassói diákságnak. 89 nyarán voltunk kint utoljára – de már nem a Szigeten, hanem feljebb vertünk tanyát. A hatóság innen is el akart űzni bennünket, egymást érte a sok ellenőrzés, s mindenbe belekötöttek.”* 1989 nyarán több mint 200 diák volt a táborban.

1983–1985-ben Al. Păunescu tárta fel a Szoros szája barlangokat.

A Bolnok büszkesége, az 1000 m magasságban lévő menedékház, 1988-ban leégett.

Négyfaluban is iskolák köré szerveződött a természetjárás. A 3-as iskolában kezdetben Peltán István (földrajz szakos tanár), majd Kovásznai Miklós (tanító), Papp Anna (földrajz szakos tanár), Tóthpál István (tanító), Bartha István (fizika-kémia szakos tanár), Orbán László (kézimunka tanár) és Kovács-Kalit Előd (tornatanár) tanárok vitték ki-rándulni, túrázni a gyerekeket. Peltán István az Encián tagja volt, sőt Kovács-Kalit Előd visszaemlékezése alapján az államosítás előtt tisztséget is viselt az Encián egyesületben, és nagy szerepe volt az ifjúság turisztikai nevelésében. Az 1960-as években azonban tanfelügyelő, iskolaiigazgató lett, így kevesebbet foglalkozhatott a természetjárással, másra hagyta a kirándulásokat.

Az Elméleti Líceumban Nagy Béla (Bácsfalu, 1929. április 4. – Kisújszállás, 2010. május 11., kémia és biológia szakos tanár), Gazdag Árpád (matematika-fizika szakos tanár) szerveztek rendszeres kirándulásokat. Később, az 1970-es évektől került ide Ferencz Ágnes (képzőművész), Cseh Enikő (tornatanár), Margeané Hongrad Magdolna (tornatanár), Deák Klára (biológia szakos tanárnő), Ferencz Árpád (tornatanár).

Ferencz Árpád 1982-től rendszeresen szervezett sítanfolyamokat a Bolnokon és 1985-től nyaranta úszótanfolyamot Brassóban.

Nagy Béla különösen kivette részét a helyi turisztikai mozgalom és tanulótáborok szervezésében, diákjaival nemcsak a környéket járta, vagy a nagy babarunkai táborokban vett részt, hanem az országot és a tengerpartot is.

Kovács-Kalit Előd 1984 és 1988 között a négyfalusi sportrendezvények irányítója volt.

Volt egy csoport fiatal, akik Nagy Béla kezei alól kerültek ki: Kovács-Kendi Lehel, Kovács-Kalit Előd, Antal Péter István, majd később a fia Antal Péter Lehel és Kovács Attila (ma a négyfalusi EKE elnöke), akik korukban az ifjúságot szervezték az 1980-as évektől kezdve.

Több tevékenységet is kifejtettek, egyrészt voltak alkalmi túrák, ezek a Nagy Béla vezette csoport esetében szinte heti rendszerességgel, a 3-as iskolában viszont alkalmilag voltak megszervezve, évi három-négy egy-napos kirándulás mindig volt a környező hegyekben: Nagy-kőhavas, Csukás, Rence, Bodzai hegyek, Vörös-havasok, Bolnok, Cenk, Keresztény-havas. Két vagy többnapos túrákat is szerveztek időnként főleg a Csukásra, Bucsecsre, Királykőre, Fogarasi havasokra, Nagy-Hagymásra, Görgényi havasokra, Csalhóra, Nyugati havasokba, Retyezátba, Hargitára. Külön kiemelendők a Retyázati túrák, 1973–1995 között 12 egy- vagy kéthetes túrát szerveztek. Hasonlóan az Elméleti Líceumnak és a 3-as iskolának is volt nyaranta egy-egy expedíciója.

A 3-as iskolában az *Encián* nyári expedíciós táborokat szervezték Vargyasra, Homoródalmásra, Babarunkában vagy akár a Dunadeltában is, ahol egy hetet mászkáltak.

Az Elméleti Líceumban működött az *Öxibikuk* nevű expedíciós tábor, amelyet minden évben megszerveztek 1970–1978 között hol Vargyasra, Rozsnyóra, Feketehalomra, a krizbai hegyekre, Rákosra, hol a Dunadeltába.

1978-tól a 3-as iskola *Encián* táborokat szervezett a Babarunkára, Nagy-kőhavas menedékházhoz, Feketehalomra, Szentkeresztbányára, Maroshévízre, Plaiul Foii-ra, Menyházára, Szovátára, Năvodari-ra.

Egy másik tevékenység a pionírakciónak álcázott *Útjelző táborok*. Párhuzamosan szervezte Tóthpál István, Kovács-Kalit Előd és Cseh Enikő, Ferencz Ágnes a Tészlára, Rencére, Bolnokra.

Az ifjúság 1968-ban határtúrát szervezett Predeál–Kommandó között, majd 1974-ben Predeál–Vaskapu között szerveztek Déli-Kárpátok túrát.

Nem kimondottan természetjáró rendezvények voltak a *Jóbarát találkozók*, amelyeket Kovásznai Miklós, majd Bartha István szervezett 1976-ig. Hagyományőrző, turisztikai találkozók voltak, az anyagi hátteret Bálint András kollektívelnök biztosította.

Régen a Fogarasi havasokban (Dombay István gyűjteményéből)

1984-ben kezdődtek az *Encián-kupák*. A nagy-kőhavasi menedékház fennállásának 55. évfordulóján a négyfalusi turisták nagyszabású természetjáró versenyt szerveztek a Nagy-kőhavason. A verseny ürügye alatt felidéztek a menedékház építésének történetét, a BTE munkásságát. A természetjáró versenyt 1985-ben a Bucsecsben, 1986-ban a Csukáson, 1987-ben ismét a Nagy-kőhavason, 1988-ban pedig a Keresztény-havason és a rozsnyói sziklaszorosban szervezték meg. A sátoros táborozásokon és versenyen 100–120 fiatal vett részt Brassó, Hargita, Kovászna, Maros megyékből, de Kolozsvárról és Nagybányáról is voltak résztvevők. A természetjáró versenyek megszervezése, az anyagiak előteremtése is igen érdekesen történt. Bartha István közreműködésével, aki akkoriban a Pionírház igazgatója volt, PTAP (*Pregăti-rea tineretului pentru apărarea patriei – Az ifjúság felkészítése a haza védelmére*) táborokat szerveztek papíron a Nagy-kőhavason. A valóságban ezek voltak a természetjáró versenyek.

Különben a Pionírház télen is kivette részét az ifjúsági tevékenységekből, ekkor a tanulók korcsolyapályát létesítettek az udvaron, és szimbolikus belépő ellenében még éjjeli, lámpafényes korcsolyázásra is futotta. De korcsolyapályákat működtettek a tanulók a 3-as iskola foci-pályáján, az Elméleti Líceum tornatermének pályáján is. Ezeket többnyire Üszöges Zoltán és csapata működtették.

Az 1970-es évektől 1990-ig az általános iskolás gyerekek bekapcsolódtak a *Pro Natura* Hargita és Kovászna megyei természetjáró rendszeres programba. Minden héten volt valamilyen túra, kirándulás, a 3-as és 7-es iskola tanulói jártak ezekre. Pénteken este elutaztak a Hargita vagy Kovászna megyei helyszínre, túráztak, majd vasárnap este jöttek haza. 30–40 különböző helységben szervezték meg ezeket a találkozót. Ferencz Árpád és Kovács-Kalit Előd vitték a gyerekeket.

Az 1980-as években sok természetjárást szerető gyerek járt a négyfalusi iskolákban, így számos természetjáró versenyen vettek részt a Madarasi Hargitán, Kirulyfürdőn, Szentkeresztbányán, az Egyesekőnél, Budvárnál, Szarkakőn, Bodoki hegyekben, Szent Anna tónál.

A négyfalusiak nem kapcsolódtak be a Reiff István és a brassóiak szervezte Plaiul Foii táborokba, egyszer találkoztak ott véletlenül. A Szent Anna tói táborozásokra gyakran hívták őket a Kovászna megyei-ek, de soha nem tudtak elmenni.

1980–1990 között a Pionírházban Giró Zoltán és Giróné Csabai Csilla szerveztek szakmai, turisztikai táborokat. Giró Zoltán 1978-tól vezette a négyfalusi Pionírház repülőmodellező körét. Tanítványaival 12 országos bajnokságon vett részt, egy országos csúcsot állított fel 3 évnyi vitorlázó- és sárkányrepülése alatt. Csabai Csilla 1982-től irányította a díszítőművészeti, kézimunka és szabászati köröket. Nyaranta mindig táborokat szerveztek a környező hegyekben és településeken (Fekete-halom, Rozsnyó stb.), de a Retyezátban és Vargyason is. ■

Kovács Lehel István
klehel77@yahoo.com

A GPS-ről (II.)

Mértékegységek, hálórendszerek és dátumok – hibák

Amint már megszokhattuk a más mértékegységek esetében is, az emberek történeti okokra hivatkozva, de igazából életük bonyolítása céljából több mértékegységrendszert is kidolgoztak. Ilyen például a SI (Mértékegységek Nemzetközi Rendszere), amely néhány kiválasztott mértékegységen (*m*, *kg*, *s* stb.), illetve a 10 hatványain alapul. Vagy ilyen például a Brit mértékegységrendszer (Imperial Unit System), amely a Brit Birodalomban és gyarmatain, majd a Brit Nemzetközösség államaiban elterjedten használt hagyományos mértékegységrendszer. Tömeg egysége a font (*libra*, *lb*); hossz egysége a láb (*foot*, *ft*), illetve ezek változatos, nem-decimális törtrészei, többszöröse és leszármaztatott egységei.

Természetesen a GPS készülékek is lehetőséget adnak a felhasználónak, hogy beállítsák a használatos mértékegységrendszereket. Ezt általában a *Beállítás / Mértékegységek* menüben tehetjük meg. Itt választani tudunk a Metrikus, Yard, Angolszász, vagy a különböző tengerészeti rendszerek között. Itt állíthatjuk be a magasság, sebesség, vízmélység, hőmérséklet, légnyomás mértékegységét is.

Számunkra azonban sokkal fontosabb a térkép koordinátáinak mértékegysége, hisz itt is több lehetőségünk van, itt is több rendszer jelent meg a történelem során.

A múlt számból emlékezhetünk rá, hogy egy pont *földrajzi szélességét* (φ) úgy kapjuk, hogy összekötjük a Föld középpontjával, majd vesszük az így kapott egyenes és az Egyenlítő síkja által bezárt szöget. Hasonlóan, a *földrajzi hosszúság* (λ) egy pont *meridiánsíkjának* a *kezdőmeridián* síkjával bezárt szöge. Tehát a koordináták meghatározása lényegében szögek meghatározására vezethető vissza.

Hagyományosan a szögek feloszthatók fokokra ($^{\circ}$), percekre ($'$) és másodpercekre ($''$). A kör 360 fokra való felosztása babiloni örökség, és köze van a π korai közelítő értékéhez, abban az időben ugyanis úgy tartották, hogy a kör kerülete a sugár 6-szorosa (az átmérő 3-szorosa). Azonban a szögeknek létezik számos más megadási formátuma is, amely meglehetősen elbonyolítja a GPS használatát, jelesül azt, hogy állandóan át kell alakítani egyik rendszerből a másikba annak függvényében, hogy éppen melyik felhasználónak melyik formátum tetszik és ez alapján rajzolja meg térképét, menti le adatait:

- *DDM* (Degrees:Decimal Minutes) – Fok:Tízedes Perc (hddd°mm.mmm')
- *DMS* (Degrees:Minutes:Seconds) – Fok:Perc:Tízedes Másodperc (hddd°mm'ss.s")
- *DD* (Decimal Degrees) – Tizedes fok, általában 4 vagy 5 tizedes jegyig (hddd.ddddd°)

És hogy netán a fentiek alapján még valahogy egyszerű legyen az életünk, kitalálták a különböző helyformátum rendszereket is, például:

- *Osztrák térképhálózat*
- *Borneó RSO*
- *Brit térképhálózat*
- *Holland térképhálózat*
- *EOV magyar térképhálózat*
- *Észt térképhálózat*
- *Finn térképhálózat*
- *Német térképhálózat*
- *Izlandi térképhálózat*
- *Indonéz egyenlítői, iriai, déli*
- *India 0, IA, IB, IIA, IIB, IIIA, IIIB, IVA, IVB zóna*
- *Ír ITM és IG*

- *Lett TM*
- *Loran TD*
- *Maidenhead*
- *MGRS*
- *Új-Zéland és Új-Zéland TM*
- *Katari nemzeti térképhálózat*
- *RT 90*
- *Svéd térképhálózat*
- *SWEREF 99 TM*
- *Dél-afrikai térképhálózat*
- *Svájci térképhálózat*
- *Tajvani térképhálózat*
- *USA nemzeti térképhálózat*
- *W Malayan RSO*
- *UTM-UPS (Universal Transverse Mercator) – Univerzális Transzverzális Merkátor*

Az is előfordul, hogy egyes GPS készülékek DMS, mások DD rendszert használnak, vagy a térképeken általában DMS rendszerben, a számítógépes világban pedig inkább DD rendszerben adják meg az értékeket.

Ismerjük meg tehát a DMS-DD átalakítás matematikai menetét, amely a következő:

- Adott egy DMS koordináta, például N 45°33'27".
- Figyeljünk a N, E, W, S, +, – előjelekre, valamint arra, hogy az adatok a megfelelő intervallumokban mozogjanak (pl. a perc, másodperc értéke nem lehet nagyobb, mint 59). A 0°0'0"-nek nincs előjele!
- Számítsuk ki a másodpercek teljes számát: $33'27" = 33 \times 60 + 27 = 2007$ másodperc.
- A tizedes rész a másodpercek teljes száma elosztva 3600-zal, négy tizedesre felkerekítve: $2007 / 3600 = 0,5575$.
- Adjuk hozzá a tizedes részt az egész részhez: $0,5575 + 45 = 45,5575$.
- A végleges eredmény tehát: N 45,5575.

A DD-DMS átalakítás matematikai menete a következő:

- Adott egy DD koordináta, például N 45,5575.
- Figyeljünk a N, E, W, S, +, – előjelekre.
- Vegyük a koordináta egész részét: 45 – ez lesz a fok.
- A koordináta tört részét szorozzuk meg 60-nal. Az eredmény egész része lesz a perc: $0,5575 \times 60 = 33,45$, vagyis 33'.
- Az előbbi szorzás eredményének a tört részét szorozzuk meg ismét 60-nal, és ezt kerekítsük fel, ez lesz a másodperc: $0,45 \times 60 = 27''$.
- A végleges eredmény tehát: N 45°33'27''.

A többi rendszer közül kiemeljük az UTM-UPS-et, amely egy speciális hálórendszer a földi pozíció meghatározására (a <http://hu.wikipedia.org/wiki/UTM> alapján ismertetjük). Az Univerzális Transzverzális Merkátor leképezést és hálórendszert először az amerikaiak alkalmazták a második világháború során a hadszíntér katonai térképezésére. 1949-től az Egyesült Államok és a NATO tagországainak katonai szervezetei használják hadászati térképezés céljaira, így Magyarországon és Romániában is ebben a vetületben készülnek a katonai topográfiai térképek, de civil térképek is.

Az UTM rendszerben a Föld felszínét először úgynevezett zónákra osztják. A zónák a hosszúsági és a szélességi körök által kifeszített rács (hatszor nyolc fokos) elemei.

Kelet-nyugati irányban a rendszer a Föld felszínét a déli szélesség 80° és az északi szélesség 84° foka között 60 zónára osztja fel, 6 hosszúsági fokként egyre. A sarki régiókban, azaz 80°-tól délre és 84°-tól északra, az Univerzális Sarki Sztereografikus (Universal Polar Stereographic UPS) hálórendszert használják. Ezeket a zónákat 1-től 60-ig számozták meg. A számozás a nemzetközi dátumvonaltól indul (180. hosszúsági fok) és keletre halad. Az 1. zóna pl. 180° Nyugattól 174° Nyugatig tart, a közepe 177° Nyugat.

Minden zóna észak-déli irányban tovább oszlik vízszintes sávokra. 8 szélességi fokként van egy-egy ilyen vízszintes sáv és összesen 20 db ilyen sáv van. Megjelölésükre az angol ABC nagybetűit használják, kezdődik 80° Délen a C betűvel és X betűvel végződik 84° Északon. Az I és O betűket nem használják jelölésre, mivel ezek összekeverhetők az 1 és 0 számokkal, ezáltal tévesztésre adva lehetőséget. A maradék négy be-

tűt (A, B, Y, Z) a poláris területeken használják, a deli félgömbön A és B, az északi félgömbön Y és Z betűket.

Így végül is egy UTM zónát egy szám és egy betű azonosít, a szám a függőleges (hosszúsági) zóna 1 és 60 közötti száma, a betű pedig a vízszintes (szélességi) zóna betűjele A és X között. Például Brassó a 35 T jelű zónában fekszik.

Az UTM koordináták egy zónán belül úgy határozzák meg egy pont helyzetét, hogy megadják a zóna középmeridiánjától (a zóna közepén lévő hosszúsági körtől) és az egyenlítőtől való távolságát. Az UTM koordinátaháló méterben adja meg a távolságokat keletre, amit keletinek és északra, amit északinak hívunk.

Az UTM keleti koordinátáit a zóna középvonalától (az un. Középmeridiánoktól) számítjuk. A középmeridiánt nem nullának, hanem 500 000 méter Keletnek tekintjük, így a zóna középmeridiánjától nyugatra eső pontok sem lesznek negatívak. Egy 6° széles zóna soha nem lesz 674 000 méternél szélesebb. A keleti minimum és maximum értékei: 160 000 méter Kelet és 834 000 méter Kelet az egyenlítőn, 465 000 méter Kelet és 515 000 méter Kelet a 84° Északon. Jelezve az 500 000 méter önkényesen megválasztását, ezt a fajta pontmeghatározást néha *hamis keletinek* is hívják.

Az UTM északi koordinátái az egyenlítőtől való távolságot adják meg. Az északi féltekén az egyenlítő meghatározott északi értéke 0 méter Észak. A negatív számokat elkerülendő, a déli féltekén az egyenlítő meghatározott értéke 10 000 000 méter Észak. Néhány északi érték valószínűleg lehet a déli és északi féltekén is. A félreértések elkerülése miatt, a teljes koordináták használatakor jelölni kell, hogy északra vagy délre az egyenlítőtől. Általában ezt meg lehet tenni a szélességi sávok betűjelének használatával.

Például a Keresztény-havas csúcsának a koordinátái **45,5689° É; 25,5678° K; 1799 m** (vagyis N 45.5689°, E 25.5678°) UTM-UPS rendszerben megadva: **35T 388243 5047148**.

Természetesen itt az átalakítás már jóval bonyolultabb képleteket, sőt táblázatokat is igényel, mégis az UTM-UPS rendszernek van egy jó pár előnye:

- Négyzetes hálórendszer: Az UTM konstans távolságokat ad bárhol a térképen. A szög alapú koordináta rendszerek szögekkel határozzák meg a távolságot és változnak a

pólusoktól távolodva, csak az egyenlítőnél jelentenek akkora távolságot, mint a szélességi fok.

- Nincs negatív koordináta vagy Kelet-Nyugati jelelölés.
- A koordináták decimális (tízes) alapúak.
- A koordinátákat méterben adhatjuk meg.

Európa UTM–UPS felosztása

Egy másik fogalom, amit tisztázni kell mielőtt megismerkednénk ténylegesen a GPS készülékekkel, a *térképdátum* fogalma.

Itt mintegy 110 lehetőséget kínál fel a GPS készülék, a sor így néz ki:

- *Adindan*
- *Afgooye*
- *AIN EL ABD '70*
- ...
- *NAD 27 Alaska*
- *NAD 27 Bahamas*
- ...
- *WGS 72*

- WGS 84
- Zanderij

A térképdátum megadja, hogy milyen helymeghatározási modellt használtak a földi koordináták és a térkép pontjainak meghatározására. Ugyanis minden térkép valamilyen felmérési módszerrel kezdődik, valamilyen vetítési módszerrel igyekszik papírra (2 dimenzióra) levetíteni a 3 dimenziós, nem teljesen gömb, hanem GEOID alakú Földet. Ez a vetítés dimenzióvesztéssel jár, emiatt nem pontos, de a használt módszer függvényében ez a pontatlanság kisebb vagy nagyobb lehet.

A korai térképek és felmérések földmérő csoportok terepen végzett felmérési és számítási láncolatai alapján készültek. A földmérők egy használható, *ismert pozícióból* indultak ki és onnan határozták meg a többi. Ez a módszer hosszadalmas kontinensek között és nem mindig átjárható az országhatárokon. Az *ismert pont* és a pozíciója adja az információt a térkép dátumának alapjáról. Távolság alapú felmérést használtak az egységesített földközéppontú dátum bázis kifejlesztésekor.

Minden térkép egy geográfiai koordinátarendszert mutat be, mint az UTM vagy hosszúsági és szélességi, valamilyen pontossággal, ami a használt dátumban is feltüntetésre kerül.

A GPS földközéppontú dátumot használ, amit *World Geodetic System 1984* vagy WGS 84-nek hívnak. WGS 84-et az 1983-as Észak Amerikai Dátumból (*North American Datum of 1983*) vagy NAD 83-ból egységesítették a világon. Ezt figyelembe véve nincs különbség a WGS 84 és NAD 83 között.

A legtöbb USGS (*United States Geological Survey*) topográfiai térkép alapja egy korábbi dátum az 1927-es North American Datum vagy NAD 27. Néhány GPS további alosztályokra osztja ezt a dátumot, a kontinenseket különböző dátummal jelölve: az USA-ban, Continental United States, NAD27 CONUS.

A különbség a WGS 84 és NAD 27 között több lehet, mint 200 méter! Így ha pontos helymeghatározást szeretnénk a GPS készülékünkkel, mindig állítsuk arra a dátumra, amit a térképen is használtak! A topográfiai térképeken a dátuminformációkat általában a térkép bal alsó sarkára nyomtatják kis betűkkel.

Ha például valahogy *1818-as borneói dátumot* állítottunk be a GPS készüléken, akkor igen nehéz megmondani, hogy mekkora az eltérés a

tényleges pozícionktól, amikor lemérve meghatározzuk ezt. Nagyon kell vigyázni tehát a térképdátum beállítására, pontosabban arra, hogy a készülék és a használt térkép ugyanolyan dátumú legyen. Ez annál is inkább fontos, mert a GPS készülékre bármilyen besz kennelt térképet feltölthetünk, és ha ismerjük legalább négy (optimális esetben 9) biztos pontját, a szoftver automatikusan meg tudja határozni a térkép összes pontjának koordinátáit – természetesen akkor, ha a koordinátarendszer és a térképdátum helyesen volt beállítva. Így megtörténhet akár az is, hogy az egyiptomi vakációnk ideje alatt egy piramis kamrájából előbányászott ókori térkép segítségével járjuk be az országot.

Még egy pár *apróság*, amire figyelünk kell, különben a GPS készülékünk rosszul határozza meg pozícionkat, függetlenül attól, hogy jól állítottuk be a koordinátaformátumot, mértékegységeket, térképdátumot:

- A magasságmérő és az iránytű jól van kalibrálva.
- A készülék legalább 5 perce bekapcsolt állapotban kell hogy legyen. Ennyi szükséges, hogy jól vegye fel a kapcsolatot a műholdakkal, jól számítsa ki a visszavert jeleket, jól határozza meg a pozíciót. Ha a kijelzőn lévő térképen a helyzetünket egy kérdőjel mutatja, azt jelenti, hogy még nem sikerült meghatározni a pontos pozíciót.
- A GPS adatsor leolvasásai között minimum 15 másodpercnek el kell telnie!
- A GPS készülék akkor mér jól, ha a GPS EPE értéke nem nagyobb, mint 10 m. Ha az EPE értéke több mint 10 m, akkor pontos helyzet-meghatározásra nem használható a GPS! Az EPE a *Becsült Helymeghatározó Hiba* (Estimated Position Error), amely a műholdvételel-állapotától, a pontos műholdakra való rálátástól függ. Hasonlóan értelmezett a HEPE is. A HEPE a *Vízszintesen Becsült Helymeghatározó Hiba* (Horizontal Estimated Position Error), ebben az esetben nem vesszük figyelembe a magasságot, csak a térkép 2 dimenziós pozícióját.

Az elmondott bevezetők alapján nyugodtan megismerkedhetünk a következő számban a GPS készülékekkel, térképekkel, és elindulhatunk a terepen.

(Folytatjuk.) ■

dr. Székely Levente
levi.szekely@gmail.com

Élő látnivalók a Csukáson

Hegyeinkről százával jelentek meg eddig különféle tanulmányok, leírások, útikalauzok stb. A Csukásról is rengeteget írtak, jók voltak a *Mi Hegyeink / Munții Noștri* sorozat darabjai, ezek alapján indultak első utjaink a Csukásra még az 1970-es évek vége fele. Persze akkor más volt minden mint ma, emlékszem milyen jól esett eljutni valahogy az akkori menedékházhoz és lenyelni egy-két üveg Pepsi-Colát, amit oda számárháton hordtak fel. Talán 4 akkori lej volt, de lent a városban már hiánycikknek számított. A hegyek sokkal tisztábbak voltak mint ma, nem voltak szeméthalmok a Vörös-havason (a flekkenezők után), esetleg egy pár rozsdás konzervdobozzal találkozhattunk az ösvény mentén. Mára minden sokat változott, még az emberek is akik egyre többet szemetelnek.

A jelen cikk nem ezekhez szól, talán nem is lenne türelme belemélyedni ebbe azoknak, akik csak szórakozásból mennek fel a hegyre, legtöbben autóval és minden örömük az evésből és ivásból áll. Ezenkívül nem látnak semmit, esetleg szép volt nekik a táj, ha még tisztán látták. Inkább azoknak írtam, akik még nyitott szemmel járnak a hegyen, és képesek észrevenni valamit is a környezetükből. Egyesek még bele is mélyednek az ilyen dolgokba, ezeknél nagyobb az érdeklődés a természeti tárgyak iránt. Ha ez még szenvedéllyé is fokozódik, akkor egy ilyen emberből még valamilyen természettudós is lehet, de ezek már kivételek. Valamikor még 1897-ben egy híres magyar természettudós,

Merkel Ede ezt írta: „Ha a tanuló ifjúságba a természetrajzi tárgyak gyűjtése iránti kedvet beoltottuk, nem kell attól tartanunk, hogy fiaink az egyetemen üres idejüket léhaságokkal töltik el, mert a gyűjtés maga oly mulatságul szolgál majd nekik, melyet semmiféle más mulatságért feláldozni nem fognak. Óvakodnunk kell azonban a gyűjtési kedvet szenvedéllyé fokozni, mert hát a szenvedély még az imádkozásban sem lehet hasznos.” Sajnos mára mind a tanuló ifjúság, mind a természet iránti érdeklődés megcsappant a fiatal generációknál, egyrészt mert kényelmesebbek, másrészt a természetet is megkapják az interneten és egyeseknek ennyi is elég. Remélem azonban, hogy maradtak még elegenden, akiket érdekel az, hogy mivel találkozhatnak a Csukáson. Itt elsősorban nem a nagyközönség által is ismert növények, állatok bemutatására gondolok (pl. fenyőfa és medve), hanem egypár olyan élőlényt igyekszem a Csukásból ismertetni amiért oda kell figyeljünk ha fent járunk a hegyen!

Röviden azért említsük meg az ismert növény és állatvilágot. Csak a növényvilág ezernél több fajt foglal magába. A legfontosabbakat említem, jobban mondva csak felsorolom őket. Virágok: *Campanula alpina* (havasi harangvirág), *Iris ruthenica* (nőszirm), *Primula minima* (kankalin), *Leontopodium alpinum* (havasi gyopár), *Gentiana verna*, *Gentiana lutea*, *Gentiana. praecox* (encjánok). Egyik legismertebb örökzöld növény a rododendron. Erről a növényről nevezték el a Vörös-havast, mert valamikor még sok volt belőle arrafelé. Ma már megritkult, elsősorban az intenzíven legelésző juhnyájak meg a felelőtlen turisták kikaposták. Június–júliusban nyílnak rózsaszín virágai. Természeti kincsnek tekinthető fafajták még a tiszafenyő (*Taxus baccata*) és a vörösfenyő (*Larix decidua*). Emlősállatok: őz, szarvas, hiúz, vadmacska, medve, vaddisznó, nyest, farkas, mókus, fekete kecske, hermelin, borz, menyét, görény stb. Halak: pisztráng stb. Hüllők: *Lacerta muralis*, *Lacerta viridis* (fali gyík, zöld gyík), *Anguis fragilis* (törékeny gyík), *Vipera berus* (vipera). Madarak: *Tetrao urogallus* (siketfajd vagy fajdkakas), *Falco naumanni* (kabasólyom), *Aquila chrysaetos* (szirti sas), *Buteo buteo* (egerészölyv), *Strix uralensis* (macskabagoly), *Emberiza cia* (citromsármány), *Motacilla cinerea* (hegyi billegető), *Turdus torquatus* (ölyvös rigó), *Prunella nodularis* (szürkebegy), *Anthus spinoleta* (erdei pityer), *Phoenicurus ochruros* (rozsdafarkú), *Tichodroma muraria* (hajnalmadár), *Pyrrhula pyrrhula* (süvöltő), erdei szalonka, vörös kánya, vándor-

sólyom, egerészölyv, karvaly, fekete harkály, feketeterítő, törpe bagoly, holló stb.

Egyesekkel örömet jelent a találkozás, másokkal meg nem. Ilyen vadállat a barnamedve amelyik jobb, ha nem kerül utunkba, habár találkoztam már olyan csobánnal, aki azt mondta, hogy a botjával agyonveri, igaz kissé részeg volt.

Barnamedve, fotó: Székely Levente

A Csukás élővilága soha nem lett volna ismert egy jópar természetudós (legyen az madarász, vadász, bogarász, botanász stb.) munkássága nélkül. Szerencsére mindig akadtak olyan emberek, akik ezt az úttörő munkát elvégezték és szép számban magyarok is voltak közöttük. Egy párat tiszteletből meg kell említeni és röviden ismertetni munkásságát!

Kittenberger Kálmán (1881–1958), talán Magyarország leghíresebb vadászkaland-írója ezen a vidéken kezdett el vadászni, a Nagy-kőhavason és a Csukáson. Tatrangban volt falusi tanító 1902-ben. Ugyanazon év decemberében levelet kapott Budapestről, hogy afrikai vadászkirándulásra hívták. 1902 Karácsonya idején elhagyta Tatrangot és 1903 január közepén már az afrikai Mombasa kikötőjébe érkezett. Innen indult a fekete kontinens felé, de ha jobban meggondoljuk tulajdonképpen Tatrangból.

Hosszúfaluban éltek azonban lehet az akkori Erdély leghíresebb madarászai Hausmannék. **Wilhelm Hausmann** (1822–1900) és a fia **Ernst Hausmann** (1865–1942), habár amatőr ornitológusok voltak a tudományos világ mégis elismerte őket. Kitűnő taxidermisták (állat-kitömők) és komoly vadászok lehettek. 1895-ben Grigore Antipa is vásárolt tőlük kitömött madarakat, az akkor még fiatal bukaresti múzeum részére, amelyik már régóta az „Antipa” nevet viseli. Hausmannék tudományos munkát is végeztek, több szaklapban közöltek megfigyeléseket a vidék madárvilágáról. Bizonyára a **szakállas saskeselyű** (*Gypaetus barbatus*) kiirtásában is fontos szerepük lehetett mert nagy vadászok is voltak. Ez a madár a Csukás hegység jelképes madara volt. Egy hatalmas sas, amelyik széttárt szárnyakkal meghaladta a 2,5 métert. Ajaka alatt fekete tollazatáról kapta a szakállas sas nevet, egyébként sötét narancssárga, de csak volt mert már több mint 80 éve kipusztult az ország faunájából. Utolsó példányát 1938-ban lőtték ki a Vöröstoronyi szorosban. A Zăgan hegy, ami a Csukás egyik része éppen erről a madárról van elnevezve. A „zăgan” a szakállas keselyű – régi magyar nevén *zákány* – román neve. Ma még él a Kaukázusban, az Altájban, Tibetben és a Himalájában. Európában is még megglelhető a Pireneusokban, az Alpokban és Kréta szigetén. 4000 méter magasra is felszáll és általában egy 200–400 négyzetkilométeres területen repül, de mindig visszatér a szülőhelyére. 50 évig is élhet. A tojó két tojást tojik, 55 napig kotol de mindig csak egy fiókát nevel fel. Talán az utóbbi évek egyik jó híre az volt, hogy egy pár szakállas keselyű fészkel ismét 80 év után Szörénytorony (Turnu Severin) mellett, a Topolnița-i barlang környékén. Talán a dögkeselyű (*Gyps fulvus*) is vaegyszer még látható lesz a Csukáson, sokan kipusztultnak gondolják de például a tavaly is fényképeztek egy ilyen óriásmadarat Székelyudvarhely felett. Soha nem felejttem, hogy 1994. június 24-én reggel szembementem egy ilyen madárral a Bucsecsben. A Caraiman menedékháztól indultam a reggeli nagy ködben a Babele felé. A madár ott ült egy dombocskán az ösvény mellett. Két méterre lehetett, lassan kikerültem, talán meg is ijedtem egy akkora sastól.

Hausmannék madárgyűjteménye a Barcasági Szász Múzeum tulajdonába került, majd 1948-ban amikor ez a múzeum megszűnt létezni, átkerültek a frissen létesített Brassói Erdészeti Egyetemre, ahol ma is megvannak az első emeleti (zárt) múzeumban. A Barcasági Szász Múzeum természetrajzi részlege 1908-ban létesült. Az 1948-as felszámolásá-

val azonban Brassó lett az ország egyetlen nagyvárosa, ahol nincs természetrajzi múzeum. Pedig erre nagy szükség lenne ha a természeti környezetünkre gondolunk.

Szakállas saskeselyű, fotó: Nigel Dennis

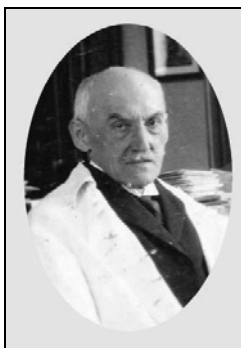
Méhely Lajos (1862–1953) 1885-ben került Brassóba. A brassói Állami Főreáliskola (amit ma Unirea-nak ismernek) természetrajz tanára volt. 1890-ben Friedrich Deubel bogarász társaságában kutatta Hét-falu és Bodzaforduló hegyeit, így a Csukást is. Elsősorban rovarokkal és főleg méhekkel foglalkozott. Kapcsolatban volt Erdély és Magyarország leghíresebb tudósaival. 1896-ban visszatért Budapestre, ahol a Magyar Nemzeti Múzeum állattárához került, 1912-ben pedig ennek igazgatója lett. A Magyar Tudományos Akadémia tagja is volt 1912 után. Különféle állatcsoportok fejlődés- és rendszertanával foglalkozott. Az első világháborút biológiai magyarázatokkal igyekezett igazolni. Előbb a darwinizmus leple alatt, majd nyíltan hirdette a fajvédelem reakciós eszméjét a *Cél* folyóiratban, amelyet maga szerkesztett. Miután tevékenységét több tudós elítélte, 1930-ban lemondott akadémiai tagságáról. Magáévá tette a fasiszta ideológiát. 1945 után a Népbíróság, mint népellenes és háborús bűnöst súlyos fegyházbüntetésre ítélte. Budapesten halt meg 1953-ban. Brassót is érintő munkája: *Brassóvármegyei turista-kalauz*, Kolozsvár, 1895, kiadja az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület.

Friedrich Deubel 1845 január 13-án született Brassóban. Természetrajz tanára Josef Traugott Meschendorfer (1832–1919), már gye-

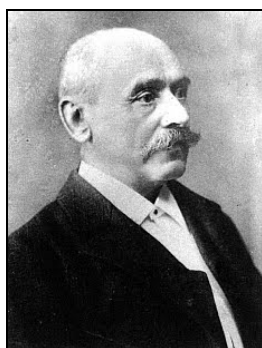
reként felkeltette benne a természeti tárgyak gyűjtése és megismerése iránti kedvet. 1868-ban Deubel Németországba utazott, ahol hentesi-nasként dolgozott, elsajátítva ennek a mesterségnek az alapjait és oklevelet is kapott. Visszatérve onnan megismerkedett Max von Hopffgarten báróval Bécsből, aki elismert bogarász volt. Hopffgartentől megtanulta hogyan kell tudományosan rovarokat gyűjteni. Már attól kezdve kutatni kezdte a Barcaság és majdnem az egész Kárpátok bogárfaunáját. Erdélyben kapcsolatban állott több szakemberrel, mint Karl Petri (Segesvár), Emil von Silbernagel (Keisd / Szaszkézd), Michael von Kimakowicz és Eduard Albert Bielz (Nagyszeben), hogy csak egy párat említsék. Kapcsolatba került azonban számottevő európai tudóssal is. Több tudományos társaság tagja volt, bogarai ma is megtalálhatók híres múzeumokban, Bécsben, Budapesten, Frankfurt am Main-ban, Szébenben. Több mint 40 fajt és alfajt neveztek el róla. 1910-ben Karl Holdhaus társaságában kiadta *A Kárpátok állatföldrajza különös tekintettel a bogárfaunára* című monográfiáját Bécsben. Egyik alapító tagja volt 1908-ban a Barcasági Szász Természettudományi Múzeumnak. Az is megemlíteni való, hogy hentesként is sokra vitte. Saját szalámigyára volt Brassóban és hentesüzletei is. 1933 január 9-én halt meg, de 86 éves korában még állítólag gyalog megmászta a Keresztény-havast. Ma is több turistaösvény viseli Deubel nevét a Kárpátokban és egy hegyitúra egyesület is. A szász múzeum 1948-as felszámolásával Deubel gyűjteményei is az erdészeti egyetemre kerültek. Ma is ott vannak kiállítva egy sötét függönyös teremben.

Kittenberger Kálmán
www.termeszetvilaga.hu

Méhely Lajos
mttm.hu

Friedrich Deubel
unitbv.ro után

De most térjünk rá a látnivalókra.

Havasaink sziklatömbjein élnek az **Alopi**a nembe tartozó orsócsigák. Habár az átlagember számára nem jelentenek sokat ezek a 2–3 cm-nél kisebb szürkéskékes állatok, tudományos értékük felbecsülhetetlen. Az Alopiaiák csak a Kárpátokban élnek. Mivel nagyon helyhez kötött életmódot folytatnak, majdnem minden hegységben önálló fajokat képeznek (kárpáti endemizmusok). Sőt egyes sziklacsoportokon önálló alfajaik vannak. A legtöbb fajuk a Bucsecsből és a Csukásból ismert, hiszen pont erre a térségre esik a csoport génközpontja. Legtöbbjüket **Rudolf** és **Michael Kimakowicz** (a két leghíresebb nagyszombeni malakológus) írta le éppen erről a vidékről. A fajok és alfajok elkülönítése nem éppen könnyű a helyszínen, nagyjából nem is lehetséges hiszen jobb nagyítókra és mikroszkópokra is szükségünk van ehhez. Igaz sokat segít a határozásban az, hogy hol találtuk meg az állatot, mert általában ismert az, hogy mindenik faj melyik hegyen vagy sziklacsoporton él. Rendszerezésük sem egyszerű, csak azok képesek megcsinálni akik nagyon belemélyednek a dologba. Példának vegyük csak az *Alopi*a *plumbea* faj jelenleg elfogadott alfajainak felsorolását. Ezek a következők: *Alopi*a *plumbea deubeli* Westerlund, 1892; *Alopi*a *plumbea doftanae* H. Nordsieck, 1977; *Alopi*a *plumbea glabriuscula* E. A. Rossmässler, 1859; *Alopi*a *plumbea mathildae* M. Kimakowicz, 1894; *Alopi*a *plumbea mutabilis* M. Kimakowicz, 1894; *Alopi*a *plumbea proclivis* M. Kimakowicz, 1894; *Alopi*a *plumbea regalis* M. Bielz, 1851; *Alopi*a *plumbea rosmässleri* H. Nordsieck, 1977; *Alopi*a *plumbea schmidt*i M. Kimakowicz, 1894; *Alopi*a *plumbea wagneri* M. Kimakowicz, 1894 (a nevek a szerzőt-leíró, a számok pedig az illető alfaj leírásának az évét jelzik). A Csukáson az *Alopi*a genusz 5 faja és húsznál több alfaja megtalálható, tehát itt él a legtöbb. Csak úgy figyelhetők meg ha jól megvizsgáljuk a sziklafalakat és főleg az árnyékosabb bemélyedéseket. Általában a napsütésben elbújnak az árnyékosabb mélyedésekbe, lyukakba. Eső után szeretnek mászkálni és főleg éjjel aktívak. Össze is téveszthetők más orsócsigákkal (Clausilidae), tehát nem minden, amit láthatunk a sziklák mélyedéseiben *Alopi*a csiga. Ezekhez érteni kell, Kimakowiczék után főleg Alexandru V. Grossu professzor foglalkozott velük. Jelenleg Négyfaluból Nagy István gyűjtőeti és rendszerezi ezeket. Az Alopiaiák lehetnek jobbra csavarodottak és balra csavarodottak (dextrák és szenesztrák). Ezek faji bélyegek, de ritkán előfordulhatnak jobbra és balra csavarodottak ugyanazon faj esetében

is. Talán ennél jobban nem kell bonyolítani az orsócsigák jelenlétét a Csukáson. Más fajok is fellelhetők bizonyos helyeken mint az *Agardhia bielzii*, a *Mastus venerabilis elongata* vagy a *Campilaea faustina barcensis* (ugyancsak endémikus alfajok).

Alopia canescens mauritii

Alopia helenae ciucasiana

Mastus venerabilis elongata

Nagy István gyűjteményéből, fotó: Székely Levente

Valamivel könnyebben megfigyelhetők a **rovarok**, főleg a lepkék. A lepkék közül majdnem 650 faj van a Csukásról eddig kimutatva. Romániában körülbelül 4000 lepkefaj fordul elő. Főleg a Csukás magasabb régióiban található jópár havasi, alhavasi faj, amelyek a Kárpátokban csak Kárpát-kanyarban és túloldalt a Bucsecs-hegység havasi rétjein él. Egyik ilyen a ***Grammia quenseli***, havasi medvelepke. Ez egy arkto-alpin faj, amelyik az Alpok magaslatain, a sarkkörüi vidékeken (Lappföldön), Szibériában (Kola félsziget, magas Altáj, Tuva, Kelet Szaján, Transzbajkál, Amur vidék és Jakutföld), valamint Észak Amerikában

(Labrador, Yukon és Alaszka) él. Az egész Kárpát vonulatban, beleértve a Tátrát is csak a Bucsecsből és a Csukásból ismert. A fajt 2007-ben találtuk először a Gropsoarele-csúcson.

Éjjeli lepkészás a Vörös-havason

Kis apolló-lepke a Vörös-havason

fotók: Székely Levente

Tipikus magashegyi nappali lepkéink az **Erebia** nembe tartozó szecsenlepkék. Jégkorszakbeli maradványfajok ezek. A hegyeken járó ember általában mind sötétbarnának látja őket, pedig több fajuk él hegyeinkben, amelyek jól különböznek egymástól. A Csukáson előforduló legfontosabbak az **Erebia sudetica radnaensis** és az **Erebia melas carpathicola**, amelyek úgyszintén kárpáti endemizmusok. A lepkék általában a sziklafalakon repülnek, sokszor olyan helyen ahol az ember – szárnyak hiányában – nem követheti őket. Az **Erebia melas** elterjedési területe a Balkán hegyeire esik, a **carpathicola** alfaj a Hagymásokon él, onnan is volt leírva 1959-ben. Úgy néz ki, hogy a csukási populációk egy más alfajhoz tartoznak, mert különböznek a tipikus **carpathicola**-tól. Egyelőre még elég kevés példánnyal rendelkezünk, hogy ezt be tudjuk bizonyítani. A Csukáson nem nagyon gyakori csak a Tészláról volt ismert de újabban a Vörös-havason is megtaláltuk. Még két magashegyi **Erebia** faj említhető, az **Erebia manto trajanus** és az **Erebia epiphron transsylvanica**. Mindkettő úgyszintén kárpáti endemizmus. Ugyanígynek a **Pieris bryoniae carpathensis** nevű fehérlepke és a **Zygaena exulans** csüngőlepke. Ezekkel a fajokkal általában csak az 1400–1950 méter közötti magasságokban találkozhatunk. Megfigyelhetők azonban közönségesebb és szélesen elterjedtebb fajok is mint a kis apolló-lepke (**Parnassius mnemosyne**). Az éjszakai faunában is bőven akadnak ritkaságok,

mint az *Eupithecia cretacea* araszó (jelenleg Romániában csak a Vörös-havasi populáció ismert).

Havasi fehérlepke
(*Pieris bryoniae carpathensis*)

Csukási szerecsenlepke
(*Erebia melas*) a Vörös-havasón

Az *Erebia melas* egyik lelőhelye
(Vörös-havasok)

A *Grammia quenseli* lelőhelye
(Gropșoarele-csúcs)

fotók: Székely Levente

Más rovarrendekben is akad látnivaló annak aki valamit is ért hozzá. Például az *Isophya ciucasi* szöcske. A fajt két évvel ezelőtt írták le, eddig csak a Csukásból ismert. Az Isophiák szárnyatlan szöcskék, nem repülnek és a helyhez kötött életmód alapján sokkal nagyobb a valószínűsége az endemikus fajok kialakulásának, hasonlóan az *Alopi*a csigákhoz. A bogarak közül három védett faj él a Csukáson, a havasi cincér (*Rosalia alpina*), a szarvasbogár, amelyik itt ritka (*Lucanus cervus*) és a remetebogár (*Osmoderma eremita* – úgyszintén nagyon ritka).

Alpesi medvelepke
(*Grammia quenseli*)
fotó: Székely Levente

Az *Isophya ciucasi*
endemikus hegyiszöcske
fotó: Iorgu Ionuț Ștefan

Természetvédelmi területek is léteznek bőven a Csukáson. A Zăgan-csúcs környéke az egyik. Elsősorban botanikai vonatkozású rezervátum. Endemikus növényfajok mint a *Kochleria transsylvanica*, *Erisimum witsmanni*, *Dianthus kitaibelii*, *Aconithum anthora*, *Senecio rupestris* élnek itt. Több *Alopi*a csiga is előfordul a sziklákon. A másik a Nagy-Tigáj. Itt van még havasi gyopár, *Gentiana praecox*, *Iris ruthenica*. A Bretocsa a csúcs alatti gyalogfenyő (*Pinus mugo*) rezervátumáról híres.

A természeti kincsek védelme és megőrzése elég komoly probléma manapság. Most pár éve olvashattunk a „Csukás Természeti Park” körül kirobogó botrányról. A természetvédők ellenzik a Csukás zajzoni oldalán, még az erdőzónában tervbe vett üdülő és síparadicsom létrehozását elsősorban a hegyen élő uniós törvények által védett lepkefajok indoklásával. Ők viszont nem tudják, hogy ezek a fajok nem az erdőben, hanem kizárólag a havasi legelőkön élnek. Inkább a birkanyájak legeltetésének korlátozásán kellene törjék a fejüket, ha tényleg meg akarnak védeni valamit. Csak Romániában lehet még legelésző nyájakat látni természetvédelmi területeken! A legnagyobb kárt éppen ezek teszik a növényzet lerágásával és kitaposásával. Ugyanakkor valamit tenni kellene a „szemetelők” ellen is. Ahányan vannak hegyen-völgyön teljesen valószínűtlen, hogy pár környezetrendőr meg tudna esetleg büntetni őket a szemetelésért. Oda egy regiment kellene. Talán még több generáció is felnő addig, amíg itt nálunk is minden ember tiszteletben fogja tartani a természetet. Lehet már késő lesz akkor. Igaz a szemét a fogyasztói társadalom egyik fő terméke, talán a régi kommunista időkben azért volt kevesebb szemét a hegyeken mert nem volt mit eldobni.

Egy másik probléma az, hogy mit kell tennünk azért, hogy a még meglevő állatfajok ne jussanak a szakállas saskeselyű sorsára. Manapság nagy divat lett a természetvédelem is, mindenki ért hozzá, alapítványok sokasága harsogja a természetvédelem fontosságát. Nem számít az, ha értenek hozzá, vagy sem. Ugyanezt teszik a környezetvédelmi hivatalok „szakemberei”, akiket legtöbb esetben politikai hovatartozásuk alapján nevezték ki. Annyira értenek a dolgokhoz, hogy már egy dél-afrikai gyíkfajt is bekeverték az ország faunájába mintha itt élne. Írtak alopátias csigákról az Alopíák helyett és a zuzmókat „lichen” helyett „lichele”-nek nevezték.

Szaporodnak a rezervátumok de kezdtek eltűnni lassan azok a fajok, amiért ezeket a rezervátumokat létrehozták. Például a nagy apolló-lepke (*Parnassius apollo* – egy világvédett faj) már 15 éve kipusztult Románia hegyeiből. Elsősorban a fajok biológiájának az ismerete a fontos. A nyílt területeken élő fajok sohasem tudnak megélni az erdőben. Ha veszünk egy védett területet (rezervátumot) és a természetvédelem jel-szava alapján „ne vágj ki egyetlen bokrot vagy fát” cselekszünk pár évtized elteltével eltűnnek a nyílt területeken élő fajaink mert minden beerdősül. Például az Európában és így Romániában is védett rovarfajok 90%-a a nyílt területeken és nem az erdőkben él. Tehát a természetvédelemhez is érteni kell. Másképp hiábavalóság az egész. Persze ezt nem azért írtam, hogy nekiálljunk kivágni a fákat, a megfigyeléseim kizárólag a természetvédelmi területekre vonatkoznak.

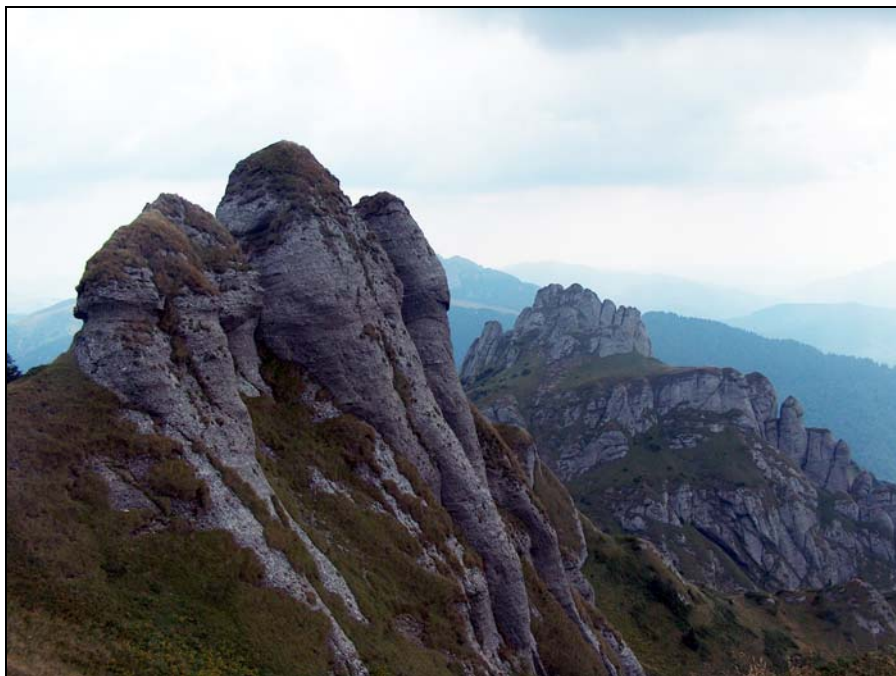
Irodalom

- CIUCĂ M., 1984: *Flora și vegetația pajiștilor din Munții Ciucaș*, Ed. Acad. R.S.R., București.
- CIUCĂ M. & A. BELDIE, 1989: *Flora Munților Ciucaș*, Ed. Acad. R.S.R., București.
- GROSSU A., 1955: *Fauna Republicii Populare Române, Mollusca, Gastropoda, Pulmonata*, Ed. Acad. R.P.R., București.
- GROSSU A., 1984.: *Biogeography of the non-marine molluscs of Romania, World-Wide Snails, Leiden*.
- HOLDHAUS K. & F. DEUBEL, 1910: *Untersuchungen über die Zoogeographie der Karpathen*. Abhandl. Zool. Bot. Ges. Wien, 6 /14: 1–202.

- IORGU I. S. & E. I. IORGU, 2010: *New species of Isophya (Orthoptera: Phaneropteridae) from the Romanian Carpathian Mountains*, Travaux du Muséum National d'Histoire Naturelle «Grigore Antipa» 53: 161–170.
- IONESCU C. D. & O. MANITIU, 1959: *Masivul Ciucaș*, Ed. Tineretului, Cultură Fizică și Sport, București.
- IUTZELER D., 1994: *Erebia melas (Herbst 1796) en Roumanie. Observations de terrain et élevage (Lepidoptera Nymphalidae: Satyrinae)*, Bull. De la Soc. Entom. De Mulhouse, avr-juin 1994: 45–55.
- KÖNIG F., 1982: *Specii de lepidoptere montane, alpine și boreo-alpine din Carpații Românești*, Șt. Com. Soc. St. Biol., Reghin, 2: 229–238.
- NICULESCU M. R., 1986: *Ciucaș*, în col. "Munții Noștri", Ed. Sport-Turism, București, 142 p.
- RÁKOSY L., STĂNESCU C. & V. VICOL, 1993: *Rezultatele colectărilor realizate în prima tabără entomologică S.L.R. din Munții Ciucaș 16–25 iulie 1993*. Bul. inf. Soc. lepid. rom. 4(2): 65–75.
- SZÉKELY L., 1985: *Újabb adatok a nagylepkék elterjedéséhez Délkelet-Erdélyben*. – Folia ent. hung. 46 (2): 169–172, Budapest.
- SZÉKELY L., 1996: *Lepidopterele din sud-estul Transilvaniei (României) – Die Schmetterlingsfauna von Südostsiebenbürgen (Transsylvanien, Rumänien) – Dél-Kelet Erdély lepkefaunája*, Disz. Tipo., Săcele, 78 p.
- SZÉKELY L., 1998: *Contribuții la studiul distribuției lepidopterelor subalpine-alpine din Carpații de Curbură și estul Carpaților Meridionali*. Lucr. Șt. IV. Conf. Nat. Protect. Mediu. 1: 380–384, Brașov.
- SZÉKELY L., 2005: *Parcul Național Ciucaș, Fauna de nevertebrate (Lepidoptera, Coleoptera, Odonata, Diptera, Gastropoda)*, I.C.A.S. – București.
- SZÉKELY L., 2010 : *New data about the species Chelis maculosa (Gerning, 1780) and Grammia quenseli (Paykull, 1783) in the fauna of Romania (Lepidoptera: Arctiidae)*, Sargetia Sc. nat. Deva. I (XII): 53–62.

SZÉKELY L., 2010: *Hétfalu vidékének természeti kincsei*, Brassói Lapok 22/ 1043 „Hétfalu” melléklet / Brassó.

VARGA Z., 2002: *Die Erebien der Balkanalbinsel und Karpaten. V. Übersicht der subspezifischen Gliederung und der Verbreitung der Erebia DALMAN, 1816 – Arten (Lepidoptera, Nymphalidae, Satyrinae) in der Balkanalbinsel und in den Karpaten*, Entomologica Romanica, 6: 5–40, Cluj-Napoca. ■

Sziklák a Csukáson (fotó: Szántó Emese, Marosvásárhely)

TERMÉSZETFOTÓK

Bemutakozik a:

Csukás

Blénesi György: *Útban a csúcs felé*

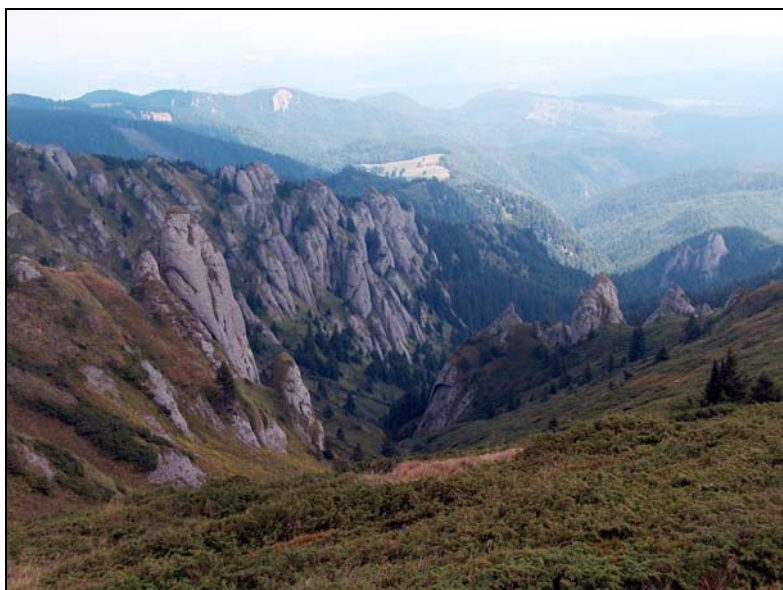
Blénesi Edith: *Galamb*

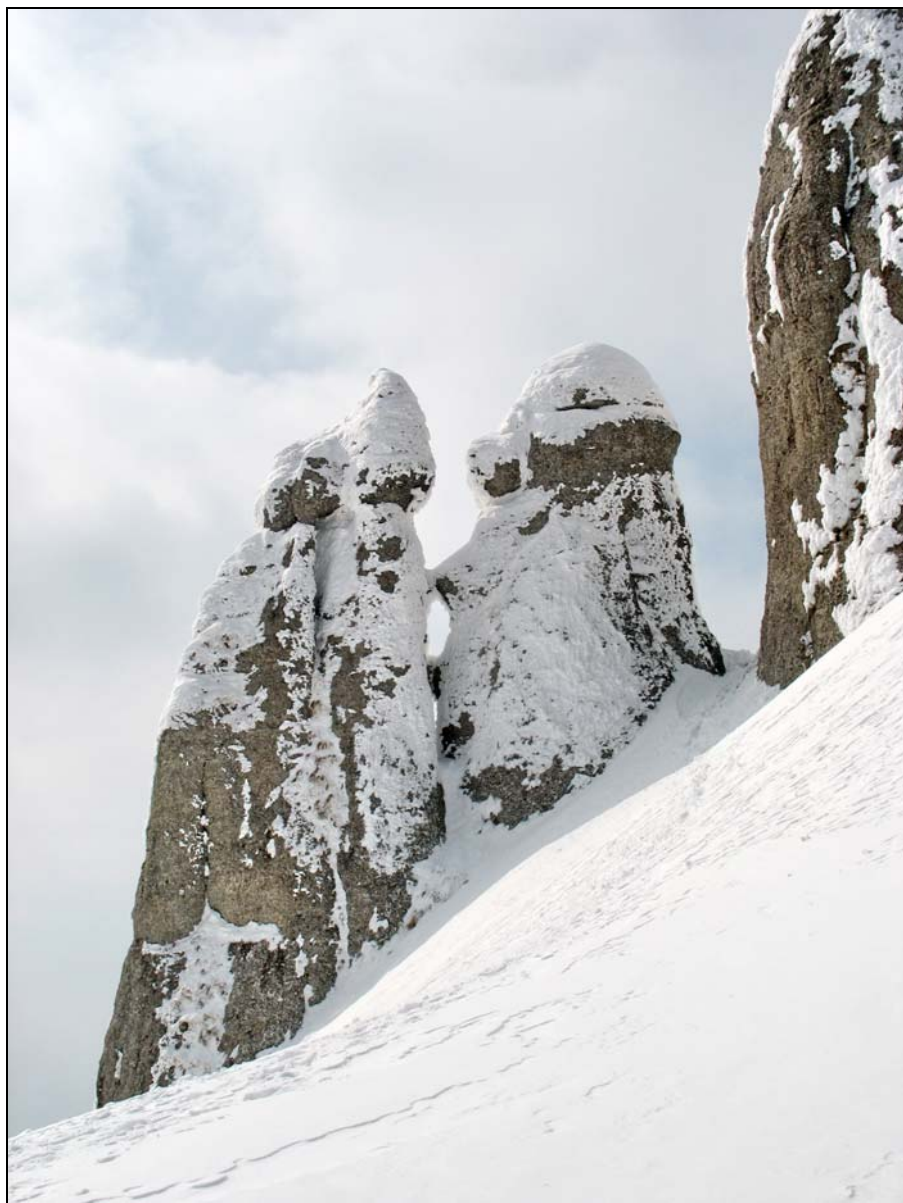
Blénesi György: *A Tigájok júniusban*

Blénesi György: *A Tigájok januárban*

Szántó Emese (Marosvásárhely): *Kitekintő*

Blénesi György: *Pletykáló vénasszonyok*

Jenei István

Őrhegyi gombavadászat

I.

Őrhegyi útra gyöngye a gépkocsitengely.
Hajnali harmat – kezdődjék a gombavadászat!
Fel meredélyen traktor a marcona henger.
Hárman ülünk a futón súlyrakománynak.

Hegy derekán fából épült esztene árvul.
Épp ide illő – vendéglátóm – Guszti barátom
domboni háza: nyitva – szememre tájruha tárul.
Cserje a völgyes meg mogyorós, kész csuda látnom.

II.

Telik a fűzfakosár, benne a gomba;
nagykalapú keserű felesen, gyéren a róka.
Kurjantás szava hallik, eltéved ha a vendég.
Megtelik immár mind a kötény, nincs hova tennéd.

Lángot alá kerti edénynek, süljön az éték.
Brinza a legjobb és a szalonna, pendül a lélek.
Épp mire jóllakik ember –támad a zápor.
Felpakolunk sebesen,
szívünk melegébe szunnyad a mámor.

Sipos Lajos

Rám Seherezáde vár...

*A feledhetetlen túráiról oly szépen
mesélő Szetner Józsefnek szeretettel.*

Az én szerény és utolsó kívánságom
barátaim számára régen nem titok.
Egyetlen fontos, haladhatatlan álmom:
A Nagy-kőhavasra feljutni akarok!

Nem is oly rég még számos csodára vártam...
Álmaimban sokszáz szimfóniát írtam.
Vacsorázni olykor Andersenhez jártam
s a Tejúton habos csillagtejet ittam.

Hegycsúcsot másztam göndör fellegek után
és csókot dobtam büszke szivárványnak,
bámulni merészkedtem szarvasok nyomán
és ritmust diktáltam detektív harkálynak.

Fenyvesek illatával telt meg a tüdőm,
míg virágok vallottak színes szerelmet...
Mókusok táncoltak tangót kedveskedőn
és források csobogtak csendes éneket.

Tündérem ölében feledtem gondokat,
míg a tóban mosdott a csillámpala ég...
Álmokból építettünk mesevárakat
s vallomásunk visszhangozta a szakadék.

A komor kőszentek is táncoltak velünk
s kőtemplomba vezérelt a tücsökzene.
Szerelmesen pirultak rododendronok
és boldogsággal volt a levegő tele...

Ma már csak kicsiny szobámban kirándulok.
Csak álmom merész csábító csúcson járni.
Ma már szomorú lemondásból gyógyulok.
Mostan már az emlékek is szoktak fájni.

Utolsó kívánságom most már oly kevés...
Megoldhatatlan maradt immár sok titok.
A Nagy-kőhavason Seherezáde vár
s kéz a kézben az Ezeregyéjbe nyitok.

Brassó, 2003. október 31.

Kovács Lehel István
klehel77@yahoo.com

Egy lapzártta előtti túra

Csukás: Vörös-havasok menedékház – Keresztút – Piroskahavas – Csukás-csúcs – Bretocsa-havas – Bretocsa

Jelzés: piros háromszög, piros kereszt, piros sáv

Hossza: 17 km; Szintkülönbség: 1100 m

Menetidő: 8 óra; Jellemzés: közepes nehézségű nyáron, nehéz télen

Kezdőpont: 45,4884° É; 25,9410° K; 1284 m

Végpont: 45,4803° É; 25,8967° K; 1301 m

Június 16-ánra, pár nappal az *Encián* tervezett lapzártta előttre hirdette meg az EKE-Brassó a Csukás-hegységi rododendron túráját.

Többször jártunk a Csukáson, de a hegység mindig lenyűgöz, mindig másik arcát mutatja. Nagyapám 55 évvel ezelőtt írt turistanaplóját lapozgatva figyeltem fel először a Csukásra. Érdekes, bizzar sziklaformák – amelyek a mese- és mondavilág hőseit testesítik meg: Góliátok, pletykáló vénasszonyok, ikrek, ördögök, galambok, szfinxek rajzolódnak ki a konglomerátumtornyokban – után kutatva vettem mindig szemügyre a sziklákat, mint gyerekkoromban, amikor a Szénafű magas fűszálai és margarétái közül kémleltem Hétfalu báránnyelű kék egét: akkor farkasok, sárkányok, táltos paripák formálódtak és foszlottak szét a szellő hűsítő fuvallatai parancsára.

S mint minden kirándulásunknak, ennek is az egyik célja volt a környék világáról eddig szerzett ismeretek elmélyítése, a helytörténeti, honismereti kérdések boncolgatása.

Az első felmerült kérdés a *Csukás* név eredete. A Csukás név már a XVI. században oklevelesen kimutatható név volt Hétfaluban, s ma is igen elterjedt családnév. Joggal vetődhet fel, tehát az a kérdés, hogy ki lehetett az a Csukás nevezetű egyén, vagy család, akiről a hegység a nevét kapta. Ez a hegynév csak a XVI. században jelent meg, az ezt megelőző krónikákban, térképeken a Petrócz, Pietrosz (Pietros, Petros Mons) havasnevek szerepelnek. Dr. Binder Pál történész szerint a név eredetére nézve két lehetőség van: az első azt a kérdést veti fel, hogy lehetett-e egy csángó Csukásnak legelője, kaszálója vagy telke a hétfalusi határon kívül eső, a bodolai Béliéék és a brassóiak által egyaránt perelt vidéken? A levéltárban található dokumentumokból egyértelműen kitűnik, hogy a Csukás hegység, és vidéke Brassó határa volt és a brassói hatóságoktól bérelték Hétfalu csángó jobbágysai és zsellérei, erre a vidékre számos csángó telepített esztenát vagy bérelt kaszálókat. Így könnyen megeshetett, hogy egy Csukás nevű csángónak kaszálója legyen az említett havason, s idővel róla nevezték el azt, mint ahogy a Csukás egyik előhegyét is Piroksa-havasnak hívják. A Piroksa is gyakori hétfalusi csángó családnév, nagyapámnak is ez volt a neve.

A második lehetőség szerint a XVII. század elején élt Brassóban egy Csukás István nevű, hétfalusi csángó származású személy, aki eleinte a töröcsvári vám alkalmazottja volt, majd a brassói darabontok hadnagya lett. Abban az időben a bodzai vámház és a havasok között – így a Csukás hegységen is – a brassói darabontok hadnagya jelképezte a törvényességet. A középkorban nem a tömösi szoros (hisz ezt csak a XIX. században nyitották meg), hanem a bodzai út volt a legfontosabb összekötőút Erdély és Havasalföld között. Könnyen lehetséges, hogy a havas akkori uráról, Csukás Istvánról kapta a nevét.

Zetényi Csukás Dénes László Felvidékről hívta fel a figyelmemet arra a Csukás nemzetségre, akik zárt rendben a király katonáiként már az Aranybulla előtt Rév Komáromban éltek, majd közülük sokat a király a XIII. században a határ védelmére telepített Hétfaluba és a Székelyföldre, sok más magyar családdal egyetemben, olyanokkal, akik addig is hűségesen szolgálták a királyt és a hazát.

1444-ben Csukás György Nagyszeben polgármestere, majd az évszázad vége felé ismét Csukás György a polgármester, aki a kenyérmezei hőstettéért II. Ulászlótól dicsőítő oklevelet kapott és egy griffet a már meglévő címeréhez, továbbá lovaggá ütötte – *Miles Aurates* – vagyis Aranyarsarkantyús lovaggá. György királyi kamarás gróf, királybíró, az aranybányák bérlője és a nagyszebeni pénzverde bérlője volt. A saját címerével verte az aranyguldent. Fia János szintén nagyszebeni polgármester. Az akkori királybíróval Pfempfinger Márkkal támogatták Luther tanait. János fia, akit a nagyapja után ismét Györgynek hívtak Nagyszeben városgazdája volt. Ő irányította a kettős védőfal építését, később polgármester lett. Blasio Csukás 1453-ban régens és pápai nuncius volt, Kolozsváron élt. Egy másik Csukás György 1404-ben Zsigmond király udvarmestere volt Budán.

Utunk a térképen

Való igaz, hogy a magyar névadási szokás szerint mindig a csúcst nevezik el valamilyen hírességről, azután pedig a völgyeket és az egész hegységet. A román névadási szokással ellentétben magyarul a csúcsnak van hegye és völgye, nem a völgynek csúcsa. Dr. Szalay Béla szerint „*általános szokása a román parasztnak akkor, midőn csúcsokat, – melyekkel különben nem sokat törődik – akar megnevezni, mindig először a völgy kap nevet (túlnyomólag személynevek, néha növények, állatok stb. nevei is), s a kúpokat szükségből csak úgy szokta említeni, hogy «az X. völgy fölötti orom»*”. A Csukás hegységet magyarok nevezték el a XVI. században, így valószínű, hogy nem román szokás szerint a völgyek és legelők tulajdonosai adták a nevet – mint ahogy Dr. Binder Pál feltételezi –, hanem először a csúcst nevezték el egy idelátogató, vagy valamilyen szolgálatot tevő hírességről, azután pedig a hegységet.

Kora reggel indultunk el mikrobusszal Négyfaluból, majd Ósáncon (45,5669° É; 25,7698° K; 805 m), Babarunkán (45,5138° É; 25,8456° K; 938 m) és Bretócsán (45,4803° É; 25,8967° K; 1301 m) át érkeztünk meg a Vörös-havasok menedékházhoz (45,4884° É; 25,9410° K; 1284 m).

A hegység valamikor piroslott az erdélyi havasszépétől (*Rhododendron kotschyi* Simonkai syn. *Rhododendron myrtifolium*) és ez lett névadója. Ma már jóval kopárabb, csak fent, a nagy áfonyásban találtunk összefüggő vörös rododendron-foltokat.

Elbúcsúztunk a mikrobustól, szerencsére nem esett szét az 1A jelzésű főutat a Vörös-havasok menedékházzal összekötő mintegy 3 km hosszú förtelmes állapotban lévő szerpentes erdei úton, melynek egykori pompáját az aszfalt mellett az a személyes emlék is növelte, hogy gyerekkorunkban ide jártunk apáinkkal focimeccseket nézni. A cheiai nagy antennák ugyanis lehetővé tették azt, amit a romániai kommunizmus megtiltott: a bulgároktól el lehetett lesni a focimeccseket. Egy-egy bajnokság idejére valóságos népvándorlás rajzott ki Brassóból, Négyfaluból s vagy ide, a Vörös-havasok menedékházhoz, vagy Barcăuifaluba, ahol a bodfalusi antennák nyitották meg a horizontot, zárándokolt el mindenki autóakkumulátorról üzemeltetett kis Sport-tévéjével meccset nézni. Persze akkoriban minket – személy szerint engem most sem – nem a meccs érdekelt, hanem jó volt kimozdulni a házból, adott esetben kirándulni, járkálni is egyet, míg közvetlen őseink sörbe fojtották a melőlött labdát, sárgalapot vagy az ellenfél győzelmét.

A piros háromszögön indultunk el a Zákány irányába, s hirtelen emelkedtünk 200 métert, míg elértük azt a fém házikót, amelyben szeizmográfiai mérőműszerek vannak. Innen már kinyílik a tér. A Bucsecs, Nagy-kőhavas uralja a háttér, a Bretocsa-havas, Lovak-havasa, Zákány az előteret.

Az út profilgörbéje

Későtavaszi, nyáreleji virágok virítanak mindenfelé, havasszépét a zonban még nem látunk. Elrejtett geoládákra vadászunk – jó sport és hobby a túrázás közben, néha a testet és az elmét is próbára teszi.

Szinte végigszaladtunk a Vörös-havasok gerincén, és értünk ki abba a nyeregbe, ahonnan csodálatos kilátás nyílt a Nagy-Tigáj sziklaképződményeire, a Csukás-csúcsra, menedékházra. Egy nagyobb kaptató után értük el a Keresztutat (45,4999 ° É; 25,9717 ° K; 1802 m), miután áthaladtunk a rododendronos-áfonyás havasi réten, s balra elhagytuk a Vörös-havasok csúcsát. Jobbra a Gropsoarele és Zákány csúcsokat érintve ereszkedhetünk le a piros keresztben Cheiaba. Mi balra tartottunk, s az egykori határáuton – egy félig letörött határjel betaposva rozsdásodik az ösvényen – a Piroska-havasra tartottunk. A nagyapám nevét viselő havast úgy értük el, hogy a Gropsoarele-nyeregig lassan ereszkedtünk. Vágyakozva tekintettünk a Bánkóta-hágón lévő várromok felé, a Nagy-ta-

tár-havas ókori kincseire, s gondolatban már következő, többnapos túránkat szerveztük a gyönyörű havasokra.

Újabb elágazáshoz értünk. A piros háromszögön, majd a piros sávon a Bánkóta-hágó 2,5 óra alatt érhető el. Balra ereszkedünk tovább s mintegy 100 m-t veszítve érjük el a Piroska-nyerget, ahová befűt az Esztena-tisztás felől jövő piros és kék sáv, valamint a Bodzavám felől jövő kék kereszt.

Sziklákat kerülve lépünk ki az erdőből, s utunkat nem a menedékház felé, hanem a csúcs irányába vettük, átvágva a szép havasi réten, elcsodálkoztunk, hogy a nagy esőzések dacára a legelésző juhok teljesen kiitták a kis tavacsát, hullámok helyett juhnyomoktól volt fodros sáros alja.

A Sziklavár felé vezető piros sáv jelzésen haladtunk tovább, elérkezve a *Nagy-Tigáj* sziklacsoportjához, ahonnan feltűnik a zoo- és antropomorf megalitok egész sora: *Orsó*, *Pletykáló vénasszonyok*, *Góliát-torony*. Jó óra múlva érkezünk fel a Csukás-csúcsra (45,5217° É; 25,9265° K; 1951 m, igaz a térkép szerint 1954 m) egy sziklás völgyön keresztül. A rododendronok mellett igen szép számban jelentek meg az enciánok (*Gentiana verna* L.), így át is kereszteltük túránkat rododendron-encián-túrára. Ott kélettek a fűben, már-már tengerészkékbe átcsapó tompa lazúrkő csillogásukkal. Számomra a legszebb virágok.

Először a geoládát kerestük meg, majd azután elevenítettük fel Orbán Balázs, Székelyföld nagy leírójának szavait: „Mert csak innen észlelhetni, hogy a Csukás, mely a távolból tömör sziklahegynek tetszett, át meg át van törve s oly finomul kicsipkézve, mint a chinaiak elefántcsontból faragott türelmi munkái; csak innen látja, hogy a Csukás nem egy hegy, hanem a hegylánczatoknak egy roppant tömkelege, hogy központjából, melyre most feljutánk, hat roppant sziklagerincz, vagy inkább sziklalánczat sugárzik ki; oly szikla kifutványok, melyeknek mindenike versenyez a másikkal a nagyszerűség felett, s a szemlélő, ki itt versenybíróként áll, nem tudja, hogy melyiknek ítélje oda az elsőség győzelmi koszorúját. Nem, mert ezen szédítő örvényektől körül fogott gerinczek mindenike különböző kőszálakkal van fölékesítve; egyiknek lejtősleg hanyatló ormozatán halidomú roppant csompók meredeznek, oly helyzetben, mintha esőnyelő éktelen szájaikat nedvesengve tátanák ég felé. A másik kifutvány szirtoromzatán Memnon szobrokat utánzó sziklák trónolnak, idomnagyságukban százszorosán felülmulva Egyiptom minden szoboróriásait. A harmadik gerincz tarajékét szabályszerűen idomult kerek ku-

pok díszítik, melyek fenn a tetőnél kisebbek, de alább mind nagyobb, mind óriásibb alakot öltenek, úgy, hogy a legalól levők több száz ölnyire emelkedő kuphegyeket képeznek. A negyedik gerinczet ily elhelyezésű, s ily lépcsőlegesen fejlődő czukorsüveg idomú csompók díszítik, míg az ötödiknél ind pagodák bizarr idomzatai, a hatodiknál özőn előtti szörnyállatok óriási mintái sorakoznak. Ezen hat gerincz közt félelmesen mély vápák (szakadások) nyílnak, melyeknek alján fenyvesek sűrű tömege sötétül, de odább a függélyesen emelkedő oldalak szintén kopaszok, s egymás fölé tornyosuló csompókkal oly sűrűen vannak elborítva, mintha a jejes tengernek megdermedt jégszikláit uszálnának az elbűvölt szemlélő előtt. Ezen nagyszerű sziklaormok, ezen czifrán kicsipkézett gerinczek, ezen csodás idomú kőszalok csoportozata pártázza körül és koronázza meg a 7000 láb magasságú havast, mely a havasok szépsége és nagyszerűségének netovábbját alkotja.”

S valóban, a csúcsról nemcsak az *Ördög-ujjai* bontakozik ki, amelyhez Hétfalu egyik eredetmondája is köthető (*A három ujjú szikla*), hanem a *Csukás Ikrei* és *Nitri Agyarai*, valamint a távolban feltűnik a Döblen-völgye, a Tészla, a Vértes, a Dong-havas és Magura, a bodzafordulói hegyek, a Keresztény-havas, Bucsecs, Nagy-kőhavas, Lovak havasa, Róska-havas, Zákány és a Vörös-havasok.

Igen, a *Háromujju szikla*, vagy az *Ördög-ujjai*. Szász István írta le az eredetmondát azzal a megjegyzéssel, hogy ezt a történetet egy öreg favágótól hallotta gyermekkorában. Egy virágos tavaszon, mikor a Pádina élén zsindeletet csináltak, mert csak ott, az égbenyúló Csukás lábánál lehetett olyan sima és egyenes fenyőszálakat találni, amelyekből zsindeletet lehetett hasítani.

A Döblenben, a Nagymezőn barázdák vannak. Azok mutatják, hogy ott valamikor szántottak, vetettek. Istenfélő, jámbor emberek voltak, szorgalmas munkával ásták földjeiket s arcuk verejtékével öntözték, hogy legyen kenyerük. Egy jóságos tündér alattvalói voltak, ki a Csukás tetején kacsalábon forgó várban lakott s nem kívánt tőlük mást, mint-hogy jók, jámborak és istenfélők legyenek.

Jól is ment a dolguk az embereknek, mert a Nagymező gabonát adott, a Disznópatakból hizott sertések jártak le, melyeket csak le kellett szűrni, a Fehérpatakból hófehér libák jöttek elő, a Szászpatak felől őzek, szarvasok jöttek, s a Döblen vizében nagy pisztrángok úszkáltak.

Hanem egy viharos éjszakán a Huréc ponkjára egy gonosz tündér várat épített, s másnap mézes-mázás szavaival magához csábította az embereket, s mikor a nap a Ruzsatető mögé elbújt, a gonosz által mérgezetek felgyújtották a termést és elhagyták a falut. A többiek másnap panaszra mentek a jó tündérhez. Akkor még a Csukáson nem voltak sziklák, sem a Danghavas és Tészla nem volt meg. Virágos rétek, kaszálók váltakoztak bükk és fenyőerdőkkel s csak egy kellemes séta volt a Csukás teteje.

A jó tündér arca vidám, nyájas volt, míg híveit hallgatta, de amint azok panaszkodni kezdtek, lassanként elborult. Akkor volt először köd a Csukás tetején. És ha szép napos időben a Csukás teteje ködbe borul, tudjuk, hogy rövid időn belül zivatar lesz.

Ahogy a jó emberek elmentek, a jó tündér szelídségének is vége volt. Szemét a Gonoszra fordította, s annak villanása megvilágította az egész tájat. Szava, mellyel felelősségre vonta a Gonoszt, eget, földet megrázó mennydörgés volt, melynek hallatára remegve keresett búvóhelyet minden élőlény. Csak a gonosz tündér kacagott gúnyosan, s hogy még jobban bosszantsa felkapott egy nagy követ s feléje dobta. Repült a nagy kő, de a jó tündér csak egyet fújt s a kő eltérve irányától, legördült a hegy tetejére. Ma is ott láthatjuk a Danghavast. A következő kő is az első sorsára jutott, ma Teszlának hívjuk.

A Gonosz esküre emelte a kezét, hogy Isten nélkül, sőt Isten ellen lábánál fogva húzza le a jó tündért és rabjává teszi s uralkodni fog fölötte. És akkor, amint keze esküre volt emelve, egy vakító villámlás, egy rettenetes csattanás a Gonoszt a föld alá süllyesztette, csupán felemelt keze mered ki a földből.

A megmenekültek – éppen hét család volt – a Halaságról aláereszkedtek a Szakadát tetőre. Onnan négy család balra letért. Ósáncnál a völgybe ért s lejjebb haladva eljutott a síkságra, ahol megtelepedett. Jó távol építettek szállást maguknak egymástól, de amint idővel szaporodtak, gyarapodtak, mégis összeértek. Ma *Négyfalunak* hívjuk, pedig távolról egynek látszik.

A másik három család tovább haladt a hegygerincén s csak akkor vált el, mikor a Bikkostetőre ért. Kettő jobbra tért, egy balra. A jobboldaliak *Zajzont* és *Pürkerecet* népesítették be, a baloldali *Tatrangot* alapította. És a jó tündér ha láthatatlanul is, máig gondoskodik alattvalói-

ról s gondoskodni fog a jövőben is, ha jók, Istenfélők, munkások és becsületesek maradnak.

Hazafele az utunkat a piros sáv jelzésen a *Bretocsa-csúcs* felé vettük. A *Góliát-tornyot* lefényképezve értük el a piros kereszttel jelzett út elágazását (45,5161° É; 25,9190° K; 1752 m), amelyen jobbra a Teszlán keresztül a Babarunkára lehet beereszkedni, balra pedig a csúcs megkerülésével érhetjük el a menedékházat. A *Tigáj-nyergen* át, egy sziklás völgyön, majd az enyhén lejtős-emelkedős úton gyorsan haladtunk lefele, végig a gerincen. Utunk, mintha egy fenyőfa-temetőben lennénk, kiszáradt törzsek mellett haladt, néhol az ösvényt derékig érő borókabokrokba vágta.

Nagyapám turistanaplójának hatására letértünk az ösvényről és megkerestük az a határkövet, amelyet az 1970-es években egy utasalakulat felrobbantott eredeti helyéről, azonban a sűrű bokrok biztosította menedékhelyen átvészelte az idők fergetegét. Bosnyák Zoltán így ír róla *Erdély 1938-ban* című művében: „*Elutazásunk előtti napon, egy didergős, borongós augusztus végi hajnalon a Csukásra indultunk. A Barcaságról az ósánci szorosba tértünk. Kétoldalt fenyvesektől borított bércek, havasok és a Tatrang vizének ütemes, egyhangú moraja kísért bennünket. A Tészla bükkösén és borókás tetején áthaladva, nemsokára megpillantottuk a Csukás gerincén a kis kődombokat, ahová el akartunk jutni. A kis kődombok a régi Magyarország itt maradt határkövei. Felérve a gerincre, megálltunk az egyik előtt és halkán idéztük Reményik Sándor egyik kis versének utolsó sorait: «Egy kicsi kőhalom, / Egy kicsi sírhalom, / Alatta mégis egy világ pihen, / Láttam, hogy valaki ráborult / És sírt keservesen.» És közben odafenn a szürke fellegek közül diadalmasan tört elő az őszi verőfény, megtöltve lelkünket egy jobb jövő reménységével és törhetetlen hitével.*”

Elbúcsúzva a közel másfél évszázados kődombtól elindultunk a *Szfinx* felé. A *Bretocsa kapuin* (45,4935° É; 25,8966° K; 1643 m) keresztül értük el a *Galambot*, amelynek fején jól kivehető a csőr és a szem is, majd mintegy 1000 lépés után az erdőhatárt és a TV-relét (45,4893° É; 25,8927° K; 1489 m).

Brassó és Prahova megye határán, a Bretocsa-szoroshoz érkezett értünk a mikrobusz, amellyel akkor értük el Négyfalu határát, amikor már Fűrészmezőnél az alkony megmerítette ködös lábait a Tatrang vizében. ■

A régi Enciánok válogatott írásai
Encián, 1935. május I. évfolyam, 2. szám

Kirándulás a Csukásra májusban

Talán furcsán hangzik a cím, de önkéntelenül úgy érzem, hogy ez a legtalálóbbr. Hogy miért, azt talán fölösleges mondanom, mert azt minden braşovi turista és kiránduló tudja, hogy a Csukás talán a legmostohább gyermeke a braşovi turistáknak, ahová csak gyopár idején özönlenek föl százával, hogy learassák a mostoha gyermek bőséges áldásait, de hogy hamarább vagy később is meglátogassák ezt a kies fekvésű, meseszép kis havast, arra csak nagyon kevés vállalkozó turista akad, mert mint mondják, igen hosszú az út a 21-es km kőig.

Ez igazolva is látszik, amennyiben nem mindenki tud egy átgyalogt fél éjszaka után még hegyre mászni és azt az utat visszafelé is megtenni. Mindeme nehézségeket megoldaná egy a Csukásra építendő védház és a jobban karban tartóit országút, mely utóbbi a megye, az előbbi pedig a teherbíróbb turistaegyesületek programjába tartozna.

Legkedvesebb havasom a Braşov környékbeli hegyek közül a Csukás, elhagyatott vadságával, fantasztikus alakú konglomerát szikláival. Valahányszor végiggyalogolom az ósánci völgy 14 km-ét, az annyit hangoztatott hosszú országút nem is tűnik hosszúnak érte. Oly gazdag, oly változatos a vidék, a hol közelebb, hol távolabban zúgó Tatrang patak mormolása mellett, éjjel, holdfényben, egyenesen valami megnevezhetetlen élmény a Csukásra menni gyalog.

Ezelőtt három évvel két túratársammal elhatároztuk, hogy májusban meglátogatjuk a Csukást. A határozatot tett követte. Május 7-én, szombaton, ezúttal délután, ott ballagtunk hárman súlyos hátizsákjainkkal az ósánci völgyben, vígan diskurálva s a Satulung felé igyekvő cigányokkal meg-megállva viccelni, ha azok tőlünk cigarettát kunyeráltak.

Estefelé félhét óra körül érkeztünk a Csukás lábához, a 21-es km-kőhöz, ahol rövid pihenőt tartottunk, majd nekiindultunk a hegyoldalnak. Vígan ment a mászás fölfelé, mert mint szokás mondani, ha az ember országúton megy, akkor „gyalogol,” de ha egyszer már hegyre megy fölfelé, akkor már nem gyalogol.

Egy rövid óra múlva a „Tesla” rét aljában vagyunk. Rövid tanácskozás után elhatároztuk, hogy a Tesla-rét túlsó oldalán levő nagy kő alatt csinálunk magunknak éjjeli szállást.

A forrásnál megállunk, iszunk egy korty vizet. Az esti alkony mind szürkébb lesz- Visszatekintünk az erdő felett Braşov felé, a nap már vagy tíz perce lebukott a Piatra-mare mögé, fénykévei még az égre csapnak, de mind halványabbak lesznek, mint egy kialvó nagy szenvedély utolsó fellobbanásai. A Piatra-mare, a codleai hegyek szilhuettjei mind sötétebbek lesznek. Az ósánci völgyben a Tatrang patak felett halványlila köd ül meg itt-ott, ezüstösen felcsillan a patak vize. Messze távol Satulung és Braşov lámpái remegnek át a távol ködén. Oly szép, oly lenyűgöző a látvány, hogy percekig szótlanul állunk egy helyben és bámuljuk az elébünk táruló fenséges csodát. Csend, mélységes csend van körülöttünk, a lejjebb fekvő erdő egyetlen ága sem mozdul. S mily különös, ha akkor valaki megkérdezte volna tőlünk, hogy kié az mind, amit ott látunk, önkéntelenül azt feleltük volna, hogy a mienk, a mienk, amit tőlünk senki el nem vehet, a mienk itt most az a rét. amelyen állunk, az a fény, amelyet ott a távolban látunk, a miénk ez a hegy ez a mindenség, a fenyők, a kövek, mind. a mienk...

Lassan indulunk meg a Tesla-rét teteje felé. Itt újabb szépségek várnak. A rét domború hátán ahogy haladunk fölfelé, úgy tűnik elő a Csukás teljes gerince, amelyhez hasonló szép még egy nincsen Braşov környékén, mintha a természet jókedvében teremtetten volna ezt a hegyet, olyan pazarul rendezte el gerincét csipkésen, tornyosan, bástyasan. A szemlélő mikor hirtelen meglátja, nem hiszi, hogy valóság. Énnekem különös gyönyörűségem telik abban, ha egy olyan egyént hozhatok ide föl, ki itt még nem járt s a hajnali napkelténél megmutathatom neki a Csukást.

kást a Tesláról, mikor még a nap mögötte van s az egész hegység mint egy sötét tarajos finom csipke szilhuett ragyog a nap glória fényében.

A Teslának a Csukás felőli réjtén, amint haladunk lefelé, valami furcsa zaj üti meg a fülünket, természetesen kémlelünk az alkony sötétjében jobbra-balra. Mi lehet az? Egyszer csak balra följebb az oldalban valami mozgó alakot veszünk észre. Nem tudjuk kivenni, mi az? Hamar egy kicsit megközelítjük, hát egy magányosan legelésző ló. Elcsodálkozunk rajta, mert hisz még túl korán az idő ahhoz, hogy juhászok legyenek fönt, mert még az erdőkben itt-ott havat is lehet találni. Vajon hogyan került ide, tűnődünk rajta. Nem találjuk a megoldást. Pár perc múlva megérkezünk a Nagyköhöz vagy Medveköhöz.

A szikla alatti mélyedést elég tisztán találtuk, az elmúlt nyári széna, amit az ott alvó turisták hordtak össze, kifogástalan fekvőhelyet biztosított. Amint egy kicsit körülnézünk jobban, a legnagyobb meglepődésünkre a Csukás felőli erdőből, a bokrok sűrűjén keresztül fel-fellobbanó tűz világít hozzánk. Tanakodunk, hogy el kellene menni megnézni, kikel alszunk majd egy helyen. Feri barátunk találja meg a megoldást azzal, hogy riasztó revolverével a levegőbe lő. Alig oszlott el a lövés füstje, két rohanó ember tör magának utat a bokrok sűrűjén keresztül; az egyik vadászruhá, puskával a kezében, a másik falusi öltözetben. Megdermedtünk, valami rémes Balán-história villant át az agyunkon. „Vai domnule, ai pușcat calul” sírt föl a vadászruhá hangja, amint meglát bennünket. Megkönnyebbültünk és igyekeztünk a legrövidebb idő alatt tudtul adni, hogy a gebe még él. Aztán beszélgetésbe eredtünk és megértettük, hogy a lövésre ők azt hitték, hogy valaki medvének nézte a lovat a sötétben és lelőtte. Azt is megtudtuk, hogy egy gazdag bukaresti úrral állunk szemben, ki medvét jött vadászni. A gebe előbb-utóbb golyót kap és medve-csalétek lesz belőle a Csukás valamelyik részén. Meleg kézszorításokkal és nyugodalmas jóéjszakát kívánva vált el tőlünk szomszédunk a másnapi viszontlátásig.

Nem sokkal azután föllobbant az éj sötétjében a mi tábortűzünk is és világánál nekilátunk éjjeli fekvőhelyünk és vacsoránk elkészítéséhez. A tűz világánál víg lakmározás és beszélgetés mellett, hamar eltelt az idő. Megegyeztünk, hogy az éjszakát felváltva ébren töltjük, egyikünk mindig felvigyáz a tűzre. Jóska barátunk vállalkozott az első őrségre, mint mondta, ő ilyenkor úgysem tud aludni, mert oly szép itt minden, a tűz, az erdő, a csillagos este. Hagytuk is, tudva azt, hogy nagy ábrándozó

a barátunk. Mi pedig ketten fekvőhelyeinkre bujtunk s Morpheusra bíz-
tuk magunkat. Jóska barátunk jóvoltából csak másnap reggel ébredtünk
fel, mert ő is elszunnyadt a tűz mellett. Reggel ködre ébredtünk, ami a
Csukáson nem jelent komolyabb rossz időt egész napra. Tapasztalatunk
ezúttal is igazolta magát, mert mire megreggeliztünk, összecsomagol-
tunk és indultunk a tető felé, a köd emelkedni kezdett. Mire a gerincre
értünk s a volt határkő tövében megpihentünk, már csak a hegység csú-
csa volt ködben, ránk pedig ontotta a nap melegítő sugarait. A csúcs a-
latti völgyszakadékot vastag hó fedti még, az északi oldalakon nagy hó-
mezők fekszenek úgy, hogy a csúcsra menve helyenként combig süllye-
dünk a nagy hóba. Fáradtságos munka volt felérni, de megért minden fá-
radtságot. A természet pazarul ontja legszebb ékességeit sóvár tekinte-
tünk elé s mi nem győzünk betelni vele. Felettünk a már felhőtlen ég-
bolt tündöklő fénnel átszótt azúrja, alattunk a kisebb-nagyobb hóme-
zős hegyóriások és völgy-bevájások változatos sokasága, melyek fene-
kén csillogó fodrú víz erek sietnek tova, a messzeségben eltűnő láncola-
tok kékes szürke távlata, megannyi elragadó tárgya annak a fenséges
összképnek, mely a csodálat felkiáltását csalja ajkainkra. S ez a hegység
mostoha gyermeke turistáinknak, amelynél változatosabb körképet és
több csodálnivalót környékünk egy hegysége sem adhat. Itt, ahol a tu-
rista gyönyörködhet a szebbnél-szebb és veszélyesebbnél-veszélyesebb
sziklaszirtekben, ahol a rovargyűjtő 140 fajta bogarat és 43 fajta csigát
talál s végül a botanikus 444 fajta növényben válogathat, ide csak gyo-
párnyílás idején jönnek seregestől kirándulók és turisták.

Visszatérőben, amint a Tesla rétjéről még egyszer visszatekintünk a
Csukás napban fürdő szikláira, megnyugvás tölt el. Érzem, tudom, hogy
vannak még, lesznek még turisták, kiknek van érzékük a szép és nemes
iránt, lesznek még rajongói a Csukásnak, kik célul tűzik ki s törekedni
fognak a Csukás nehéz problémájának a megoldására és fölkeresik ak-
kor is, ha nem ellenszolgáltatással a kezükben térhetnek vissza a Csu-
kás sziklái közül és e nagyobb látogatottságot érdemlő kedves havas
nem lesz mindig ilyen elhagyatott és rossz hírű. ■

Egyesületi élet

BRASSÓVÁRMEGYEI OSZTÁLY. – 1894. ÁPRILIS 19-ÉN.

Osztályunk választmánya folyó hó 19-én ülést tartott, melyen jelen voltak: Orbán Ferencz elnök, Verzár Lukács alelnök, Molnár István titkár, Alesius Oszkár, Méhely Lajos, Vajna Gábor dr., Förder Sándor, Bodó Sándor, Szabó Nándor. Moór Gyula, Antal János, Lukács József, Zakariás János dr., Kórodi Mihály, Fellner Lajos, Burján Sándor stb.

Miután elnök üdvözölte a tagokat, jelentést tesz azon öröndetes eseményről, hogy a földmivelésügyi miniszter az egyet céljaira 600 frtot engedélyezett s hogy ezen szép adományért sietett az osztály nevében a titkárral együtt a miniszternek köszönetet mondani. Megemlékezik egyúttal Maurer Mihály brassóvármegyei főispánról is, kinek befo-lyása s közbenjárása nélkül az osztály alig juthatott volna ily szép összeghez. A miniszteri leirat és főispáni értesítés felolvasása után elnök nagy helyi ismerettel adta elő nézetét a **Csukáson** építendő menedékházról, előadja, hogy az, úgy a nagy távolság (17 óra), mint rossz utak, vízhiányai, teljes elhagyatottság, továbbá a fa hiánya, valamint a rendelkezésre álló összeg, csekélyisége gondolkozóba ejti őt s azon kérdést veti fel, nem-e volna helyes más helyről gondoskodni, hol a menedékház építtessék, mely a mi viszonyainknak inkább megfelel és melynek felépítésére habár a 600 forint nem is elég, még inkább pótolható a hiányzó összeg, mint ha az osztály Csukáson épít és felhívja a választmány tagjait, hogy a kérdéshez hozzájáruljanak.

Alesius Oszkár S. K. V. alelnöke kért szót és a következőket mondja: úgy ő, valamint Römer Gyula a S. K. V. elnöke is kezdettől fogva azon nézetben voltak, hogy a Csukáson menedékházat építeni egyelőre lehetetlen; még pedig azért, mert az ő számításaik szerint az utak, melyek mindenekelőtt elkészítendő, mintegy 4000 frtba kerülnek; a hely, hová a menedékház építhető, teljesen elhagyatott, víz és fa közelben hi-

ányzik, a csúcs megközelítése a legnagyobb fáradtsággal van összekötve, melynek leküzdését nem igen kárpótolja a kilátás, mivel a tájék majd mindig felhős, vagy ködben van. A fa s víz hiánya miatt lehetetlen, hogy csak 900 frtból is egy kalyibát lehessen felállítani. Kéri tehát az osztályt, tekintsen el a Csukáson építendő menedékháztól és építsen inkább a Kis-Királykőre, mely minden tekintetben háládatos. Ha még 300 frtot tud az osztály segítségül kapni, a Kis-Királykőre lehet szép menedékházat építeni és pedig a Turnu völgyébe, melyhez szépség tekintetében alig van hozzáfogható. A S. K. V. még 5–6 esztendőig nem lesz olyan helyzetben, hogy építhessen a megjelölt helyre s itt az alkalom arra, hogy a mi osztályunk nekik, illetve a hazai turisztikának nagy szolgálatot tegyen a menedékház építésével. A Kis-Királykövet évenként közel 400 turista látogatja és nincs hely, hol menedéket találna; a felépítendő menedékház pótolhatatlan nagy szolgálatot tenne.

Ily értelemben szólnak még Méhely Lajos, főreáliskolai tanár, ki a Csukást 6-szor mászta meg s a maga részéről is elhibázottnak tartaná a Csukásra építeni menedékházat és ő is Királykövet ajánlja építési helyül; valamint Verzár Lukács és mások is.

Beható eszmecsere után abban állapodott meg a választmány, hogy a Csukáson építendő menedékháztól eltekint és a Kis-Királykövön épít s miután a miniszter az osztály céljaira, de mégis a Csukást is megnevezve engedélyezte a segítséget, az osztály feliratban fogja kérni a minisztert, hogy a felhozandó indokok alapján engedje a kapott összeget a Kis-Királykövön építendő menedékházra felhasználni. Megemlíti egyidejűleg elnök azt, hogy biztos forrásból jelentheti, hogy a miniszter a pénznek felhasználásába – bármely helyen történő építkezésnél – beleegyezik és így mi sem áll útjába annak, hogy a tervek elkészíttessenek, mi annyival is inkább kívánatos, mivel a menedékház felállítása fölötté nagy hiányt fog pótolni. Többek hozzászólása után Alesius Oszkár városi tanácsos vezetése alatt egy bizottság küldetett ki a helyszíni szemle megejtése céljából, melynek tagjai a vezetőn kívül Fellner Lajos osztálymérnök, Molnár István titkár, Méhely Lajos, Orlovsky Gyula, mely bizottság azonnal, mihelyt az idő kedvező lesz, a helyszínére kiszáll és a szükséges intézkedéseket az építéshez megteszi. ■

Ugrai Noémi

ugrai_noemi@yahoo.com

Sétára hívlak... a Posztóművesek bástyájához

Május végén új múzeumot avattak városunkban. Nem is akármilyet, országunk első virtuális múzeumát. A Posztós-bástya restaurálva és átalakulva nyitotta meg újra kapuját a brassóiak és turisták előtt.

A felújítás első munkafolyamata, a tartószerkezet megerősítése már 2007-ben elkezdődött, majd egy évvel később a belső terek kialakításának láttak neki. A terveket fiatal bukaresti építészek készítették el (Point4 iroda), spanyolországi múzeumokból és a helyszínen feltárt elemekből inspirálódva. Előzőleg a megbízó egy régebbi tervet szeretett volna megvalósítani, ami a torony polikarbonát lemezekkel való lefedését és egy kávézó kialakítását eredményezte volna. A bástyában haladó szerkezet-megerősítési munkálatok során az ásatások egy parazita-épület, majd egy régi, kisebb torony alapjait tárták fel, ami később fontos szerepet kapott a koncepció letisztulásában. Az építészek ezen kívül olyan beavatkozást szerettek volna, ami legkisebb mértékben érinti bástya eredeti szerkezetét és arculatát. Az eredeti tervek ezt nem tudták volna biztosítani. Mindezek a tények megváltoztatták a munka menetét és egy teljesen új megközelítést eredményeztek. A tervezők egy különálló építmény megvalósítását kezdeményezték, tornyot a toronyban, amely független a történelmi szerkezettől, modern, de nem agresszív, kívülről nem is sejthető a jelenléte. Egy ötszintes fémtornyot hoztak létre,

amely vertikális segítőeszközként működik a bástya felfedezésében, különböző szinteken teszi láthatóvá azt.

Az anyaghasználat is nagyban befolyásolja a végeredményt. Az egyetlen látható anyag, mind kívül, mind belül, amit a falaknál, padlózatoknál, a földemeknél alkalmaztak, az acél Cor-Ten lemez. Különleges vegyi összetételének köszönhetően az ötvöztőanyagai nedvességgel való kölcsönhatásának eredményeképp korrodálódnak és így kialakul egy tömör patina-réteg, ami védelmet biztosít, időjárásállóvá teszi az acélt és ezen kívül erőteljes identitást ad az építménynek. Az építészek elgondolásában ez az anyag tökéletesen tükrözi azt a hangulatot, ami támadáskor uralkodott a bástyában: nyugtalanságot, hideget, kényelmetlenséget, izgalmat. Ugyanakkor a patina-réteg egyfajta időmúlást is sugall.

A Posztósok bástyája

Nagyon fontos tényező volt az épület koncepciójánál a visszafordíthatóság. Az új torony, a talapzatát kivéve, teljesen fémből készült, bár-mikor elbontható amikor már nem lesz szükség rá.

A fémtorony több szinten áll fizikailag is kapcsolatban a bástyával. A legalsó szinten egy árkot alakítottak ki, ahol látni lehet a régi falak alap-

zatait, amelyeket szabadon hagytak. A bejárati szinten és a harmadik emeleten fából és fémből készült galériákat hoztak létre, amelyek tulajdonképpen a védőszintek visszaállításai. A látogató így az új tornyon keresztül különböző szinteken kerülhet közvetlen kapcsolatba a bástya falaival, lőrésével, megcsodálhatja azokat és kinézhet a városra. A panoráma szintén része az épület felfedezésének és egy pillanatra a középkori védő bőrébe bújhatunk, megsejthetjük érzéseit.

A fém-torony hatalmas ablakokkal van ellátva mindegyik emeleten, így a múzeum látogatásakor a bástya vizuálisan állandóan jelen van a belső térben.

Torony a toronyban

Virtuális múzeum

A kiállítás is újszerű. A torony három szintjén érintőképernyős installációk vannak elhelyezve egy-egy festőállványba keretezve. Az első emelet attrakciója egy hatalmas giga-panorámás asztal, ahol a látogató két nagyon részletes, repülőből készített fényképet talál, amiben szabadon nagyíthat elemeket, mozoghat, leírásokat találhat több fontos látnivalóról. Ez egy turistának nagy hasznára lehet mielőtt elindulna felfedezni a várost. Több más képernyőn a látogató régi fényképeket nézgethet a város különböző fejlődési fázisairól, brassói hírességekkel, helyszínekkel ismerkedhet. A következő szinten egy-egy, a város története szempontjából fontos épület kerül bemutatásra: a Tanácsház, a Fekete templom, védőbástyák, erődök, stb. Itt mindenik festőállványnál videó- és hanganyag is áll rendelkezésünkre, a képernyők el vannak látva egy-egy hangszigetelő burával, amelynek szerepe: megakadályozni a hang terjedését a többi látogató zavarását. A harmadik emeleten ki-

sebb festőállványok és állítható képernyők vannak elhelyezve, amiket gyerekeknek szántak.

A bemutatott anyag mennyisége nagyon nagy, a digitális adattárolás lehetővé teszi, hogy kis helyen rengeteg információt lehessen tárolni. Nagyon sok részletes helytörténeti és helyismereti adathoz férhetünk hozzá könnyedén a multimédiás eszközök használatával. A látogató egy egyszerű érintéssel virtuális sétákat tehet a városban, bejárhatja a Fekete templom tornyától a Bolgárszegi utcákon át az egyes bástyák szintjeit. Olyan régi fényképeket is tekinthetünk itt meg, amik eddig nem voltak a nagy közönség elé bocsátva, mert a Nemzeti Levéltár, vagy magánszemélyek tulajdonában voltak. Mivel a szemlélő saját maga választhatja ki hogy mit szeretne megnézni, sokkal érdekfeszítőbb, dinamikusabb kiállítási mód ez mint a hagyományos múzeumi galériákban lévő.

A bejárati szinten egy ugyancsak mozgalmas, gyerekeknek élvezetessé tevő szórakozást ajánl a múzeum. Hat kis henger különböző specifikus hangokat tárol. Ha rálépünk megszólal a veszélyt jelző trombita, dördül az ágyú – a bástya védelmére jellemző hangélményt nyújtva a látogatónak.

E több érzékszervet igénybe vevő kiállítás, valamint az újszerű épületkoncepció sikeresnek mondható, megőrzi a műemlék méltóságát és ugyanakkor innovatív módon értelmezni a múzeumi térhasználatot.

Néhány helytörténeti adat:

A Posztós-bástyát 1450–1455 között az aranyművesek céhe építtette és védte. A posztóművesek 1640-ben vették át tőlük. A várost körülölelő falak észak-keleti részén helyezkedik el, a tímárok bástyája mellett, egyik legjobban védett bástya volt. Kör alakú négy szintes erőd, átmérője 16, magassága 20 méter. A földszinten a falak vastagsága 2 méter, Prágából vásárolt ágyúknak alakítottak itt ki lőrészeket. A felsőbb szinteken fából készült galériái voltak, számos lőrészhez és szuroköntő réshez biztosítva hozzáférhetőséget. 1961-62 ben volt megerősítve a tartószerkezete, 2005-ben volt kívülről renoválva. A mostani bejárata egyik lőrésből lett kialakítva, a Cenk alatti sétánnyal köti össze a bástyát. Egy következő fázisban a vár belső oldaláról, eredeti bejárata felől is megközelíthető lesz. ■

Kovács Eszter Apolka
IV. osztályos tanuló

Évzáró kirándulás

Turistanapló, 2012. június 22., péntek

Elindult a nagy csapat a Rence tetejére,
ahol egy menedékházban szálltunk meg estére.
A fiúk fociztak, éjfélig szólt az ének,
másnap, mikor felkeltünk, reggeli várt minket.

Azután a nagy csapat kirándulni készült,
és fent a hegyen bújócskában is volt részünk.
Szaladtunk le a patakhoz, ahogy visszaértünk,
jót fürödtünk, pancsoltunk és vígan énekeltünk.

Jött a finom leves, jót ettünk belőle,
majd a segélynyújtást mutatták előre.
Kitömött állatokat vettünk szemügyre,
s geoládát rejtettünk egy fa tövére.

Gulyásfőzés közben majd mindenki fürdött,
s a vízesés alól sikolyokat küldött.
Hat órára aztán mindenki csomagolt,
így zárult a negyedik: ez nagyon jó volt! ■

Az ENCIÁN vicces oldala

Történetek „brassói” turistákkal

- Hány turista kell egy villanykörte kicseréléséhez?
- ???
- Hat. Egy, aki tartja az égőt, és öt másik, akik útbaigazítást kérnek.

•

Turistacsoport kirándul a Keresztény-havason. Megszólal az egyik turista:

- Túravezető úr, ezek itt nem medvenyomok?
- De igen! Akkor most kettéválunk. Maguk megnézik, merre ment, én pedig azt, hogy merről jött.

•

Egy túrázó a Nagy-kőhavason megkérdezi a túravezetőtől:

- Mondja csak, igaz, hogy a medve nem támadja meg azt, aki bekapcsolt zseblámpát visz magával?
- Az attól függ, hogy milyen gyorsan viszi.

•

A turista bemegy egy székelýföldi kis falu kocsmájába, és megkérdi a csapostól:

– Mondja, van ebben a faluban valami nevezetesség?

Mire a csapos:

– Volt, de sajnos a múlt hónapban férjhez ment!

•

A Yellowstone parkban kérdi a brassói turista a vadórtól:

– Ha az erdőben meglátok egy medvét, honnan tudom megállapítani, hogy barnamedve, vagy grizzly?

– Roppant egyszerű – válaszolja az ór – Másszon fel egy fára. Ha maga után mászik, akkor barnamedve, ha pedig magával együtt kidönti a fát, akkor grizzly.

•

Két brassói turista Walesben kirándulgat kocsival. Megállnak ebédelni Llanfacwyrnirbwlantyslioggich-ban és egyikük azt kéri a pincér-lánytól:

– Mielőtt rendelünk, segítene eldönteni a vitánkat? Megtenné, hogy lassan, tagoltan kimondaná a hely nevét, ahol vagyunk?

A lány odahajol, és szótagolva elmondja:

– Bööör-ger-kiiiiing.

•

Az öreg székelýt megszólítja egy turista:

– Mondja, bátyám, hogy jutok leghamarabb Brassóba?

– Gyalog vagy autóval?

– Autóval.

– Na, hát tényleg azzal jut oda leggyorsabban.

•

Egy kis hegyalji faluban megszólít egy turista egy idős nénit:

– Tessék mondani, van ezen a településen valami éjszakai élet?

– Van, de most éppen bement Brassóba.

•

Egy kirándulócsoporthallag a hegyoldalban, amikor elhalad mellettük egy rendőrautó, lassan tolatva felfelé. Kérdezi az egyik ember a volánnál ülő rendőrtől:

- Mondja kérem, miért tolatva mennek fel?
- Mert nem biztos, hogy van a hegytetőn akkora hely, ahol meg tudunk fordulni.

Nemsokára ugyanez az autó lefelé jön, de ismét tolatva. Megint megszólítják őket a turisták:

- Miért tolatnak lefelé is?
- Mert mégis találtunk egy helyet, ahol meg tudtunk fordulni.

•

Mi volt a részeg turista utolsó mondata a Nagy-kőhavason?

- Mondja, maga mindig bundában szedi nyáron a málnát?

•

Az idegenvezető kíséri a turistákat a Fundata-völgyi barlangban. Az egyik mélyedésben néhány csontvázat mutat nekik.

- Hogyan kerültek ezek ide? – kérdezi az egyik turista.
- Megpróbáltak spórolni az idegenvezetőn...

•

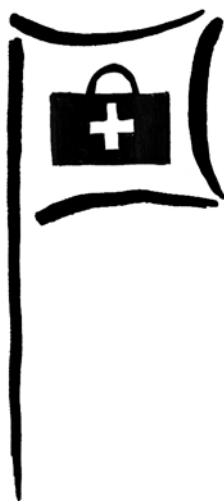
Egy székely feji a tehenet. Odamegy hozzá egy turista és megkérdezi:

- Mennyi liter tejet ad a tehén naponta?
- 8–10 litert, valamikor 12-t, de akkor már nagyon vízízű.

•

– Miért nem tesznek valamilyen figyelmeztető táblát a szakadék szélére? – kérdezi a turista a túravezetőt a Medveszakadéknál.

– Kérem, volt itt egy, de mivel senki sem esett bele, fölöslegesnek tartottuk, és eltávolítottuk. ■

Kovács Lehel István
klehel77@yahoo.com

A villámcsapásról

A *villám* gyors elektromos kisülés az ellentétes töltésű felhők vagy egy felhő és a talaj között, amelyet fény- és hangjelenség kísér. A villám keletkezése a felhők vízcseppjeinek, jégkristályainak széttöredezésére és sűrűlődsére, ezáltal elektrosztatikus feltöltődésére vezethető vissza.

A légkörben villámok a talajhoz közeli meleg, negatív töltésű, és a magasabb, hideg, pozitív töltésű felhőrétegek találkozásánál keletkeznek a töltéskülönbség kiegyenlítődése során. A tulajdonképpeni villámot *elővillám* vezeti be, amely több lépésben ionizálja a levegőt, és így lépésről-lépésre egyre nagyobb levegő-szakaszt tesz vezetővé. Közben a földről, vagy az ellentétes előjelű elektromossággal feltöltött felhő felől (a kiemelkedő, kimagasló részekből) megindul az ellentétes előjelű elektromosság áramlása a felhő felé. Ugyanazon az ionizált légcatornán több villám is áthaladhat.

A kisülésben szállított töltésmennyiség mindössze 1–2 C, de a gyors kisülés miatt a villám feszültsége elérheti az 500 millió voltot is, gyakori esetben 100 millió volt körül mozog. Az áramerősség 20–30 ezer amper, de néha meghaladja a 100 000 ampert is. Összehasonlításképp az otthoni villanykörték 220 voltos feszültséggel működnek, az áramerősség pedig néhány tízed amper.

A villám időtartama a másodperc milliimod részétől néhány tízezred részéig terjed, sebessége igen nagy: 180 km/s körül mozog.

A villám közelében a levegő hirtelen több ezer fokra melegszik fel, hirtelen kitágul és összeütközik a környező légtömegekkel, ez nagy robajjal jár. A villámlás kísérő jelensége tehát a *dörgés*.

Mivel a hang a fényhez képest lassabban terjed, a dörgést valamivel később halljuk, mint ahogy észleltük a fényjelenséget.

A közeli villámcsapásnál csak rövid, de nagy csattanást hallunk. Ha távolabb állunk, akkor akár több tíz másodpercig is elhúzódik a hanghatás, és ezt a talajról, esetleg felhőkről visszaverődve változó erősséggel halljuk. A fény nagy terjedési sebessége miatt a villámot gyakorlatilag rögtön észleljük. A hang, a levegő páratartalmától függően, közel 1 km-t tesz meg 3 másodperc alatt. A hang késlekedéséből tehát a villámlás távolsága könnyen megbecsülhető. A kisülési hely távolságát megközelítőleg ki tudjuk számítani méterben úgy, hogy a villámlás és dörgés között eltelt másodpercek számát megszorozzuk 340 méterrel, vagy eloszuk 3-mal, s így megközelítőleg megkapjuk, hogy hány kilométerre van tőlünk a vihar. A távolság, melyre a dörgés még elhallatszik, aránylag kicsi. 25 km-re a legerősebb dörgés is csak gyenge morajlásnak hallatszik.

Így tehát ha a villámlás után 30 másodpercen belül meghalljuk a dörgést, azonnal keressünk menedéket.

A nyári meleg időjárás velejárója a zivatarok, és ezáltal a villámlások, dörgések. De villám szinte bárhol keletkezhet, ugyanis általánosan több elektromos kisülést is villámnak nevezünk. Villámcsapás zivatar előtt is keletkezhet, ezért vegyük komoly figyelmeztető jelnek a sötét és magas viharfelhőket vagy az erősödő szelet.

A leggyakoribbak a *vonalas villámok*. Ezek a klasszikus *cikázó villámok*, cikkcakkos, gyakran részekre bomló kisülések, amelyek a *villámcsatornában* jönnek létre, s alakjuk a légrétegek különböző vezetőképességéhez alkalmazkodik. Ha ezek felhő és föld között jönnek létre, akkor *lecsapó villámoknak* nevezzük. Ha két felhő között jönnek létre, akkor legtöbbször vízszintesek, ritkábban szöget zárnak be a felhőkkel.

A *felületvillám* egy-egy zivataros felhő nagyobb terjedelmű felvillanásában mutatkozik, ezt tehát akkor figyelhetjük meg, amikor egyedülálló zivatarfelhőből látjuk a kisülést.

A villám harmadik, gyakoribb fajtája a *száraz villám* vagy *felhővillám*. Ez tulajdonképpen a felhőt is átvilágító villám, amely azonban legtöbbször nem jön le a talajig. Nem gyújt, csak romboló hatása van, nem

is látjuk a villámot, csak a nagy fényességet. A statikus elektromosság itt úgy nyilvánul meg, hogy a két ellentétes pólusú elektromosság a villámlás alkalmával hirtelen szétválík, a villámlás után pedig hirtelen egyesül.

A fentiek mellett még nagy ritkán előfordul a *gömbvillám* is. A gömb alakú és lassan haladó, nyomában nagy pusztításokat okozó villámról még a tudósok nem tudnak egyértelmű választ adni. A gömbvillám egy kéményen, nyitva hagyott ajtón, lehúzott autó ablakon is bejöhet, mozgása pedig teljesen kiszámíthatatlan.

A földön naponta mintegy 45 000 zivatar fordul elő, közel nyolcmillió villámmal. Az évi közel hárommilliárd villámcsapás kb. háromezer ember életét oltja ki a statisztikák szerint, házakat gyújt fel, erdőtüzeket okoz.

Statisztikák szerint évente minden repülőjáratot átlagosan egyszer villámcsapás ér. Ahhoz, hogy a repülőgép elektromos potenciálját a környezete potenciáljához hasonló értéken lehessen tartani, a szárnyak végén hegyes fémtüskék vannak, amelyek a *koronakisülés* nevű jelenséget használják fel arra, hogy a nemkívánatos elektromos töltéseket a repülőgép mögé, a levegőbe szórják szét. Így a repülőgép – az autóhoz hasonlóan – úgynevezett *Faraday-kalitkát* képez, amely megóvjá az utasokat, berendezéseket, így kár nem származik. Vigyázni kell azonban, ha a repülőből vagy az autóból való kiszálláskor villámlík, mert ekkor a kalitka által biztosított védelmet már nem élvezzük.

Láthatjuk tehát, hogy a villámok eléggé gyakoriak, jelentős károkat okozhatnak mind emberéletben, mind pedig az anyagiakban. Villámcsapás ellen nincs igazi védekezés, azonban a károkat és a sérüléseket előre tervezéssel és odafigyeléssel jelentősen csökkenteni lehet.

Az épületek villámok elleni védelmét a Benjamin Franklin által felfeltalált *villámhárító* biztosítja. A tetőn elhelyezett földelt fémrúd levezeti az épület környezetében felhalmozódó elektromos töltéseket, vagy a becsapódó villám áramát a talajba vezeti, így az épületet megóvjá a villámcsapás közvetlen károsító hatásaitól.

Az ember számára a villámcsapásoknál felszabaduló energiának már milliomod része is veszélyt jelent.

A *közvetlen villámcsapás* rendszerint halálos kimenetelű. A legfőbb veszély, hogy az áramütés következtében az izmok görcse miatt az életfontosságú funkciók leállnak, de a villám más jellegű súlyos sérüléseket

is okoz: csonttörés, végtagleszakítás, testrészek égése, elszenesedése, súlyos égési sebek, sőt a villámcsapás körüli nagy légmozgás lökőhulláma is sérüléshez vezethet. A villámcsapás kimenetelét befolyásolja a villám útja is: az egyik kéztől a szíven keresztül a másik kézig, vagy a fejtől a hátgerincen át a lábig átfutó, viszonylag gyenge áramütés lényegesen veszélyesebb, mint az egyik lábtól a medencéig, vagy a kéztől a vállig áthaladó erősebb áramütés. Abban az esetben van esély a túlélésre, ha az áram a testfelszínen folyt keresztül. Azonban így is olyan súlyos következményei lehetnek, mint a bénulás, az amnézia, görcsök, éges vagy szívkárosodás.

A *közvetett villámcsapás* is igen veszélyes. A villámcsapás közvetve arra is hatással van, aki csak a közelében tartózkodik. A villám árama a földet érés helyétől a talajban minden irányban szétterjed. A villámcsapás helyétől számított 10 méteres körzet veszélyzónának minősül, a hegyekben azonban ennek kiterjedése még nagyobb. Minél távolabb áll valaki a becsapódás helyétől, annál kisebb feszültség érheti. A természetben dolgozók, a kirándulók és a horgászok közül kerül ki a legtöbb villámsújtotta ember.

A statisztikák szerint 90% a túlélés esélye, ha van egy társ a közelben, aki tud segíteni a villámsújtott társán. Általában a villám sújtotta ember azonnal elveszíti az eszméletét, gyakran leáll a vérkeringés, súlyos szívritmuszavar következik be, leáll a légzés. Ezért fontos a villámcsapásnál a gyors elsősegélynyújtás. Sok sérült megmenthető a szív működésének, az életfunkciók visszaállításával.

A rendkívül erős fény és hangjelenség többször égési sérüléseket, hallás, illetve látáskárosodás is okoz. Akik túlélnek a villámcsapást, gyakran egész életükben szenvednek a következményeitől. Így, még ha látószólag nem is történt komolyabb sérülés, villámcsapás esetén azonnal mentőt kell hívni és orvosi ellátást, megfigyelést biztosítani.

A villámsújtotta ember élete függhet az elsősegélynyújtástól. Ellenőrizzuk a légzést, és a keringést (pulzus), mérjük fel a beteg tudatállapotát. Szükség esetén, a mentők kiérkezéséig kezdjük meg az újraélesztést. Helyezzük biztonságba az időjárás viszonyosságaitól, gondoskodjunk, hogy ne fázzon, és melege se legyen.

Ha a sérült életjelei kielégítőek, de nincs a tudatánál, akkor stabilan fektessük az oldalára. Ha a légzés leállt, de pulzus érezhetően van, léle-

geztessük a beteget szájából szájba, ha a pulzus nem tapintható ki, fektessük a hátára kemény talajra és alkalmazzunk szívmasszázszt.

Az égési sérüléseket steril sebkötöző anyaggal fedjük be, ha csonttörés is történt, ne nyúljunk az érintett testrészekhez. Ne tegyünk semmilyen port, kenőcsöt, zsiradékot, folyadékot (kivéve vizet) a sebekre, ezeket kézzel ne érintsük. Ha az égéstől hólyagot látunk, azt ne szúrjuk ki, mert ezzel utat nyitunk a kórokozóknak. A hólyag nem igényel kezelést.

Természetesen a legjobb módszer a megelőzés. Zivatar idején azonnal vonuljunk menedékbe. Közvetlenül a villámcsapás előtt sercegést vagy recsegést lehet hallani, és bőrünkön felállhat a szőr vagy bizsergést érzünk rajta. Hasonlóan, a légköri elektromossággal túltöltött levegőben a frissen mosott, hosszabb hajszálak az égnek merednek.

Nagy biztonságot csak a zárt helyek jelenthetnek. Ha van egy ház a közelben, legjobb, ha abban, vagy annak közelébe húzódunk meg. Használjuk ki a fal által nyújtott védőzónát. A fal magassága legyen legalább a testhossz nyolcszorosa, a faltól való távolság pedig legalább egy testhossz. Ha a házban vagyunk, ne álljunk az ablakba vagy ajtóba, vihar idejére zárjuk be az ablakokat. Ha autó áll a rendelkezésünkre, használjuk Faraday-kalitkaként. Az ablakokat zárjuk be, és ne érintsük meg a fémrészeket. Ha villámcsapás éri a gépkocsit, legalább még 2–3 percig ne szálljunk ki. Kedvezőtlen esetben ugyanis a feszültség nem azonnal távozik.

Ha nincs lehetőségünk zárt helyre vonulni, tartsunk be egy pár fontos szabályt.

Viharos időben ne tartózkodjunk vízben, mert a víz vonzza a villámot, és vezeti az elektromos áramot. Kerüljük a vízfelületeket, de még a kisebb patakokat, nedves, mocsaras részeket is. A vizek közelében nagyobb a páratartalom, megnő a levegő vezetőképessége, így a villám is nagyobb területet veszélyeztet.

Az elektromos antennák, villanyoszlopok, vasúti sínek stb. környékét is kerüljük el, mivel a fém szintén vonzza az áramot. A bicikliket is tartsuk biztos távolságban, magunktól legalább 50 méterre. Az apróbb fémtárgyaktól nem szükséges megválni, viszont a sí- vagy túrabotokat, puskákat stb. is tartsuk biztos távolságban. Több szakember szerint a működő mobil, GPS, rádió- és más elektromos készülékek is növelik a villámcsapás kockázatát.

A közvetlen villámcsapás leggyakrabban olyan személyeket ér, akik exponált helyen tartózkodnak, mint például: hegytetőn, gerincen, sík, szabad terepen. Ilyenkor az ember a villámhárító szerepét tölti be, és magához vonzza a villámot, kerüljük tehát az exponált helyeket. A villám nagy valószínűséggel a térség legmagasabb pontjába csap bele, ezért nem ajánlott magányos vagy erdőszéli fa alá húzódni. Más megoldás hiányában a fatörzstől 3–5 méterre ajánlott lekuporodni. Az erdőben is csak az alacsonyabb fák nyújtanak védelmet.

Kerüljük a kőomlás veszélyes csurgókat, szakadékokat.

Csak akkor bújjunk mélyedésbe, barlangba, üregbe, ha az legalább 3 m mély, és a bejáratától, a tetőtől és a falaktól legalább 1,5 m távolságra lehetünk. A nedves felületeken továbbfutó feszültség ugyanis közvetlen veszély jelenthet, még a bejáratától néhány méterre is.

Magashegyi túránál keressünk törmelékes kőzettel borított helyet magunknak, üljünk le, zárjuk össze lábainkat, igyekezzünk csak egy ponton érintkezni a talajjal, és tegyük a fülünkre a kezünket, hogy csökkentsük a halláskárosodás veszélyét.

Nyílt mezőn guggoljunk le, vagy a fűben fekve várjuk meg a vihar elvonulását.

Lehetőség szerint tegyünk 10–30 cm vastag szigetelő réteget a talpunk alá (ruha, esőköpeny, száraz kő). Ha rendelkezésünkre áll alumínium mentőfólia, terítsük testünkre úgy, hogy az a talajjal ne érintkezzen, így kisegítő Faraday-kalitkaként működik.

Ha csoportban vagyunk, szóródjunk szét, és guggoljunk le úgy, hogy az egyes emberek között legyen 4–5 méter távolság. Ekkor, ha az egyik csoporttagot villámcsapás éri, a többiek segíteni tudnak rajta. ■

Illyés Károly
karolyillyes@yahoo.com

A legszebb kirándulás

Felmerült, hogy lehet írni a Csukásról. Hogy is írjak, hiszen én nem is ismerem eléggé. Alig voltam kétszer. Inkább hallgatnom kéne vele. Igaz, hogy a második kirándulás felejthetetlen volt...

Történt hát valamikor március elején, egy szombati napon. Az előzmények nem ígértek semmi rendkívülit. Szokásos készülődés, EKE csoport, Grépály István alaposan szervez, van mikrobusz is, találkozás a buszmegállóban, öröm, puszik itt-ott... Kissé késve indulunk, de szép az idő. A Berii-völgyön megyünk fel. Sokan vagyunk, nagy a csoport, jó a hangulat. Ha felnézel – és a kiránduló fel is kell nézzen, nemcsak a lába elé, hiszen a látvány az ami minket minden szombaton a hegyekbe csábít – már látszanak a hófödte csúcsok. Mégis mi még a völgyben vagyunk, a Berii-völgy legeslegelején és szép az idő... Előkerülnek a fényképezőgépek, Blénesi Edith szorgalmasan készíti mai sorozatát, ami nemsokára a Picasa-ra is felkerül.

És sokan vagyunk, fiatalok és idősebbek, nők és férfiak, és mindenki jól érzi magát, aprít az erdei úton felfele. Nem is akármilyen út ám, mivel el van nyomva a hó egészen a menedékházig. Jó tempóban haladunk. A menedékház magasságában döbbsen nézem a két méteres hófalakat, amelyek az utat kétoldalt övezik. És lám a menedékház. Bocsanat, tévedés történt, nincs semmilyen menedékház... Szálloda van és vendéglő. Valamikor itt volt menedékház is, van kép is róla a nemrég

felépült épület előterében. Hogy is mondjam: nem hasonlítanak egymásra az új és a régi. Persze mindenki bement, szétnézett, pihent is, aki elfáradt. Aztán indulunk tovább a gerincre.

Azonban ami most következik, az valami egészen más. Az már nem is valóság, inkább egy mesébe való. Akarom mondani, hogy elindultunk a csúcsra. És elfogyott az eltakarított erdei földút. Helyette fölkinálta magát a két méteres hó. Lépünk is rá bátran, hiszen megtart. És higgyétek el nekem, csak néhol süppedtünk bele, hiszen a teteje megkérgesedett és ez tette élvezhetővé a mászást. (Később Blénesi Gyuri mondta, hogy ilyen hó tíz évben egyszer adódik). És minden más volt mint eddig. A hó, a fák, a sziklák. Az a kombináció, amit a hó a széllel, nappal és a sziklával összemunkált azt én leírni nem tudom vállalni. Azt látni kell, ott kell lenni.

A csodás tájat mindenki fényképezi, örökíti magának, családnak, barátoknak. És kb. egy órás mászás után felérünk a csúcsra. 1954 méter. Ekkor kitör belőlünk az öröm, az eksztázis. Mindenki boldog és elégedett. Süt a nap, nincs szél, így hát sokáig maradunk fent.

Aztán indulunk haza, megszedülve attól ami ott fent fogadott.

A télen ez volt a legszebb kirándulás... ■

A legszebb kirándulás (fotó: Illyés Károly)

Mire bukkanhat a szerencsés turista a Csukáson?

Ha napkeltekor kitekintek az ablakomon akarva akaratlanul a Csukás csipkézett bérceit látom. Számtalanszor jártam szebbnél szebb útjain, majdnem 2000 magas csúcsán. Minden túra újabb és újabb élményt jelentett. Orbán Balázs írását böngészve a „zenélő vízesésről” olvastam. Össze is jött egy túra a Csukás északi részén, Bodzavám közelében lévő különlegesen szép és érdekes vízeséshez, amelyet több, a Csukás északi részére szervezett túra követett Bodzavám, Döblen, Ördög-ujja, Leánymező, Piroska-havas kevésbé járt és ismert részeire.

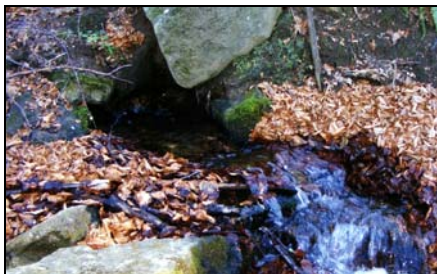

Határkő a Piroskán

A Piroskán történt, hogy a falatozó társaságtól csekély távolságra fáktól, bokroktól rejtve egy teljesen ép határköre bukkantunk. Nem is gondoltunk arra, hogy a régi határon, az egykor határkök által járt úton vagyunk. Olyan érzésünk volt, mintha „időutazáson” lettünk volna, tudva, hogy a határköveket még a '70-es években felrobbantották...

A Csukás hegyeiben még volt ilyen „határincidensünk”. A Tatrang forrás vidékén, a Tatrang forrásához közel bukkantunk egy másik határköre, amely kisebb sérüléssel úszta meg a robbanást, de legurult a

gerincről a forrás felé és talpraesett lévén új helyén várta, hogy valaki rábukkanhasson.

A Tatrang forrása

Határkő (a talpraesett)

E kőhöz közel acélból készült jelzés maradványaira is bukkantunk a „Gergely-szikla” közelében. Máskülönben ez a zóna még sok ilyen maradványt rejtget. A Bratocea-hágó és Predeal között turistaösvény a régi ezeréves határ vonalát követi.

A mellékelt fotókon a fent említett kövek láthatók. ■

Acél határjelzés maradványa (magassági pont)

Ambrus Attila

Kard és tulipán – Zarándoklat Mikes Kelemen nyomában –

„Madzsar? Testvér!” – mondja az edirnei piac melletti büfé tulajdonosa, miután megtudakolja, kik lennénk. Számára nem kétséges a testvériség, s hogy honnan a rokonság, meg is vallja: „Attila! Csaba!”

Nem először hallom törökországi utam során, hogy „Türkeyle-madzsardzsa kardeşim!”, azaz a török a magyarral testvér. A meglepő kijelentés valóságának bizonyítékát kutattam magam is. Kerestem a választ a kérdésre: vajon a zentai csatában felszabadított-e Savoyai Jenő a török iga alól vagy ellenkezőleg, ránk szabadította a nagyobb veszedelmet, a vallási és nyelvi türelmetlenség hidráját? Az erdélyi magyar fejedelemség vajon fennállhatott volna-e a török támogatása nélkül majd másfél évszázadon át? A történelemtudományt Közép-Kelet-Európában mindig megrontotta a politikai szempont, államnak, egyháznak érdeke lehetett csökkenteni az Oszmán Birodalom szerepét az önálló Erdély virágzásában. Kétkelkedj, ne higgy! Így kellene olvasnunk az elmúlt száz év történetét. Lám, ez az egyszerű edirnei büfé is ismeri a hun-székely(– török?) mondatvilágot. Talán azt is tudja, hogy Törökország volt az egyetlen európai állam, amely megtagadta a trianoni békeszerződés aláírását?

Edirné a törökök számára a második Oszmán birodalmi főváros (1362 és 1453 között). A keresztény világ számára Hadrianopolisz, ahol 324. július 3-án Nagy Konstantin legyőzte Liciniust, aki Byzantium falai

mögé vonult vissza, majd megadta magát Konstantinnak, ki megalapíthatta az Új Rómát, Bizáncot.

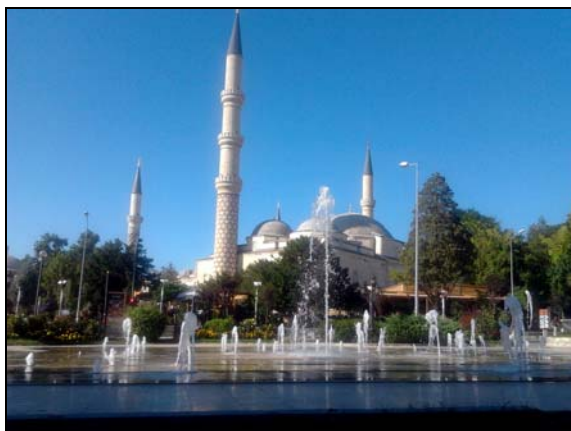
Edirne: a Cenk Büfe (fotó: Ambrus Attila)

Nekünk, magyaroknak Drinápoly, ahol 1568. február 17-én I. Miksa magyar király (német–római császárként II. Miksa) és II. Szelim oszmán szultán egyezményt kötöttek. I. Miksa tudomásul vette az 1552–1566 közötti török hódításokat; kölcsönösen garantálták a kialakult határokat; s vállalták, hogy egyikük sem támadja meg Erdélyt, ugyanakkor Erdély sem támadhatja meg sem a Habsburg, sem az Oszmán Birodalmat. Transzilvánia békés építő korszaka kezdődött a Merics parti városban.

Edirne ma Törökország legnyugatibb százezres városa. 1700-ban 350 ezer lakosával Isztambul, London és Párizs után Európa negyedik legnagyobb települése volt. Ma mindössze 120 ezren lakják, fénye ha kissé megkopott is, még mindig megidézi a dicsőséges századokat. 27 dzsámijával (mecsetével), 18 díszkútjával Isztambul után a legtöbb oszmán építészeti kincset őrző város.

Edirnében található Törökország legmagasabb, mintegy 71 méteres minaretjeivel rendelkező Szelim-mecset, melyet 1575-ben II. Szelim építtetett és az oszmán építészet nagymestere, Szinán tervezett, aki a mecset tervezésekor egyaránt alkalmazta a késő római építészet és belső-anatóliai török építészet jegyeit. Mimar Szinán katonaként szolgált az oszmán hadseregben, ahol később hidak, erődítmények és hajók ter-

vezésével bízták meg. Számtalan háborúban és hadjáratban részt vett. 1539-ben főépítésszé nevezték ki. Élete során több száz épületet tervezett: palotákat, mecseteket, karavánszerájokat, sírboltokat, iskolákat, kórházakat, vízvezetékeket, szökőkutakat, fürdőket, menhelyeket. Az Oszmán Birodalom fénykorában élt és dolgozott, szolgálta I. Szelimet, I. Szulejmánt, II. Szelimet és III. Murádot. Várostervezőként is jelentős: épületeit mindig a város legmegfelelőbb helyeire tervezte. 1588-ban halt meg Isztambulban, sírja a Szulejmán-mecset északi oldalán található. A neves építészről nevezték el a Merkúr egyik kráterét is.

Edirne: a Szelim-mecset (fotó: Ambrus Attila)

A minaretek mindegyikén 3, egymás fölé helyezett galéria van. Mindegyik galériára a minaret belsejében 300, egymást nem érintő lépcsőből álló csigalépcső vezet fel (ez Szinán pasa kápráztató találmánya). A mecset dísztelen belseje fölött négy hatalmas kupola található, amelynek átmérője 31,2 méter (az isztambuli Hagia Szophiáé 31,4 m.) A legenda szerint amikor II. Szelim a trónra lépett, megfogadta, ha Ciprus szigetét elfoglalja, csodálatos dzsámit építtet Allah dicsőségére. A végső ostrom előtti éjjelen Szelim álmában megjelent az angyal, aki közölte a szultánnal, hogy Ciprus elesik, a mecsetet pedig Edirnében emeltesse, költse rá a teljes ciprusi hadizsákmányt. A szultán másnap reggel hívatni akarta nagyvezérét, hogy beszámoljon az angyal üzenetéről, de a nagyvezér már az ajtóban állt, ugyanis hasonló álmot látott.

A Szelim-mecsethez egy másik legenda is fűződik. A dzsámit csak akkor építhették meg, ha egy asszony odaajándékozta darabka földjét. A nő akkor volt erre hajlandó, ha Szinán pasa megörökíti őt mesterművében. A dzsámi avatásán Szinán rámutatott a bejárat felől nézve a műezzin emelvényének bal sarkát alátámasztó oszlopra, az oszlopon egy lefelé fordított tulipánra. Az asszonyt ugyanis Ters Lalénak, Fordított Tulipánnak hívták...

A Szinán építette török fürdővel szemben áll a Háromerkélyes dzsámi, amelyet II. Murád parancsára emeltek 1438–1447 között. A dzsámit Szinán tanítómestere tervezte és hétezer erszény aranyba került. A ma is működő Sokollu fürdő szomszédságában látható Drinápoly hajdani várának maradványa, a kör alakú bástya.

Edirnében arra is kell emlékeznünk, hogy itt II. Rákóczi Ferencet a koronás főket megillető tiszteletben részesítették, de pénzt keresztény hadsereg toborzására nem kapott, ehelyett tétlenségre és bizonytalanságra kárhoztatták. Kellemetlen időben jött, vissza nem utasították, de keleti udvarias formák közt csak arra törekedtek, hogy Bécs felé ijesztésül szánt mumusként kezeik közt tartsák – írja a későbbi krónikás.

És még egy történelmi személyiségről szükséges vitát nyitni: az ágyúöntő Orbán mesterről, Madzsar Orbánról, akinek ágyúi meghozták az oszmánoknak az oly régóta óhajtott Bizánc elleni győzelmet.

Ágyú és tulipán

Ildomos-e akár csak megemlékezni is – nemhogy kopjafát emelni emlékére! – arról, akinek ágyúi rést ütöttek Bizánc falain, és meghozták a töröknek a rég óhajtott győzelmet? Ildomos, csak azért mert magyar, s erdélyi származása okán akár székely is lehetett Orbán mester? (Rádásul Brassóban tanult.)

A 7. Mikes-zarándoklat résztvevőinek a vezető, Beder Tibor is felteszi e kérdést. De kell-e mentséget találnia 558 év múltán az emlékezőnek az ágyúöntő tetteire? Aligha! A jeles antropológus, Carl Sagan figyelmeztet: „A történészek (...) számos esetben fontos támaszai annak a társadalmi rendszernek, amelyben működnek. Belső ellenvéleményüket sokszor elhallgatják, az objektivitást feláldozzák bizonyos magasabb célok oltárán. Ez (...) sokakban azt a benyomást kelti, hogy történettudomány nincs is, az események tényleges menetét nem lehet rekonstruálni, és amit a történelem nyújt, az csupán elfogult öniségolás.”

Fennáll tehát annak a kockázata, hogy félreértelmezve fogjuk fel a múlt kultúráját, eseményeit és tőle távol, hozzánk ugyancsak közel eső tartalmakat tulajdonítsunk azoknak. Orbán mesterben például a kereszténység árulóját lássuk, amiért II. Mehmet oldalán harcolt XI. Konstantin bizánci császár ellen, aki mellé sem V. Miklós pápa, sem a nyugati kereszténység más uralkodója nem állt. Az öt és fél évszázada történt eseményt, Bizánc elfoglalását semmiképpen sem szabad a mai, a terrorizmus elleni harc hevében felnagyított muzulmán–zsidó–keresztény konfrontáció megfelelőjeként kezelni.

Történelemtudásunkat ugyancsak manipulálták a Carl Sagan által is kárhoztatott történészek, mert válaszolj őszintén, kedves olvasó, hogyan tudod: a pogány Koppány ellen harcolt-e a keresztény István? Pedig nem! Koppány a bizánci kereszténységet, István a rómaiakat tartotta üdvöztetőnek.

Demirköy (fotó: Ambrus Attila)

Méltó hát felkeresni a Csillaghegyen (Yıldız Dağları) túli Vasfalut (Demirköy), amelytől nem messze tölgyerdők rejtékében öntötte ágyút az erdélyi, talán székely mester, Orbán. Beder Tibor idézi alakját. Nem sokat tudunk, szinte semmit származásáról, csak annyit, hogy Bizánc várában raboskodott, keresztény embert keresztény rabságban, onnan szabadította ki egy mai divatos szóhasználattal élve, a török kommandó, majd vitték Demirköybe, ágyút önteni. (A történészek közül egyesek azt állítják, hogy dolgozott volna a bizánci császárnak, s mivel az nem fi-

zetett, bosszúból állt át az ellenség táborába. Mert azok a történészeknek, akik fontos támaszai ennek a társadalmi rendszernek, amelyben működnek, hasznosabb elhinni és elhitetni, hogy piszkos anyagiak miatt lett árulóvá Orbán mester, mintsem elfogadni, hogy keresztény uralkodó tartotta fogva, egyáltalán nem keresztényi magatartással.)

Át a Csillaghegyen felidézünk azokat a napokat is, amikor Bizánc ostrománál eldördültek Orbán mester ágyúi. Orbán egy 8 méternél hosszabb és majdnem 1 méter átmérőjű ágyút öntött, amely 550 kg-os ágyúgolyókat is ki tudott lőni több mint 1 kilométer távolságra. Ez már elég volt, hogy átlőjenek az Aranyszarv-öböl túloldalára, vagyis a török táborból a bizánci városba.

A bizánciaknak is voltak ágyúik, ezek azonban sokkal kisebbek voltak, és a visszaütéseik néha a saját falaikban tettek kárt. Persze Orbán mester ágyúinak is voltak hátrányai. Nehezen találták el azokkal még egy akkora város falait is, mint Konstantinápoly. Ráadásul hat órát kellett tölteni és több ágyú is megrepedt hat-hét ostrom után. (Orbán mester halálát is egy felrobbanó ágyú szilánkjai okozták.)

A bizánci hadsereg mintegy 7000 emberből állt, ebből 2000 külföldi zsoldos volt (elsősorban velenceiek és szerbek). A török sereg a régi források szerint 100 000 főt számlált, napjain kutatásai azt valószínűsítik, hogy Mehmet seregében 70 000 katona, köztük 10 000 janicsár harcolt.

1453. április 6-án felállították a szultán sátrát a vár előtt. Ugyanazon nap megkezdődött a város ostroma az Aranyszarv-öböltől a Márványtengerig terjedő szakaszon a szárazföldön. Április 11-ére a szüntelen ágyúzás megtette a hatását: már több helyen is beomlott a fal és néhány kisebb erősséget a Boszporusz partján bevettek az oszmánok. Másnap a török flotta megtámadta az Aranyszarv-öblöt védő bizánci hajókat. A keresztények győzelme megingatta a török sereg morálját. Április 19-én az oszmánok el akarták sülyeszteni a pápa által küldött három utánpótlást szállító hajót, ám ezek szerencsésen beértek a kikötőbe. A török katonák kezdtek elszökдösni a seregből. A császár békét ajánlott, ezt a szultán azonban visszautasította. A vár ágyúzását tovább folytatták.

A szultán elhatározta, hogy beveti a meglepetés elemét is, és szárazföldön keresztül olajos deszkákon és faggyúval bekent, fapallók segítségével feljuttatta az oszmán flottát az Aranyszarv-öbölbe. A keresztények megrökönyödve figyelték, ahogy a 70 hadihajót átvontatják a dombokon, völgyeken az öbölbe. A törökök felépítettek a hidat Ayvan-

saray és Sutluce között, ami lehetővé tette, hogy az öböl menti erődket a trngerről szárazföldi erőkkal is támadják. Milyen nép az, aki a szárazföldön hajózik, és a vízen lovagol? – szörnyülködtek az ostromlottak.

Május 28-án a Hagia Szophia templomban tartott mise után, a fejedelem a város falain töltötte az egész éjszakát, maga is beállt a város védelmezői közé a Szent Romanos kapunál. A másnapi ostrom közben II. Mehmet Fatih, a Hódító janicsárjai nyitva találtak egy kiskaput, a Kerkoportát, és ezen keresztül bejutottak a várfalak mögé. Ugyanabban az órában halálosan megsebesült Konstantin császár is, és Konstantinápoly elesett.

Orbán mester a krónikák szerint akkor már nem élt.

Később – ki tudja, hogyan és miért? – Orbán ágyújának 1464-ben Munir Ali által öntött hasonmása a Dardanellák szorosba került. 1807. február 19-én az angolok megtámadták a törököket, és akkor ismét megtöltötték az ágyút. Az pedig működött! Eltaláltak egy angol hajót, ami el is süllyedt. Az Orbán mester tervezte ágyút 1866-ban Abdül-Aziz szultán Viktória angol királynőnek ajándékozta, így az ma az Egyesült Királyságban, Fort Nelsonban tekinthető meg.

Megérkeztünk Demirköybe, s amíg a Török Csaba faragóművész kopjafáját felállítják a házigazdák, rendőri kísérettel elautózunk a falutól néhány kilométerre található ásatásokhoz. Itt öntötte az ágyút Orbán mester, innen vontatta hatvan bivaly le azokat a Boszporuszhoz. Az ásatásokat vezető hölgy kérdezi, kik vagyunk, barátságosabb lesz, amikor mondom, magyarok, de továbbra sem érti, miért vagyunk ott. Mert Orbán mester magyar volt – mondom. Nem tudta, válaszolja, majd hozzáfűzi, nem mindennapi, hogy egy nép öt és fél évszázad távlatából is emlékezetében tartsa nagy fiait, oly szeretettel, ahogyan a föld öleli át a tulipánt.

Visszatérünk Demirköybe, ahol a település központjában felavatjuk Orbán mester (Madzsar Orbán) 2,8 méter magas kopjafáját. Muhlis Yavuz Demirköy polgármestere mond köszöntőbeszédet, hangsúlyozza, a törökök tisztelik a magyar Orbán mestert. „Az akkori világ legnagyobb és legerősebb várának, Bizáncnak az elfoglalásában II. Mehmet idején nagy szerepe volt a magyar ágyúkészítő, Orbán mester ágyúinak, amelyek kora technikai vívmányának csúcsát jelentették. Orbán mester munkája megérdemli, hogy bekerüljön a magyar köztudatba is. Személyes példájával hozzájárult a török–magyar barátsághoz” – hangsúlyoz-

ta válaszában Beder Tibor, a Magyarok Székelyföldi Társaságának elnöke, aki Székelyföld zászlajával ajándékozta meg a helyi előljárót.

Az avató ünnepség után a polgármester megvendégelt, jellegzetes török fogásokat kóstolhattunk meg. Majd tovább indultunk Rodostó felé.

Vajon milyen ma a magyarok utcája? Pora maradt-e még Bercsényi háza hírének? Mi áll Mikes háza helyén?

Sár és só

Hiába a legfontosabb eseménye a 7. Mikes-zarándoklatnak az isztambuli székelykapu-állítás, Rodostóhoz közeledve úgy érzem, hamarosan elérkezünk a legfontosabb helyszínhez.

„A magyarság egyik legkedveltebb zarándokhelye Rodostó, ahol Rákóczi Ferenc 15, Mikes Kelemen 41 évet élt” – mondja a zarándoklat vezetője, Beder Tibor. A Rákóczi Múzeum Márvány tenger felé emelkedő épületéről – amelyet én eddig csak fényképen láttam, illetve hasonmását Kassán, ahol a nagy fejedelem magyar jel nélkül nyugszik – úgy érzi Beder Tibor, hogy olyan alatta elhelyezkedő kőtámfalával, mint a jeruzsálemi siratófal, ahol a zsidók keserves felkiáltások és sűrű hajlongások közepette siratják hajdan lerombolt szent templomukat. Az erdélyi magyar is keservesen kiált fel jonhában, elvesztett Tündérkertje miatt, majd meghajol a szabadság fejedelme és a hűség emlékiratának szerzője előtt.

A rodostói zarándoklatnak évszázados történelme van. Az első között Szelim travniki pasa Mészáros nevű szolgája kereste fel a Magyarok utcáját, ki szolnoki fiú volt. Ő találkozott Rákóczi hűséges szolgájával, a matuzsálemi kort megélt Horváth Istvánnal, akit örmény szomszédai csak Orjerosz Stefanosnak, Öreg Istvánnak hívtak. Ő őrizte Mikes Kelemen kézirateit, s azt átadta Mészárosnak, akit 1786 végén Bécsbe küldött az ő ura bevásárolni. Ott a szolga megismerkedett a Hadi és más nevezetes történetek szerkesztőjével, Görög Demeterrel, a kéziratot neki ajándékozta. A kézirat Görögtől Kultsár István kezébe került: ő adta ki a leveleket 1794-ben Szombathelyen, de az irodalmi élet képviselői alig vették azt észre. Csak a 19-ik század második felében fedezték fel újra, több mint félszáz évvel a megjelenése után. Toldy Ferenc, irodalom-történetírásunk atyja volt az, aki 1861-ben a levelek második kiadását sajtó alá rendezte. Ő állapította meg, hogy a kézirat Mikes való-

ban keze írása, sőt azt is, hogy Mikes Kelemen valóban élt. Mert sokan voltak Magyarországon, akik kételkedtek a létezésében...

Bercsényi háza (fotó: Ambrus Attila)

Mielőtt Rodostóba érnénk, egy magaslaton megállunk. Innen ágazik le a poros mezei út, amely Camurhoz, az iszapfürdőhöz vezet. Biznyára el is menne a tudatlan zarándok e letérő mellett, ha nem lobogna ott három zászló: a török, a város zászlaja és a magyar.

„Törökországban szigorúan tilos a törökön kívül más zászlót nyilvános helyen felvonni, ez alól egyetlen kivétel van: a magyar lobogó” – mondja láthatóan érzékenyen Beder Tibor. Aki azért a márványkő emlékért is hálás, amelyet az iszapfürdőtől egy kilométerre, a Drinápolyt Rodostóval összekötő út mentén Tekirdag, azaz Rodostó polgármesteri hivatala állított. A helyet korábban a Magyarok Székelyföldi Társasága kopjafával jelölte meg, ám bele csapott egy villám.

Iszapfürdőzni a bujdosók is jártak. A 38. levélben a következőket írja Mikes: „Ide nem messze egy tócsás hely vagy, amelynek szélyes-

sége és hosszasága lehet tizenöt öl. Ebben az időben, akiknek valami nyavalyájok vagyon, abban a sárban megferednek; negyven, ötven mélyföldniről ide eljönnek az emberek szekereken feleségestől, gyermekestől. Húsz vagy harminc szekeret meg lehet látni a sár körül, és abban a sok asszony, férfi, gyermek úgy hevernek, nem különben, valamint a sertések. Mikor a sárból kimennek, ítélje el kéd, micsodások, mert nem egyéb, hanem kemény fekete sár, amelyben erővel kell lemenni. A lakosok, nem tudom, honnét vették, de azt tartják, hogy igen hasznos. Én ugyan nem láttam, hogy valakinek használt volna. Magam is bémentem abban az ocsmány sárban a többivel, nem a szükségért, hanem azért, hogy megmondhassam, hogy sárban hevertem. Nyárban pedig a bialoknak igen kedves mulató helyek az a sár. De a görög papok, azért hogy egynehány polturát nyerhessenek, azt mondják, hogy elsőben meg kell azt szentelni, mert másként nem használna.”

Ahol a savanyú víz forrik (fotó: Ambrus Attila)

Az iszapfürdő után – akárcsak Mikeséknek – nekünk is fel kellett keresnünk az Avsarköy falu közelében felbugyogó Eksi Sut, a savanyú víz forrását. Az egyre terjeszkedő Rodostótól alig húsz kilométerre kora középkori település fogad. 36 lakója van. Művelik földjüket, kecskéket tartanak. Dűledező házaikat alig javítják, ahogyan a fényképezőgép teleobjektívével bekukkantok a nyitva hagyott ajtón, látom, hogy a bútortzat is legalább száz esztendő. A helybéliek akkor kelnek, amikor délelőtt tíz óra körül oda érkezünk. Akkor viszont gyorsan értesítik

egymást, hogy megérkeztek a magyarok. A gyerekek – egyharmadát jelentik a tanya lakosságának! – nincsenek hon, de az édességet, amit ajándékba hoztunk, megköszönik. Az asarköy-iek példázzák a leginkább, amit Mikes is megverselt 42. levelében:

„Ez országban akárhol jársz, / de szép várost itt nem találsz. / Az élethez mi szükséges, / az itt mondhatom bővséges.”

Valami végtelenül egyszerű filozófia szerint élnek az asarköy-iek: a lét boldog lehet anyagi javak nélkül is.

A dűledező falú kőházon azonban természetesen ott áll a parabola antenna.

A hegyháton vezető útról egy mély völgykatlanba kell legyalogolnunk, amelynek alján ma is bugyog a forrás, amelyből a bujdosók ittak. Vizét elvezették, nem eredeti helyén, hanem attól néhány méterre egy csövön csörgedez. Előkerül a Törökországi levelek erdélyi kiadása. Hangosan olvassa egyik zárandoktársunk:

„...az utálatos sárból kikelvén, a tradíció szerint és a Hypocrates parancsolatjából a savanyúvízre kell menni, abból harmadnapig kell innya amennyit lehet, hogyha azt akarja valaki, hogy úgy megtisztuljon, mint kristály.

Mi is tehát a föld népének régi bévett szokását akarván követni, oda mentünk, és ott találtunk legalább kétszáz férfit, asszonyt és gyermekeket. De minthogy a görög papok semmi alkalmatosságot sem mulatnak el, ahol egynehány polturát nyerhetnek, azért ezt a vizet is meg kellett szentelni, mert anélkül nem volna hasznos. A víz kősziklából foly ki, de mégis nem tiszta, és a sok nép aztot felzavarván, sáros vizet iszik. Mink is másnap, hogy odaérkeztünk, elkezdettük az italt, és egy nagy üst tele volt vízzel a tűzön, mert melegen kell innya, és sokan voltunk, akik ittuk. De micsoda savanyúvíz, édes néném, éppen a sárhoz illik, mert ha egyik utálatos, a másika fertelmes. Mi azt gondoltuk elsőben, hogy olyan savanyúvíz, mint nálunk vagyon, de amikor megkóstoltuk, lehetetlen volt egy cseppet elnyelni, mert csak tiszta sós víz, az is rossz ízű. Mindazonáltal lassanként, egymásra való nézve, mindenikünk megivott harmadnapig tizenkét ejtelnit belőlle, némelyik többet, mert aki legtöbbit iszik, aztot legtöbbit is purgálja. A vizet ebédig kell innya, és addig szüntelen kell járni vagy futni, hogy jobban használjon. Forgács úr, minthogy egyiket sem vihette végben, azért lóra ült, és üggettette a lovát, és így rázatta magát, és mikor érzette, hogy a víz munkálodni akar, ak-

kor leszállott a lóról. Elhiheti kéd, hogy eleget nevettünk rajta. Azt már nem tudom, mint fog nekünk használni ez a szentelt savanyúvíz, ha nem használ sem törődöm rajta, mert jó egészségem vagyon. Azt tudom, hogy két betegnek nem használt, az egyike rosszabbul vagyon utána, a másika halálán vagyon. Vagyon-é olyan orvosság, aki mindenféle betegséget meggyógyítson? De olyan vagyon, aki ártson. Halál ellen nincs fű kertben.”

Mikes bölcsességén elgondolkodva, miután tapasztaltuk, hogy az Asarköy-ben a bujdosók emlékére emelt kopjafa ugyancsak kiszáradt, le kellene kenni olajjal – amit az alkotó, Török Csaba jövőre be is tervezett – elindulunk felkeresni a rodostói Rákóczi Múzeumot.

Rodostó (fotó: Ambrus Attila)

Ostor és szőlőtő

Rodostó török nevének jelentését a Rákóczi Múzeum igazgatója, Ali Kabul magyarázza a zárandokoknak. Tekirdag a csíkos macskák hegyének városa, a környéken ugyanis valaha sok volt a vadmacska, amelyre a helybeliek vadásztak.

Egy fennmaradt legenda szerint Rodostó egykori bizánci uralkodója, tekfurja megsebesített egy gazellát, amely azonban elfutott. A tekfur követte az állat vérnyomát, s eljutott rejtekhelyéig, ahol megdöbbenve látta, amint a haldokló vad még egyszer megszoptatja kicsinyeit, majd lehunyja szemét. Az uralkodó betiltotta a vadászatot birtokán, de ez sem hozta meg számára a lelki nyugalmat, ezért odahagyta palotáját, és haláláig a hegyen vezekelt, amelyet tekfur hegyének, Tekirdagnak neveztek azontúl.

Ali Kabul szinte gyerekként került 1981-ben az emlékházat felújító munkások közé, ott segédkezett, megtanulta a magyar nyelvet, majd megszerette a magyar történelmet is. „Amikor megnyílt a múzeum, kerestek egy állandó munkatársat. Megkérdezték, vállalom-e... Manapság már nyugdíjasként végzem a munkát, mert nem tudom abbahagyni” – mondja Ali. Azóta Julianus-díjjal is kitüntették, sőt, megkapta a Pro Cultura Hungarica díjat. Megtudom, fiát Attilának nevezte el. Arról is büszkén beszél, hogy az általa vezetett múzeumot nem csupán a magyarok, hanem törökök is látogatják, akik ismerik Rákóczi nevét, hiszen az iskolában is tanulnak a magyar fejedelemről, aki 15 évet töltött bujdosóként Törökországban.

Mi Drinápoly felől érjük el Rodostót, a bujdosók Yeniköyből a tengeren jöttek. II. Rákóczi Ferenc és kísérete előbb Isztambulban, majd a Boszporusz partján fekvő Yeniköyben lakott. III. Ahmed szultán a Márvány-tenger partján fekvő forgalmas kikötővárost, Rodostót jelölte ki a magyar bujdosók lakhelyéül. A „magyar király” számára a város szélén tágas, kertekkel övezett, tengerparti épületeket, kíséretének a szomszédos örmény városrészben huszonhárom tágas házat, lovaik számára pedig hét széles legelőt utalt ki. II. Rákóczi Ferenc udvartartásának ellátását rendszeres pénzjáradék fedezte, nyolcvan főnyi janicsár testőrséget biztosított védelmére.

Mikes első rodostói levelét 1720 áprilisának 24. napján keltezi. „Elég az, hogy az Isten szerencsésen ide hozott mindnyájunkot. És mi-hent ide érkezett Bercsényi úr, mindjárt anagramát csinált a város ne-

véből, és e' jött ki belőle: ostorod. Ez igen hozzáillik a bujdosókhoz" – írja. Ám Tekirdag hamar elnyerhette tetszését, mert alig egy hónap múltán ezzel kezdi levelét: „Már mi itt derék házas-tüzes emberek vagyunk, és úgy szeretem már Rodostót, hogy el nem felelhetem Zágont. De tréfa nélkül, édes néném, mi itt igen szép kies helyt vagyunk.” Meg is indokolja keserű iróniával átitatódott lelkesültségét: „...gyönyörűséggel nézi az ember itt a szántóföldeket és a szőlőket és a sok veteményes kertet. Itt pedig annyi szőlőhegyek vannak, hogy másutt egy vármegyében elég volna; azokat pedig igen jól művelik...” A szultán Rákóczinak is tekintélyes földbirtokot adományozott, még hozzá örökletes joggal. A fejedelem ezt végrendeletében felerészben a bujdosók eltartására, felerészben pedig a rodostói katolikus egyházra hagyta.

A tengerparti sétányról a sziklás parton macskaköves utca vezet fel a Rákóczi-házhoz, amely a Magyar utca első háza. 1929–1932 közt épült újjá Möller István műépítész vezetésével. A magyar kolónia egykori házai a 19. század végére megozzantak. 1906-ban a fejedelem és bujdosótársainak hamvait ünnepélyesen hazaszállították Magyarországra, és újratemették a kassai dómba. A rodostói Rákóczi-ház belső díszítéseit szintén Kassára költöztették.

1926-ban emlékeztek meg II. Rákóczi Ferenc születésének 250. évfordulójáról, ekkor irányult ismét a figyelem a bujdosók törökországi emlékhelyeire. Tahy László magyar követet ekkor bízta meg a Külügyminisztérium, hogy tájékozódjon Rodostóban. Jelentésében többek között így ír: „A még álló faházak mindegyike görög és örmény tulajdonosa elköltöztén és abban török menekültek lakván máról-holnapra bedőlésre ítélt rom, amelyekben többé a régi időkre emlékeztető legkisebb műérték vagy nyom nincsen.” Egy évvel később Tahy László figyelmeztetett: a bujdosó lakóhelye „ma egy egyszerű emeletes török faház, mégis mint Rákóczi fejedelem volt udvarháza nemzeti kegyeletünk által megszentelt hely, amelynek fennmaradását biztosítani, amennyiben ez módunkban áll, a magyar nemzet erkölcsi kötelessége.” Ugyanabban a levelében jelezte azt is, hogy fel kívánja venni a kapcsolatot a török kormánnyal: „arra is súlyt óhajtok majd helyezni, hogy az angorai (ankarai – A. A.) kormányt is hivatalosan bevonjam a Rákóczi-emlékek fenntartása iránti akcióba, azokat magyar, de egyúttal török történelmi emlékeknek nyilváníttatnám...”

A Rákóczi-ház állaga rossz volt. A követ 1930. november 27-én kelt jelentésében arról ír, hogy a „ház minden pillanatban összedőlhet, az azonnali biztosítási intézkedések elkerülhetetlenek.”

A minisztertanács az 1931. március 13-i ülésen a ház helyreállítására 50 000 pengőt szavazott meg. 1932 augusztusára elkészült az újjáépített Rákóczi-ház. Kánya Kálmán külügyminiszter 1933. augusztus 26-án kelt, Gömbös Gyula miniszterelnöknek címzett levelében írt felavatója ügyében: „... igen jelentős alkalom a magyar és a török nép között fennálló történelmi, vérségi és érzelmi kapcsolatok megerősítéséhez és a két ország közötti kulturális összekötések kiépítésére.” Az ünnepélyes házavatásra 1933. október 24-én került sor.

A fejedelem ebédlőpalotájának tartott épületben 1968 óta működik a Rákóczi-múzeum. (A második világháború után Tekirdag katonai körzetnek számított, s így a turisták számára tiltott terület volt, a tilalmat csak 1965-ben oldották fel.)

Az előcsarnokba belépőt Kisfaludi-Stróbl Zsigmond Rákóczi-szobra és két zászló fogadja: nemzeti lobogónk és a kuruc fejedelem harci lobogója. Az első emeleti kiállítás anyagát 1968-ban a Magyar Nemzeti Múzeum állította össze, a török–magyar irodalmi, nyelvészeti és kulturális kapcsolatokat mutatja be. A falitáblákon az azonos eredetű magyar–török szavak olvashatóak. A második emeleten van a nagyterem, Rákóczi ebédlője korabeli bútorzattal, megtekinthető az a karosszék is, amelyet a fejedelem faragott rodostói egyedülletében. Emlékeztet a kiállítás arra is, hogy e magány termékeny szellemi alkotásra sarkallta Rákóczit, itt írta az Elmélkedéseket, az Emlékiratokat, a Vallomásokat, az Értekezést a hatalomról. Szintén ebben az alkotásra ösztönző légkörben láttak napvilágot Mikes Kelemen Törökországi levelei. A bujdosók lelkének ostora lehetett ugyan Tekirdag, ám a magyar próza 18. századi legtermékenyebb szőlőtöve is itt hajtotta leveleit.

Aki átmegy a Rákóczi-ház előtt állított, Haszmann Pál faragta székekylapu alatt, kegyelettel telik meg a szíve. Aztán amikor fölfele kapaszkodik a Magyar utcán, megtelik az keserűséggel is. A zarándoklat vezetője, Beder Tibor mondja: ha bármelyik magyar kormány a mai múzeum épületével együtt felvásárolta volna az egész magyar utcát, és azt történelmi utcává alakította volna át – fogadókkal, teázókkal, kávézókkal, kis vendéglőkkel –, akkor ez ma nemcsak az idelátogató törököknek, hanem a világ magyarjainak is vonzó turisztikai látványosság

lenne. (Sztálin-, Lenin-szobrokra az utca megvásárlásához szükségesnél többet költött Magyarország – véli a Székelyföldi Magyarok Társaságának elnöke.) Így aztán 2003-ban összedőlt a Magyar utca három, még meglevő faháza; 2008-ban pedig leomlott Bercsényi Miklós lakása is.

Enyhíti valamelyest szomorúságunkat, hogy Mikes hajdani házának helyén ma óvoda van, udvarán pedig kopjafa áll. (Szomszédságában volt a fejedelem lakóháza.) A város parkjában is állítottunk az éppen 250 éve elhunyt író emlékére faragott oszlopot, a nagyságos fejedelem szobrának és a Mikes-szoborcsoporthoz közelében.

Elindultunk megkoszorúzni az első török nyomdász, Ibrahim Mütefferika szobrát. Ibrahim Mütefferika lévén magyar származású...

Betű és tulipán

Rodostóban Mikes Kelemen fából faragott emlékműve és Rákóczi Ferenc szobra mellett egy harmadik térplasztika emlékeztet a török kultúra magyar származású kiemelkedő alakjára, az első török nyomda megalapítójára, Ibrahim Mütefferikára.

Ibrahim Riszále-i iszlámije, Értekezések az Iszlámról című kéziratban maradt emlékiratát ezekkel a szavakkal kezdi: „Én igénytelen, szegény szolga, Magyarországon, Kolozsvár városában születtem...”

Életének korai szakaszáról azonban semmit sem tudunk. Azt sem sikerült még tisztázni, hogyan került a protestáns lelkésznek készülő ifjú Törökországba. A legelterjedtebb változat szerint 1693-ban vagy 1694-ben, tizennyolc éves korában, utazás közben portyázó törökök fogságába esett, majd miután nem volt senki, aki váltságdíjat fizessen érte, az isztambuli rabszolgapiacon eladták. A tehetséges ifjú gyorsan megtanult törökül, majd arabul és perzsául, muszlimmá lett, s így visszanyerte szabadságát.

A neves török történész, Niyazi Berkes egyik tanulmányában azonban megkérdőjelezi a történet valóság alapját. A Riszále-i iszlámijét elemezve ugyanis arra a következtetésre jutott, hogy Ibrahim Mütefferika nem kálvinista volt, hanem unitárius. Az unitáriusok kolozsvári templomának és iskolájának 1689-ben történt bezárása után több hittársával együtt menekült Törökországba menekült. Tény, hogy életének idején az unitáriusok Isztambulban népes kolóniát alkottak.

Ahogy az az Ibrahimhoz hasonló személyiség esetében történni szokott, hozzá is fűződik egy erdélyi legenda: nem kálvinista, nem is

unitárius volt, hanem székely szombatos és... Péchy Simonnak hívták. Hogy a legenda első állítása nem teljesen alaptalan azt, az is bizonyítja, hogy Joseph von Dierling, a bécsi udvar isztambuli rezidense, aki személyes kapcsolatban állt Ibrahim Müteferrikával, jelentéseiben többször is zsidó vallásúként említi. A második állítás azonban már a Szibériában öregségéig verset faragó Petőfi meséjének a kategóriájába sorolható. Annyi igaz, hogy az 1630-as évek vége felé a székely szombatosok helyzete tarthatatlanná vált Erdélyben. Vezetőjüket, Péchy Simont fejevesztésre ítélték, végül az ítéletet börtönbüntetésre változtatták. További sorsa ismeretlen, halála idejét sem tudjuk. Az is tény, hogy ő maga többször járt Isztambulban, törökül is jól beszélt. Egyetlen buktatója van a történetnek: Péchy Simon eltűnése és a sztambuli nyomda alapítása között eltelt csaknem száz év...

Ibrahim eredeti neve nem ismert. (Vannak, akik Székely Ábrahámnak hívják ma, de ez legalább annyira erőltetett, mint Paul Chinezüként emlegetni Kinizsi Pált...) Arról már a török források tanúskodnak, hogy a tehetséges ifjú gyorsan emelkedett a ranglétrán. 1715-ben már müteferrika, azaz fontos diplomáciai feladatok ellátására is alkalmas hivatalnok, Bécsbe küldik, hogy Savoyai Jenő herceggel tárgyaljon. 1718-ban Ibrahim Müteferrikát bízták meg azzal is, hogy Rákóczi mellett a tolmácsi és török titkári teendőket elvégezze. Ezt Rákóczi haláláig becsülettel el is látta. Mikes többször is említette Ibrahim efendit. A nagyságos fejedelem halála előtt a Portához írt búcsúzó levelében meleg szavakkal emlékezik meg róla: „A Császár kegyelmességébe ajánlom... kiváltképpen Ibrahim hív tolmácsomat. A mindenható Isten jutalmaztassa meg legdrágább áldásával velem tett jótéteményeit.”

Érdekes, hogy a fejedelem udvarának magyarjai közül soha senki nem tett említést arról, hogy Ibrahim Müteferrika nemcsak Rákóczi tolmácsa és a Porta összekötője volt, hanem nyomdász is. Pedig tudniuk kellett róla, hiszen Rákóczi haláláig már 13 könyvet kinyomtatott. Tudtak is, mert Judas Tadeusz Krusinski lengyel jezsuita Perzsa történet című művét Ibrahim Müteferrika maga fordította le törökre és nyomtatta ki, Rákóczi pedig – Krusinski feljegyzése szerint – kéziratban elolvasta, és a maga eszközeivel támogatta megjelenését.

Bizonyára felmerült már az olvasóban a kérdés: miért csak a XVIII. században jelent meg az első török nyomtatvány, és az is egy magyar mester keze alól?

Ibrahim Müteferrika (fotó: Ambrus Attila)

A nyomtatás ekkoriban már nem volt már ismeretlen az Oszmán Birodalomban. A szefárd zsidók 1493-ban, az örmények 1567-ben, a görögök 1627-ben adták ki az első könyvet, s a 18. század elejére több tucatnyi nyomdájuk működött Konstantinápolyban, Szalonikában és Szmírnában. Egyes vélemények szerint az iszlám hittudósok az isteni kinyilatkoztatás meggyalázását látták az azt hordozó és általa megszentelt kurzív arab írás „feldarabolásában”, a blaszfémia nemcsak szedés közben volt tetten érhető, hanem a nyomtatott szöveg betűközeinek hiátusain is. Mások szerint a könyvnyomtatás olyan konkurenciát jelentett volna az Isztambulban nagy számú és igen befolyásos könyvmásolóknak, amit ők egyszerűen nem engedtek meg. Török nyomda felállítását első ízben II. Bajazid szultán tiltotta meg 1483-ban, a tilalmat I. Szelim 1515-ben megerősítette.

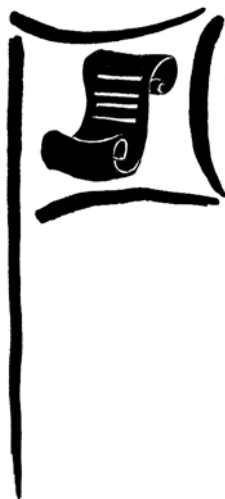
III. Ahmed szultán alatt felvirágzó Tulipán-korszak, a reformok és a Nyugat felé való nyitás rövid időszaka kedvező volt a technikai újítás befogadására. Rendkívüli szerencse, hogy épp ekkor volt Isztambulban olyan befolyásos udvari ember, akinek iszlám hithűségéhez nem férhetett kétség, s erdélyi életéből jól ismerte a könyvnyomtatás mesterségét. A szultán és a főmufti engedélyével 1728-ban megalapította az első török nyomdát, ahol 1729 és 1742 között 17 könyvet adott ki. Az ötszáz és ezer közötti példányban megjelent török ősnyomtatványok manapság rendkívüli ritkaságnak számítanak. A 19. század végén, a magyar orientalisztika fellendülése idején azonban még olcsón kaphatóak voltak az isztambuli nagy bazárban, éppen ott, ahol ma Müteferrika szobra áll. Ezért aztán az Országos Széchényi Könyvtárban és a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Keleti Gyűjteményében Ibrahim Müteferrika nyomtatványainak teljes sorozata eredetiben tanulmányozható.

Miközben a rodostói nyárikert végén található Müteferrika-szobrot megkoszorúzzuk, az erdélyi származású török gondolkodó Az ész érvei a Nemzetek Politikája részére című művében fejtegetett felvetésére gondolok. 1732-ben bemutatott könyve a muszlimokat azóta is foglalkoztató kérdést teszi fel: hogyan lehet az, hogy az európai nemzetek, melyek olyan gyengék voltak a muszlimokhoz képest a múltban, a modern időkben akkora területekre terjesztik ki hatalmukat. Müteferrika frappáns választ ad: az európaiak számára a racionális alapokon nyugvó törvények és szabályok az irányadók.

Törökország láthatóan tanult Müteferrika felismeréséből. Kelet Európa is megfontolhatná annak az erdélyi származású török tanítómasternek az üzenetét, aki ott alussza örök álmát Isztambulban, a kerengő dervisek Galip Dede kolostorának kertjében.

De számos más okból is tanulhatnánk Sztambultól, amely nem a múlt dicsőségét siratja, hanem a jövőt építi.

(Folytatjuk) ■

Az ENCIÁN szótára

A Csukás-hegység helynevei

Babele la Sfat – Pletykáló vénasszonyok
Chirușca cu Apă – Piroska-patak
Chirușca Seacă (Valea Dracului) – Ördög-patak
Colții Boncuței – Bankota sziklái
Colții Bratocei – Bretocsa sziklái
Colții Nitrii – Nagy-kövek
Culmea Albele – Fehérkő-havas
Culmea Bratocea – Bretocsa-havas
Culmea Burdușale – Bundus-tető
Culmea Piatra Laptelui – Tejke-havas
Culmea Șipotele – Sipot-havas
Culmea Stâncoasă – Sziklás-gerinc
Culmea Tigăile Mari – Nagy-Tigáj (Sziklavár)
Culmea Tigăile Mici – Kis-Tigáj
Culmea Văii Stânei – Eszténa-gerinc
Culmea Zăganu – Zákány-havas
Curmătura Stânei – Eszténa-nyereg
Dealul Cucului – Kakukk-hegy
Dealul Dragomir – Dragomér-hegy
Dealul Seciului – Szék-hegy (Szécs-havas)
Dobromirul – Dobromér-patak

Gemenii Ciucaşului – Csukás ikrei (Iker-sziklák)
La Hamei – Komlós
La Lanţuri – Láncoknál
La Râscruce – Keresztút
Măgura de jos – Magura
Mâna Dracului – Ördög keze (Háromujjú szikla)
Muntele Aurel – Szászbérc
Muntele Babeş – Bábes-havas (Bábos)
Muntele Balaban – Balabán-hegység
Muntele Chiruşca – Piroska-havas
Muntele Dungu – Dong-havas (Dank-havas vagy Dongó)
Muntele Roşu – Vörös-havasok
Muntele Stâmbu – Horgas-bérc
Muntele Tesla – Tészla
Muntele Urlătoarea – Üvöltő-hegy
Munţii Ciucaş – Csukás-hegység – Krähenstein – Petrócz, Pietrosz
(Pietros, Petros Mons)
Pârâul Alb – Fehér-patak
Pârâul Albele – Fehérkő-patak
Pârâul Babarunca – Babarunka-patak (Bába-patak)
Pârâul Babeş – Bábes-patak (Bábos-patak)
Pârâul Berii – Nagy vízhordó patak
Pârâul Boncuţa – Bankota-patak
Pârâul Buzăiel – Kis-Bodza
Pârâul Buzău – Nagy-Bodza
Pârâul Caprei – Kecske-patak
Pârâul Cetăţii – Vár-patak
Pârâul Cucului – Kakukk-patak
Pârâul Dălgheş – Kis-Döblen-patak
Pârâul Dălgheu (Pârâul Dudului) – Nagy-Döblen-patak (Duduj-patak)
Pârâul Fetei – Leány-patak
Pârâul Hoţilor – Tolvaj-patak
Pârâul Laptelui – Tejke-patak
Pârâul Porcului – Disznó-patak
Pârâul Roşu – Vörös-patak
Pârâul Sasului – Szász pataka

Pârâul Sterp – Száraz-patak
Pârâul Zăganu – Zákány-patak
Pasul Boncuța – Bánkóta-hágó
Pasul Bratocea – Bretocsa-hágó
Pasul Predeluș – Nyéni-hágó
Pasul Tabla Buții – Tatár-havas-hágó
Piatra Vulturilor – Sasok sziklája
Piciorul Roșka – Róska éle
Piciorul Teslei – Tészla éle
Piscul Turistilor – Turisták bérce
Plaiul Cetății – Vár éle
Plaiul Domnesc – Vertés éle
Podul de Aramă – Réz-híd
Poiana Dălgheului – Döblen tisztása
Poiana Fetei – Leány-mező
Poiana Teslei – Tészla-tisztás
Poiana Valea Stânei – Eszténa-tisztás
Porțile Bratocei – Bretocsa kapui
Porumbelul – Galamb
Prundu – Porond-patak
Ramura Mică – Kiság
Șaua Chirușca – Piroska-nyereg
Șaua Ciucaș – Csukás-nyereg
Șaua Teslei – Tészla-nyereg
Șaua Tigăilor – Tigáj-nyereg
Sfârleaza – Orsó
Sfinxul Bratocei – Bretocsa szfinxe
Șipot – Sipot-patak (Sípos-patak)
Socodat – Szakadát
Strâmbu – Horgas-patak (Görbe-patak)
Tărlung – Tatrang
Teleajen – Telyaszín
Trecătoarea Buzăului – Bodzai-szoros (Kraszna-szoros)
Turnul Căprioarei – Őz-torony
Turnul de Aramă – Réz-torony
Turnul Goliat – Góliát-torony
Turnul Roșu – Vörös-torony

Urlătoarea Mare – Nagy-Üvöltő-patak
Urlătoarea Mică – Súngó-patak (Malom-patak, Kis-Üvöltő-patak)
Valea Hotarului – Határ-patak völgye
Valea Stânei – Esztena-patak
Vârful Bratocea – Bretocsa-csúcs
Vârful Ciclomului – Csiklom-tető
Vârful Ciucaș – Csukás-csúcs
Vârful Drăgoiu – Dragoj
Vârful Dungu – Dong-csúcs
Vârful Muntele Roșu – Vörös-havasok
Vârful Pleșu – Pellés
Vârful Tesla – Tészla-csúcs
Vârful Tigăile Mari – Nagy-Tigáj-csúcs
Vârful Zăganu – Zákány-csúcs
Zănoaga – Zénoga
Zizinașul – Kis-Zajzon-patak
Zizinul – Zajzon pataka ■

Májai Csaba

Csukás-hegység

Az ERDÉLY HEGYEI sorozat 21. könyveként jelent meg Májai Csaba tollából a *Csukás-hegység* színes térképpel ellátott turisztikai kalauza. 102 oldalon értékes információkat tartalmaz a Csukást megismerni kívánók számára: leírja a hegység 15 túraújtját, természetföldrajzi és történeti áttekintését, szálláshelyeit, turisztikai adottságait. ■

Felhívás

Kovács Lehel István *Keresztény-havas* című könyvét a csíkszeredai Pallas-Akadémia Kiadó jelenteti meg az ERDÉLY HEGYEI sorozat 33. könyveként. A könyv nemcsak földrajzi, geológiai, természetrajzi, turisztikai szempontból tekinti át a Keresztény-havast, hanem honismereti, történeti hivatkozásokat is tartalmaz. Fejezetei: *Természetföldrajzi áttekintés, Történelmi áttekintés, A Keresztény-havas a szépirodalomban és a művészetben, Turizmus, Menedékházak, szálláshelyek, A hegység megközelítése, Túraútvonalak, Felvonók, Sportolási lehetőségek, Magyar-román-német helynévszótár, Könyvészet, Túraútvonalak listája.*

A 34 túraútvonalat bemutató, színes térképpel ellátott könyv ára 32 lej. A megjelenéshez szükséges összeg előteremtése érdekében a Brassói Lapoknál iratkozási, rendelési listát nyitottunk, felkérjük a Brassó megyei turistákat, valamint mindazokat, akik érdeklődéssel fogadnák a *Keresztény-havas* könyvet, hogy időben rendeljék meg ezt. ■

A KÖVETKEZŐ SZÁM TARTALMÁBÓL

Következő lapszámunk tematikája a

Nagy-kőhavas

Kérjük, hogy természetfotóikat, írásait küldjék el szerkesztőségünk címére 2012. november 15-ig.

Köszönjük!

Impresszum

Főszerkesztő: **dr. Kovács Lehel István**

Grafikai szerkesztő: **Tomos Tünde**

Felelős kiadó: **Ambrus Attila**

Megjelenik negyedévente.

Kiadja az Editor BL 49 Kft.

Iuliu Maniu utca 32. szám, 10-es iroda

Tel./fax: 0268/475 303

brassoiancian@gmail.com

ISSN 2284-7030